

politički

ZATVORENIK

GODINA VII. - STUDENI 1997. - CIJENA 10 KN

BROJ

68

- **Apel zeničkih robijaša međunarodnoj javnosti**
- **Hrvatska knjiga mrtvih: novi velikosrbski memorandum**
- **Nadbiskup Šarić: Hrvati ne smiju napuštati Sarajevo!**
- **Uspomene na s. Maricu Stanković**
- **Svjjetionik pravaštva: nad grobom msgr. don Nikole Solde**
- **Hrvatske žrtve u Prekodravlju**
- **Mučenici hrvatskog Žumberka**
- **Život i djelo Vinka Kosa**
- **Dokumenti, sjećanja, svjedočenja**

politic **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNICA DRUŠTVA
Kaja Pereković

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Mato Marčinko, Višnja Sever,
Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar,
Jure Knežević

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

SAVJETNIK UREDNIŠTVA
Andrija Vučemil

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb

Trg kralja Petra Krešimira IV, br. 3
tel: 46 55 301, fax: 46 55 279

LEKTOR
Mario Bilić

PRIJELOM TEKSTA I TISAK
»MINIPRINT« Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 10 kn
Godišnja preplata 100 kn

Žiro račun: 30101-678-75868

Rukopisi se ne vraćaju,
list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/415-809,
radnim danom od 11-13 sati.

Temeljem mišljenja Ministarstva kulture
i prosvjetne Republike Hrvatske broj:
KI. oznaka: 612-10/93-01-794
Ur. broj: 532-03-1/6-93-01 od 18.08.1993.
list je oslobođen plaćanja poreza na promet

NASLOVNA STRANICA:
**HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH
ZATVORENIKA**
1995. U KUTINI ISPRED KRIŽA
PODIGNUTOG U SPOMEN
POGINULIMA ZA HRVATSKU

POKOJ VJEĆNI DARUJ IM GOSPODINE!

Evo nas u mjesecu, u kojem se sjećamo svih naših pokojnika. Nepravedno bi bilo govoriti o samo jednoj skupini pokojnika, koji dadoše svoje živote da Hrvatska živi. Zato je svrhovito govoriti o svima, što bez ustezanja stadoše u prve redove branitelja ognjišta i doma. Nije moguće prosuditi, čija je žrtva veća. Možda onih, koji bez suda pogibioše, smaknuti "u ime naroda" kao neprijatelji broj jedan, a ti su ljudi samo beskrajno voljeli Hrvatsku i njezinu slobodu. Kako se moglo osuditi toliko nevinih u mraku komunističkome i srkokomunističkome mahnitanju? Tu je počinjen nezapamćen teror i ratni zločin kojega su vlasti bivšega režima pokrivale antifašizmom, iako fašizam u Hrvatskoj nije bilo. Naši su Istrani prvi i jedini vodili pravu narodnu borbu protiv fašizma, dok je sadašnje mahanje tom izbljedjelom zastavom, s koje se kočoperio srp i Čekić, bila borba za interes boljševičke, "diktature proletarijata". Uime te borbe je mnogo suza prolijeno, a mnogo majki ostalo bez svoje djece, koja su pobijena na težkim križnim putovima, pa im se ni danas ne zna grob. Zato ovih dana, dok se sjećamo naših pokojnika, kojima možemo okititi grob i zapaliti svjeću, mislimo na one legije ubijenih u "ime naroda!". Istina, mnogi su bili na kraju tjelesnih snaga, jer su uzeti iz bolnica težko ranjeni, pa i njih tako bespomoćne i neopasne, maljem ili nožem iznad neke "Jazovke" ili u Maceljskoj šumi, pobjednici u ime osvete sunovratiste možda i napol žive u bezdane. Oni su bili dio Hrvatske, koju neprijatelj uništava i zatire. Radi toga im je naše poštovanje dublje i zahvalnost veća, jer se iz njihove patnje rodila i učvrstila ova naša sada Demokratska Hrvatska. Moramo se sjetiti i tisuća umorenih po zatvorima i logorima. I dok smo i mi bili roblje i ljudi-brojevi, znamo da su neki ubijeni i u Staroj Gradiški, Požegi, a pogotovo u Lepoglavi. Mnogima, koje su tadašnje zatvorske vlasti pokopale, ni danas se ne zna grob. Roditelji i rodbina imaju pravo znati i dobiti točne informacije. Mi smo humano društvo, dužni smo pokrenuti kod nadležnog Ministarstva, da se o državnom trošku njihove kosti prenesu u groblja, koja odredi njihova rodbina. To bi bio jako human čin i pokušat ćemo ga ostvariti. Zatvorske vlasti davale su lažne podatke da su umrli a ne ubijeni!..

Još uvjek je naša država pritisnuta krvim optužbama, da su neki naši branitelji učinili zločin u obrani domovine. Kakav zločin može počiniti onaj, koji brani svoje ognjište i dom, od onoga koji otima tuđe i okupira tudi teritorij? Kako se može bez gržnje savjesti i grča boli prihvati slanje branitelja na tudi rud, po nalogu istih onih, koji su sudili i 1945? Kako se složiti s tim da smo mi genocidom narod, a ničije nismo otimali, već samo svoje branili? Kakvu nam to "demokraciju" nameće Zapad, kad osjećamo njegovu naklonost onoj strani, koja zaista provodi fašizam, prisvajajući tude teritorije? Mi se moramo diviti onim braniteljima, koji su ušli u neravnopravnu borbu, da očuvaju svoju grudu zemlje, koju imaju od pamтивjeka. HDPZ ide utoku, jer ne želimo da se naše društvo ponovno brojčano povećava novim političkim osuđenicima. Žalosno je što ih još ima, na izdržavanju kazne u nekim zemljama. Doduše, njih osudiše po svojim zakonima, kao (izmišljene) teroriste. Zar će se i u Haagu tako postupiti? Ako se za one iz Lašvanske doline utvrdi da su kao pojedinci krivi, onda je naše pravosuđe dužno kazniti pojedinca. Ali, odbijamo da istinski branitelji budu utamničeni na temelju podmetnutih krivih navoda...

Dokle će pravda ići svezanih očiju?

A tako je puno grobišta i jama, koje se neprestano odkrivaju. Onima iz razdoblja od 1945., pribrajuju se i nova grobišta iz ovoga Domovinskog rata. U kraljevskoj su Jugoslaviji žrtve započele, amiloševičeva četnička Jugoslavijanastavlja.

S boli se sjećamo tih žrtava. Radi toga je na blagdan blažene Katarine Kotromanić, zadnje bosanske kraljice, HDPZ-klub "Ženska loza" i "Hrvatska žena" položilo vijence na Mirogoju kod spomenika bleiburžkim žrtvama, žrtvama ubijenim 1918. i kod glavnog križa za ubijene u Domovinskom ratu.

Treba se sjećati mrtvih, jer oni su plamen ljubavi živih. Zato, neka im je lahka hrvatska gruda. Počivali u mиру do dana Uzkršnja mrtvih.

**Vaša predsjednica
Kaja PEREKOVIĆ**

UVODNA RIJEĆ

NEUM - SIMBOL IZDAJE

Službeno je Sarajevo spremno ponuditi Republici Hrvatskoj jedan američki dolar (i to čitav!) na ime najma luke Ploče javlja hrvatski tisak 27. listopada. Ne zna se, je li riječ o najamnini za jedan dan, mjesec, godinu ili 99 godina. Zna se, međutim, da u svojim zahtjevima na luku Ploče, Bosna i Hercegovina ima snažnu američku podporu. Jednako se tako zna, da je Sarajevo, zahvaljujući neumskom jezičku, koji presijeca Republiku Hrvatsku na dva dijela, u prigodi ucjenjivati Zagreb. Tako predsjednik Stranke demokratske akcije za Hrvatsku, dr. Šemso Tanković, tvrdi kako je po popisu iz 1991. u Hrvatskoj bilo 43.469 "Bošnjaka" (iako se bosanski muslimani tada ni u BiH ne nazivaju Bošnjacima!), pa da - analogno Hrvatima u BiH - imaju pravo čak i na status "konstitutivnog naroda", što da priječe oni isti, koji su ih nazivali "cvjetom hrvatskog naroda".

Ne bih tako lako izključio mogućnost da takvim stajalištima i javnim izstupima Tanković zapravo želi postići suprotno od onoga što tvrdi. Umjesto hrvatsko-muslimanskoga zbljavanja, ovakvim se provokativnim izjavama, kao i držkim polaganjem "prava" na pločansku luku, u biti ide na ruku onima, koji samo žele produbiti već poduboki jaz između Hrvata i Muslimana. Nije toliko važno što će se bijes političkih nepismenjaka u Hrvatskoj okrenuti protiv šake Muslimana (pa i onih, koji se nacionalno drže Hrvatima), nego je važno usmjeriti bijes bosanskih Muslimana protiv Hrvata, kako bi BiH u konačnici postala državom jednoga, "temeljnog naroda".

Prijavi posao mogu obaviti i "ratnici Allahovi" iz stranoga svijeta, udomljeni u BiH. Dostatno je ubiti jednoga, da se spriječi povratak tisuća prognanih. Zato iz dana u dan slušamo vijesti o podmetnutim bombama i okrutnim umorstvima. Glavno je protjerati Hrvate iz Bosne.

U Hrvatskoj, na žalost, ima dosta onih, koji i nehotice čine da se to dogodi. Još uvijek je popularnije i probitačnije imati iza sebe jugoslavensku, boljevičku prošlost (dakako, uz uvjet da smo danas spremni povladivati svakom potezu vlasti, pa makar svi bili svjestni da to činimo po onoj *ubi bene - ibipatria*), nego se na glas pitati, je li u Bosni moglo biti drugačije? Mislimi je uvijek bilo opasno, na glas se pitati - još opasnije. Jer, nema pitanja, koje netko neće doživjeti kao napadaj. Kad su neki 1990 i idućih godina tvrdili, da BiH, uz našu razumnu i uljudenu, pragmatičnu politiku - ako i može bez Hrvatske - ne može protiv Hrvatske, i daje BiH već stoljeće i pol zapravo stožer cijelokupnoga hrvatskoga nacionalnog pitanja, bijahu proglašavani "Alijini Hrvatima" i tako svrstavani s onim marginalcima, koji bi se radi Bosne možda i odrekli Hrvatske. Starije to i prokušani recept; sve protivnike i protunože srstaj pod jednu kapu, jer bi možebitno njihova različitost mogla izazvati zabunu u tvojim redovima i kod tvojih pristaša dovesti u pitanje pouzdanost tvojih predodžbi. Umjesto BiH u sklopu savezne hrvatske države, pa čak i umjesto prijateljske i cijelovite, decentralizirane i, možda, federalizirane BiH, u kojoj su Hrvati, mahom nastanjeni uz geopolitičku osovatinu, dolinu Neretve i Bosne, konstitutivan narod, koji povrh toga uživa - kao malo kad u povijesti - i zaštitu vlastite nacionalne države, danas imamo BiH, koju je napustilo, priobči nam nedavno ministar vanjskih poslova, 400.000 Hrvata. Obuhvaća li ta brojka prognane i izseljene, ne znam. Znam samo da je zastrašujuća i da je vjerojatno riječ o najnižoj, najoptimističnijoj procjeni.

Ne može biti, da za to nitko nije kriv. I koliko god se neki upinjali odkloniti odgovornost od sebe, ne će joj umaći. Praznoglave i trbuhozborce, kojima su lonci u zemlji misirske preči od domovine, može se danas zabaviti kruhom i igrama. Nu, kad fanfare utihnu, počet će se pisati povijest. Tad će biti zanimljivo gledati, kako Pilati peru ruke i kako njihovi hvalitelji škripe Zubima.

Trebalo je vještine, da se za nekoliko godina izgubi ono što se stoljećima branilo. Potezanje "konfederacije" i "posebnih veza" danas je slaba utjeha. Nitko danas nikomu više ne vjeruje, a takva je zadovoljština za ograničenje hrvatskoga vrhovničtva u Republici Hrvatskoj i za sve brže pritezanje omče hrvatskoj politici, hrvatskim braniteljima i puku u BiH, previše mršava.

Povijest, jednako kao i priroda, ne pravi skokove. Stoga, tek danas možda možemo shvatiti dosege politike, koja je prije više od pola stoljeća iz sklopa hrvatske države kušala iztrgnuti Bosnu i Hercegovinu, i u tome uspjela. Tek danas su nam poznate dimenzije izdaje kojoj je Neum samo simbolom.

Ima, doduše, i onih, koji će se upinjati dokazati da Osmanlije, stekavši posjed u Kleku i Neumu, nisu stekli pravo pristupa moru i njegova korištenja. Ti samozvani stručnjaci za međunarodno pravo mora, koji bi se na taj način bar akademski oduprli zahtjevima Bosne i Hercegovine, očito razmišljaju u srednjovjekovnim kategorijama. U današnjem pravu nisu mogući pravorijeci, kakav je izrečen Shakespeareovu Shylocku: da odsječe funtu mesa, ali da pritom ne smije dužniku pustiti krv, jer da o krv u pogodbi nije bilo spomena. Tako i pravo na izlazak na Jadran podrazumijeva vrhovničtvo nad obalnim pojasmom, te poteže za sobom određenje teritorijalnoga mora i epikontinentalnog pojasa. Ta, Bosna i Hercegovina svoje pravo na Neum (odnosno na ono, što Neum znači i predstavlja) ne gradi na srednjovjekovnim pogodbama, nego prije svega - na odlukama partizanskih vlasti u Drugome svjetskom ratu i poratnom razgraničenju. Tim se istim vlastima u preambuli hrvatskoga ustava izriču hvale, a iz dana u dan im mediokriteti - tobože zbog "međunarodne javnosti", hineći političare - pjevaju hvalospjeve. Za dar dobivaju manje od mrvica s gospodareva stola. Blago siromašnima duhom i slabima kralježnicom, njihovo je kraljevstvo zemaljsko!

Zagreb, 28. listopada 1997.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

DOGODILO SE U LISTOPADU	2
Globa(lizacija) Hrvatske ZAŠTO JE MORAO OTIĆI BRANIMIR GLAVAŠ	3
Helga DOBROCHINSKY	
Ja tako mislim JESU LI MOŽDA NEKI UZALUD ROBJALI?	5
Slavko MEŠTROVIĆ	
Prosudbe i raščlanbe TRI FAŠIZMA NA TLU HRVATSKE (II)	6
Slavko RADIČEVIĆ	
Hrvatska knjiga mrtvih NOVI VELIKOSRBSKI MEMORANDUM NAZVAN DEKLARACIJA (4)	10
Mato MARČINKO	
Dokumenti NEPODPISSANA ŠKOLSKA ZADAĆA - POČETAK PROGONA BRUNA BUŠIĆA	15
Slavko Meštrović	
APEL INTERNACIONALNOM DRUŠTVU ZA LJUDSKA PRAVA, KAO I SVIM OSTALIM DRUŠTVIMA I ORGANIZACIJAMA	17
ISTINA O PREKODRAVLJU	22
Stjepan Dolenc	
HRVATSKI MUČENICI I ISPOVJEDNICI VJERE ŽUMBERKA I KRIŽEVAČKE BISKUPIJE	24
Mile VRANEŠIĆ	
Priča KUKURIJEK BABE KATE	28
Stanislav PEJKOVIC	
Svjedočenja LATIF-AGIN VILAJET (V)	30
Zlatko TOMIĆIĆ	
DOSTOJNI POKOP NAKON PEDESETJEDNE GODINE	32
Ruža PLEŠNIK-SEVER	
Mnijenja i razsudebne INTERESI DRŽAVE NISU UVIJEK ISTOVJETNI INTERESIMA LJUDI NA VLASTI	35
Mirko RAJČIĆ	
Fragmeniti HISTORIA MAGISTRA VITAE (VIII)	36
Družvene vijesti DRUGA IZBORNA SKUPŠTINA PODRUŽNICE HDZ-a ZAGREB	37
FINANCIJSKO IZVJEŠĆE ZA 1996. GODINU	40
Pisci žrtve komunizma VINKO KOS - NAJMILOZVUČNIJI LIRIK HRVATSKOG PARNASA TRIDESETIH I ČETRDESETIH GODINA NESTAO U BLEIBURGU	41
Zvonimir BARTOLIĆ	
Sjećanja MARICA STANKOVIĆ - ČETRDESET GODINA POSLIJE	43
Kaja Pereković	
Sjećanja IZ USPOMENA JEDNOGA HRVATSKOG ROBIJAŠA (I)	45
Augustin Tomilinović-Samac	
OPROŠTAJ S POŠTOVANIM PRIJATELJEM msgr. NIKOLOM SOLDOM	48
Dr. Augustin Franić	

DOGODILO SE U LISTOPADU 1997.

- 1.10.** Hrvatsko izaslanstvo, predvođeno ministrom Porgesom, neprihvativim ocijenilo američki prijedlog, da se u luci Ploče stvori posebna carinska zona sukladno propisima Federacije BiH, jer bi se time kršilo hrvatsko vrhovništvo nad lukom. SFOR preuzeo nadzor nad četiri RTV-odašiljača na teritoriju Republike Srbske, te ih predao na upravljanje struji pod vodstvom Biljane Plavšić.
- 4.10.** Ustoličen novi zagrebački nadbiskup, Josip Bozanić. Novi nadbiskup 13. listopada održao konferenciju za tisak, najavivši kako će biti jednak daleko i jednak blizu i vlasti i oporbi.
- 6.10.** Nakon velikoga pritiska na Republiku Hrvatsku, deset bosansko-hercegovačkih Hrvata "dragovoljno" se predalo Međunarodnemu sudu za ratne zločine u Haagu.
U izješču Vijeću sigurnosti, glavni tajnik UN ocijenio da "nije završena prva faza strategije UN-a, te da se u ovom trenutku vlast (u hrvatskom Podunavlju, op.) ne može prenijeti na Vladu Republike Hrvatske".
- 10.10.** Međunarodni monetarni fond odmrznuo kredite Hrvatskoj. Hrvatska vlada, na sjednici održanoj 13. listopada, odlučila ne koristiti drugi i treći obrok tzv. EFF aranžmana s MMF-om (oko 78 milijuna USD).
Eksplodirala bomba podmetnuta pod Katolički školski centar u Sarajevu. Tijekom svete mise, suzavcem napadnuta katolička crkva u Brčkome.
- 10.10.** Objavljeni rezultati izbora u Mostaru: HDZ-u pripalo 10, a Koaliciji za cijelovitu i demokratsku BiH (pod vodstvom SDA) 14 mandata. Hrvatski predstavnik u izbornom povjerenstvu odbio podpisati takve rezultate, ukazujući na nepravičnosti izbornih propisa, budući da je HDZ osvojio 32.518, a Koalicija 20.884 glasa. Unatoč tomu, rezultati izbora konačno potvrđeni 27. listopada.
- 11.10.** Predsjednik Republike govorio u Strasbourg, na dvodnevnom zasjedanju šefova država i vlada zemalja članica Vijeća Europe.
- 14.10.** Nadbiskup Bozanić izabran novim predsjednikom Hrvatske biskupske konferencije. Hrvatsko izaslanstvo i nakon trećega kruga pregovora odbilo američki nacrt sporazuma o luci Ploče. Održana prva sjednica Nacionalnog odbora za uzpostavu povjerenja, ubrzani povratak i normalizaciju života na ratom stradalim područjima.
- 19.10.** Ministri Šušak i Granić najavili reaktualizaciju plana o konfederaciji Hrvatske i Federacije BiH, zacrtanog u Washingtonskim sporazumima iz 1994. Nepovoljne reakcije većine oporbenih stranaka, vrlo negativni odjeci sarajevskih medija.
- 20.10.** VS UN predsjedničkom izjavom pozdravilo "pozitivne korake", koje je poduzela hrvatska vlada u procesu reintegracije hrvatskoga Podunavlja (glede obrazovnoga i pravosudnog sustava, zakona o konvalidaciji, pomoći lokalnim vlastima, podnošenju dokumentacije u svezi s ratnim zločinima UNTAES-u, pokretanjem postupka "nacionalnog pomirenja" itd.).
- 26.10.** U selu Nuli kod Travnika ubijen tridesetogodišnji Hrvat, a ranjeni njegov otac i brat. U istom su selu krajem kolovoza ubijeni otac i sin, također Hrvati.
- 27.10.** Nakon ostavke župana slavonsko-baranjskoga Branimira Glavaša, izabrana nova županica, gospođa Anica Horvat.
- 28.10.** Na ulazu u Vukovar tvorno napadnuta gđa Škare-Ožbolt, predsjednica nacionalnog odbora ua uzpostavu povjerenja. Napadači, Srbi, identificirani i nakon privođenja pušteni. Najavljen kazneni progon.
- 29.10.** Prizivno sudbeno vijeće Međunarodnoga suda za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije, ponistilo *sub poenu*, tj. Nalog pod prijetnjom kazne, izdan početkom godine Republici Hrvatskoj i ministru Šušku. Suverenim se državama i njihovim visokim dužnostnicima mogu izdavati "obvezujući nalozi", ali im se ne može prijetiti kaznom. Budu li ti "obvezujući nalozi" odbijeni, Sud može izvijestiti VS UN.
- 29.10.** Na sjednici Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti i Vijeća za strateške odluke, predstavljen Nacrt Prijedloga ugovora o posebnim odnosima Republike Hrvatske i Federacije BiH. Nacrt će idućeg tjedna biti predložen vlastima Federacije i međunarodnoj javnosti.

Budi obazriv prema ljudima kad se penješ, jer ćeš ih sresti kad budeš padao. Tako glasi stara, navodno engleska, poslovica. Kazuje li ona išta o "slučaju Glavaš"tj. o odlazku bivšega župana slavonsko-baranjskog s političke pozornice? Težko je vjerovati kako su uzroci Glavaševa pada u nekakvoj osveti, koju su mu priuštili bivši direktori slavonskih poduzeća ili drugi visoki dužnostnici, koje je Glavaš od početka rata naovamo stajao položaja, na najizravniji ih način sklanjajući s dobro dirigranih putanja bivše komunističke partije.

Takvo objašnjenje ne djeluje osobito uvjerljivo i nije moguće, bez poprilične paranoidnosti, prihvatiti tvrdnju da su kadrovi iz onog sustava uistinu ponovno toliko moćni. Pače, ako je tomu tako, onda nam ne preostaje ništa nego prava panika, a u najgorem slučaju i (monoetnička) repriza obračuna, koji se od devedesete naovamo već zbio. Razumnije je okaniti se tih prispoloba o nekakvu povratku (jugo)komunista i potražiti razloge drugdje.

Glavaš nije otiašao zbog osvete "svojih bivših suradnika", zbog "frakcijskih borbi" u HDZ-u, politike pomirbe sa Srbima ili zbog pšenične i šećerne afere, nego zbog Slavonske banke i svega što ona u stvarnome i prenesenom smislu znači.

Težko će biti i da je razlog Glavaševu odlasku u frakcijskim borbama unutar HDZ-a, kako to voli tumačiti naš "neovisni" tisak. Glavaš bi, kao, pripadao nekakvoj "tvrdoj", "državotvornoj" struji, koja bi onda stajala na putu "tehnomenadžerima". Da razlike među pojedinim političarima postoje, to nije dvojbeno, nu jedva da je itko u stanju nabrojati više od dva ili tri predstavnika tih struja, niti bi se dalo pravo reći, što bi im bilo temeljnom razdjelnicom. Štoviše, kad je posrijedi Glavašev slučaj, onda se dobro vidi da je on zapravo ostao sam samcat, te da o nekim frakcijama (koje bi, valjda,

ZAŠTO JE MORAO OTIĆI BRANIMIR GLAVAŠ?

podrazumijevale i nekakvu frakcijsku stegu) nema niti govora. Eto, predsjedništvo HDZ-a suspendira Glavaša i svi podjednako odobravaju, pa čak i oni koji bi mu mogli biti blizki na daleko prisniji način, negoli je onaj "ideoložki".

Pa je li onda Glavaš žrtva hrvatske integracijske politike i ovog sustava pomirbe sa Srbima, koji je teško emotivno prihvati, ali i koji će nemali broj Hrvata politički opravdati. Težko je vjerovati i to, da bi osječki župan bio smetnjom Privremenoj upravi, Untaesu ili čitavoj onoj amerikaniziranoj bulumenti, koja nadzire taj kratki tečaj praštanja. On nije mogao biti smetnjom, jer se svemu tomu od početka izmakao ili, bolje rečeno, ostao u sjeni "mirotvoraca", koji su u Podunavlje prispjeli izravno iz Zagreba. Rijedki će ga uočiti na HTV-u ili, pak, u novinskim izvješćima, koja govore o zbivanjima za podunavskim integracijskim stolovima. Od tih stolova, dakle, nije odbačen, jer za njima nikad nije ni sjedio.

što preostaje? Pšenična, pa šećerna afera, te sukob oko privatizacije Slavonske banke. U pšeničnu aferu nije uključen, osim što ju je, među ostalim, začinjao svojim radikalnim opazkama. Slično stoji i s umalo izazvanom nestaćicom šećera, kad nije dao šećer iz robnih zaliha na tržište. Da je po jednomu od ovoga, otiašao bi u doba, kad su ta zbivanja bila aktualna - isti su omjeri (političkih) snaga, ista hijerarhija vlasti i ne bi ga ništa zadržalo u sedlu osječkog moćnika, da mu je politička svjeća tada dogorjela.

Glavaš je, dakle, po svoj prilici, otiašao zbog privatizacije Slavonske banke. Europska banka za obnovu i razvoj nudila je novac za 35 posto dionica te banke, Glavaš je nudio psovke i

Piše:
Helga DOBROCHINSKY

Velike multinacionalne kompanije ne žele tržištu utakmicu. One nisu "ulagači", nego partneri, i to ne kakvim domaćim tvrdkama, nego samoj državnoj vlasti. I to zapravo nije ništa neobično.

ogorčenje, "zaštitu nacionalnog gospodarstva", te jedanaest onemoćalih slavonskih poduzeća, koja bi, kako kaže, platila još i više za nadzor nad "financijskom žilom kucavicom slavonskog gospodarstva". Banka još nije prodana nijednima ni drugima (a pitanje je i kad će), a Glavaš je već otiašao. Slučaj pokazuje trenutačni omjer snaga. S jedne strane jedanaest fantomskih poduzeća (koja ni-

kad nisu imenovana), a s druge strane također "diskretni" EBRD. Naime, unatoč brojnim pozivima iz svih hrvatskih novinskih, i obćenito medijskih, kuća, iz zagrebačkog ureda te banke nitko nije nikad potvrdio da žele kupiti Slavonsku banku, nitko nije odgovorio na Glavaševe optužbe, kako je ta

banka smisljena zato da bi finansijski porobila postsocijalističke države na istoku Europe, nitko nije o čitavoj toj stvari iz Banke izustio nijedne riječi.

A da nije onda upravo Glavašev odlažak najrječitiji odgovor na čitavu tu buku, koju je uglavnom sam stvorio? Oni, koji su uvjereni u moć kapitala i globalizacijske stečevine, vjeruju da je baš tako. Tržište je u svojoj biti nedemokratsko. Namjesto jednakosti, ravnopravnosti i podjednakih prava za sve, ono postavlja fizičke veličine, gdje caruju razlike i gdje se ne vidi što bi ta jednakost uobće više značila. Na osobnome je planu suvremeno tržište poprište produbljivanja razlika, gdje se baza (dno) siromaštva splošnjava i širi, ali i gdje se vrh bogatih zašiljuje unedogled, postajući sve ekskluzivnijim.

Na globalnomo planu to današnje "tržište" znači da ozbiljnija multinacionalna kompanija ne dolazi u državu kakva je Hrvatska, kao "inozemni ulagač", već kao partner. Komu partner? Zajcijelo ne našim poduzećima (koje može progutati u jednom zalogaju) već kao partner samomu državnom vrhu. Nije to ništa ponižavajuće, ako znademo da se to zbiva i drugim državama, a stvar je legitimna i u bilančnom smislu, jer takve kompanije imaju prihode barem nekoliko puta veće od državnih proračuna. Tko premjeri globalnu važnost i tržišnu snagu Deutsche Banke ili Microsofta (koji su već u Hrvatskoj), vidjet će da se oni nemaju pravog interesa mimo države natjecati u nekakvoj "tržišnoj utakmici".

Njima je potreban ponajprije dobar odnos s državnom vlašću i jamstva, koja im ona može pružiti. Preglomazni da bi srljali na malom prostoru, zanima ih ponajprije što Hrvatska hoće u zakonodavnem, poreznom i gospodarskostrategijskom smislu. Pače, zanima ih i sam ugođaj u Hrvatskoj,

koji se ne tiče samo odnosa prema stranim ulaganjima. Dio tog ugodaja je zacijelo i Branimir Glavaš, koji je njima svima (a napose EBRD-u) u svojim "uzkogrudnim" nastupima oko Slavonske banke zacijelo djelovao popriličito zazorno. Pa jesu li ga onda oni lišili (nastavka) političke karijere?

Uostalom, ako je tomu tako, zašto je onda otisao baš Glavaš, a ne netko drugi, tko je također stršao poput njega, suprotstavljajući se stranim ulaganjima i globalizacijskim pravilima. Glavaš je idealna pokazna vježba za označavanje budućeg smjera. Dobro služi za preventivno plašenje budućih hrvatskih tradicionalista, koji misle da "Hrvatska jest u

Glavaš je idealna pokazna vježba za označavanje budućeg smjera Hrvatske: njime će se plaštiti hrvatski tradicionalisti, ali i svi oni, koji su se ponadali da će na lokalnoj razini stvoriti autarkične pašaluke. "Slučajem Glavaš" otvorena je tema, kojom ćemo se, htjeli mi to ili ne htjeli, baviti idućih godina.

Europi, a da dolazak Europe u Hrvatsku treba dozirati". Njegov odlazak oslikava budući odnos Zagreba prema lokalnoj administraciji, kojoj se, kako stvari stoje, ne će dopustiti stvaranje pašaluka. U gospodarskoprivatizacijskom smislu, to je također prevažno i olakšava funkciranje strategije, koja se jedinstveno provodi iz političkog središta. Naime, kao što je Glavaš zapeo oko Slavonske banke, tako bi Riječani mogli oko Riječke, a Splitčani oko Splitske. Sve je "nečije", premda sve tek treba privatizirati. Spor oko Slavonske banke tomu je dobro poslužio.

Svima, koje to imalo zanima, pokazao je čime će se sljedećih godina puniti stranice naših novina. I čime će se puniti ili prazniti naše zasad tanjušne linsnice.

OGRANIČENI SUVERENITET U TEORIJI I PRAKSI

Da su stvari drugačije rješavane u Hrvatskoj, da je odnos Hrvatske prema BiH bio jasan, ne bi li i status Hrvatske u međunarodnoj zajednici bio drugačiji?

Kao ni u jednoj drugoj državi nama sad drugi upravljaju teritorijem. I pišu koliko prava imamo na vlastitu luku - Ploče.

A nadležni ministar, gospodin Porges, kaže u TV Dnevniku kako je zahvalan muslimanskoj delegaciji što mu je omogućila da on i Hrvati odu u Zagreb na političke konzultacije u vezi s lukom Ploče - koja se, valjda, nalazi u Zanzibaru.

Nama veleposlanik Sjedinjenih Američkih Država napiše u "Globusu" kakve zakone moramo priznati Srbima s okupiranih hrvatskih teritorija. Hrvatski državni Sabor to izglosa. I tako to postaje narodna volja.

Mi još nismo ni iskopali sve mrtve, nisu nam se u našim kućama ni ohladili, da ih možemo na miru pokopati, nismo sve ni prepoznali, a izdiktirali su nam količinu i mjeru ljubavi s onima koji su nas ubijali.

Propisali su nam način i brzinu zaborava.

Nikad nitko nije nekome tko nije poražen u ratu ovako bezočno diktirao brzinu pomirbe, nikad nitko tko nije potpisao kapitulaciju nije bio ovakav pokušni kunić za promatranje prisilne promjene osjećaja.

Svjet tako, a predsjednikovi činovnici proizvedeni u značajne političke osobe oktiroranom brzinom potpisuju sve.

Nama izvjesni gospodin Galbraith drži političke govore u Slavonskom Brodu, a to je, koliko znam, jedinstven primjer u svijetu da poslanik strane zemlje drži mitinge kod domaćina.

I nikom ništa. Svi šute.

Nama mijenjaju narodne izabranike lakše nego što kod svoje kuće mijenjaju policijske pozornike ili predradnike u General Motorsu.

(Slobodan Praljak u "Globusu", br. 358 od 17. listopada 1997.)

POZIV

U prvoj smo se ovogodišnjem broju našeg lista obvezali na to, da ćemo povećanu pozornost posvetiti ne samo Hrvatima izvan današnje Republike Hrvatske, nego i hrvatskim političkim uznicima između dvaju svjetskih ratova, te onima, koji su nakon desetotravanjskoga naraštaja, a prije Hrvatskog proljeća održavali luč borbe i svjetlo hrvatske težnje za uzpostavom neovisne države. Nismo zaboravili obećanje, a ne izpunismo ga.

U nizu predhodnih brojeva pozivali smo bivše hrvatske političke uznike da bilježenjem i objavljivanjem svojih uspomena pomognu današnjim naraštajima shvatiti, kroz koje se i kakve škripe ovaj narod morao provlačiti, te ujedno olakšaju posao budućim povjestnicima. Odziv je više nego slab.

Ako nam t. tv. međunarodna zajednica prijeći podsjećati na jučerašnje događaje (kako se braća Srbi ne bi naljutili!), ne budimo sudionicima u sličnomu zločinu prikrivanja istine.

Stoga, zabilježite svoje uspomene i pošaljite ih Uredničtvu! (Ur.)

JESU LI MOŽDA NEKI UZALUD ROBIJALI?

Pripreme za osnivanje Hrvatskog društva političkih zatvorenika počele su krajem 1989., da bi ono i formalno bilo utemeljeno u veljači 1990., pod još uvijek komunističkom vlašću, samo nekoliko mjeseci prije njihovog pada. Tada se još uvijek zbog toga moglo završiti u zatvoru (dr. Marko Veselica je još i tada imao zabranu javnoga iztupanja pod prijetnjom zatvora!), ali se komunističke vlasti ili nisu htjele ili nisu smjele odlučiti na takav korak na zalazu svoje vladavine.

Dva - tri mjeseca kasnije, nakon prvih demokratskih izbora i smjene komunističke višestranačkom demokratskom vlašću, bojazan od novih uhićenja "starih" ili novih političkih zatvorenika definitivno je odpala kad je u pitanju nova hrvatska vlast, ali je ostala mogućnost progona i novih uhićenja beogradskog režima, njihove UDBE, vojske i ostalog instrumen-tarija. Kasnijim razpletom situacije, početkom stvarne i formalne okupacije, te izbijanjem velikosrbskoga osvajačkog rata, ta se pretpostavka, na žalost, i ostvarila. Počev od uhićenja i suđenja Dečaku i co., množtvo je hrvatske mlado-sti pobijeno, a mnogi su bili zatočeni i zvјerski mučeni po raznim logorima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji... Predpostavlja se da su i dan danas mnogi još po tim zatvorima i logorima, makar je rat formalno završen, te i unatoč "normalizaciji" odnosa s njihovom Jugoslavijom, odnosno Srbijom. Doduše, Srbi niječu takvu mogućnost i tvrde da u njihovim zatvorima nema više živih Hrvata. Naši predstavnici Vlade barataju brojkom od oko 2.300 nestalih, a u zidu plača u Selskoj u Zagrebu uzidano je oko 14.000 imena i isto toliko tužnih i nerazjašnjenih sudsibina. Dakle, Srbi kažu ništa, naši predstavnici Vlade oko 2.000, a u zidu plača piše 14.000! Gdje je istina i, tko ne govori istinu? Ja vjerujem samo zidu!

Dakle, Hrvatsko društvo bivših političkih zatvorenika, osnovano početkom 1990., a takva društva imaju samo bivše boljševičke zemlje - ona su nepoznata kategorija zapadnoeuropejskim demokracijama, umjesto da odumire biološkim procesom starenja svojih članova i s nadom da se ono nikada više ne može

Piše:

Slavko MEŠTROVIĆ

ponoviti u Hrvatskoj, sigurno se je povećalo i za nove političke žrtve i zatočenike u ovih nekoliko godina Domovinskog rata - a koliko ih je još živih, vrijeme će pokazati.

Osim ove "nove" kategorije političkih uznika iz "stare" velikosrbske kuhinje u domovinskom ratu, po svoj prilici pridružit će nam se i još neki Hrvati iz Haaga. Koliko, i to ćemo, na žalost, vidjeti!

Eto, nakon više od sedam godina postojanja i utemeljenja našega Društva, mnogi više, na žalost, nisu među namajer su ih satrale robije i godine, ali su, opet na žalost, pridošli ili će i još pridoći i novi.

Kad smo već kod Haaga, a sjećajući se komentara jednog našeg kolege na 4. izbornoj skupštini HDPZ-a Rijeka, on, komentirajući nametnute političke procese i nerazumljive ustupke hrvatskih vlasti, zabrinuto reče da "... kako je počelo, vjerojatno ćemo i mi, kao preteće razbijanja Jugoslavije i stvaranja nezavisne Hrvatske, završiti u Haagu, pa bi onda bilo najbolje da se mi sami "dobrovoljno" prijavimo...". Naravno, Haag nam nije ni trebao niti smo smjeli dopustiti da nam drugi sude i drže lekcije iz demokracije. Mi smo sna-gom pravne države sami trebali procesuirati one koji čine bilo kakva nedjela, jer nedjela imaju samo jedno ime i nemaju nikakve veze s domoljubljem, a one koji nisu počinili nikakva nedjela argumentima bi štitila institucija Države koju smo jedva do-bili, i u Državi i pred međunarodnom za-jednicom, najjačim oružjem - istinom!

Tako bi se Hrvatska afirmirala kao pravna država, zadržala istinsku poziciju žrtve u svome ratu i izvukla se iz zajedničkog koša podijeljenje sukrivnje sa Srbijom ili nekakvom njihovom "Republikom srpskom", te onemogućila iživljavanje međunarodne zajednice i nad Hrvatskom i nad Hrvatima. To su propusti nekih obnašatelja naše vlasti za koje bi ovom narodu trebali položiti račune. To tim više, jer je cijena njihovih propusta ne-

dopustiva i isuviše velika.

I tako, nakon skoro osam godina pos-tojanja naše udruge, u koju će najvjero-jatnije pristići i neki novi članovi, iz nje odlaze - jedni biološkim procesom, a drugi, makar u velikoj manjini, jer im ta udruga više ne treba, budući da su ostvarili svoje ambicije i materijalizirali sve moguće, pa i prekoredne, povlastice. Sve ove ambicije i materijalne beneficije os-tvarili su kroz Društvo, kroz kolektivizam udruge bivših političkih zatvorenika, a sad, braneći svoje postupke prekorednog naplaćivanja obeštećenja, pozivaju se na tobožnja individualna zakonska prava zanemarujući pisane dogovore Vladinih institucija s vodstvom HDPZ-a, koji, tobože, nemaju zakonsku snagu, a svjesno zanemaruju moralne principe su-osjećanja i solidarnosti sa svojim kole-gama kojima je pomoć daleko potrebni-ja jer im život znači, nego njima na visokim državnim položajima s redovitim i visokim primanjima. Toj gospodi moramo reći da ovo nije samo pitanje tobožnje zakonito-sti (jer su se na zakone pozivali i oni koji su i njih i nas sudili!), već, prije svega ljud-ske solidarnosti i morala. To, ponajprije i ponajviše govori o samima njima, ali i nama da su neki, na žalost, badava robi-jali, jer je nakon svega od njih ostala samo hrpa mesa.

Bilo bi dobro da, ako imaju hrabrosti, dođu na naš skorašnji Sabor HDPZ-a i da se suoče sa svojim dvadeset godina starijim kolegama neizmjerno potrebni-jima pomoći od njih, te da im objasne kojim su to moralnim principima i pravom sami sebe puno ispred njih stavili i "nagradiili". Jer, nepotizam, mito i korupcija, teme koje svih ovih godina tresu našu Državu, a posebno posljednjih mjeseci, i imaju korijene u ovakvom ponašanju visokih državnih dužnos-tnika, među kojima su, eto, i neki naši (bivši) kolege. Umjesto da budu lučonoše i primjerom drugima, a sve na dobrobit naše nove Hrvatske, ne zazi-rući ni od čega i ni pred kim, gledajući egoistično samo sebe i svoje osobne interese ispred občih, posnuše pod tere-ton svoje umišljene političke moći i materijalne požude. Šteta za njih!

TRI FAŠIZMA NA TLU HRVATSKE (II)

III. CRVENI FAŠIZAM

1. Jedan se rat završio i jedan je zločin pobijeden 9. Svibnja 1945. To je dan završetka Drugog svjetskog rata i kraj fašizma. To je istodobno i dan prestanka antifašizma i dan raspada antihitlerovske 9. svibnja 1945. To je dan završetka Drugog svjetskog ratkoalicije.

Očekivali smo nova, sretnija i mirnija vremena kao doprinos pobjedi nad fašizmom.

Zemlje pobednice suglasile su se, da se njemački ratni zločinci privedu pravdi, da se provede denacifikacija Njemačke, podijelili su ovu državu na četiri interesne sfere, te su odlučili o njezinu demokratskom ustrojstvu. Ratni zločinci su osuđeni i pogubljeni, a manji dio osuđen je na vremenske kazne. Pripadnici njemačke vojske i građani provodili su teške dane u borbi za vlastiti obstanak. Tijekom vremena njemački narod podigao je svoju zemlju do uvaženoga gospodarskog i međunarodnog čimbenika bez kojeg se danas ne može ni zamisliti rješavanje nagomilanih pitanja Europe i svijeta.

Zemlje pobednice podijelile su i interesne sfere u Europi i tako stvorile podjelu na Istočni i Zapadni blok. U Istočnom bloku, pod neposrednom vlašću komunista, naše su se države Balkana, osim Grčke, i zemlje Srednje Europe. Države antihitlerovske koalicije smatrali su da treba održati Jugoslaviju i druge države, u kojima je Njemačka provela podjelu priznavanjem postanka novih država.

Dogodilo se ono što se moralno dogoditi. Slučajni saveznici u ratu postali su protivnici. Zapadne zemlje morale su se suprostaviti državama komunističke dominacije u kojima se vlast održavala silom i nasiljem, a koje su imale cilj da se komunistički režim proširi i u zemljama Zapada, gdje su im domaće partije bile pomagači u ostvarivanju tog cilja.

Između dva bloka spuštena je željezna zavjesa.

2. Vodeći komunisti u državama Istočnog bloka iskoristili su pobjedu nad fašizmom za nemilosrdni obračun s pobijedениma. Posebice je to došlo do izražaja u Jugoslaviji gdje su komunisti u cijelosti preuzezeli vlast i organizirali aparat za održavanje te vlasti u svim sferama društvenog života, uvele centralistički federalizam i eliminirali svaku drugu političku

Piše:
Stavko RADIČEVIĆ

djelatnost. Neprijatelji naroda pronalazili su se u postojanju preživjelih ostataka prijatelja NDH te među klasnim neprijateljima sve s ciljem da se provede čistka i onemoći eventualno djelovanje neprijatelja radničke klase. Neprijatelj se pronalazio i među suborcima iz partizanskih redova i među simpatizerima antifašističkog pokreta, koji su bili nezadovoljni politikom koju je provodila Partija eliminirajući svaku nijihu želju na ostvarenje ranije obećane demokracije. Članovi HSS prvi su se našli

na udaru vlasti i osuđivani su na dugogodišnje kazne zatvora s prisilnim radom i na gubitak građanskih prava. Neprijatelj se pronalazio i među seljacima, obrtnicima, trgovcima, radnicima, intelektualcima, svećenicima. Jednom riječju, neprijateljem je mogao postati svaki hrvatski građanin, kada je to bilo potrebno. Sve je bilo prigušeno ili ugušeno. Partija je utvrđivala ponašanje svojih članova i svih građana Jugoslavije. Onaj, tko je mislio drugče, izlagao se riziku da bude proglašen fašistom, kontrarevolucionarom, neprijateljem naroda i osuđen na kaznu zatvora, konfiskaciju imovine, gubitak građanskih prava i sl. Partija je vladala svuda i svagdje od zaselka do gradova, od malog do velikog poduzeća, od mjesne zajednice do republike i savezne skupštine, u raznim udruženjima građana itd. Kao antifašisti i dalje su slavili pobjedu nad fašizmom, a vodili nepoštetnu borbu protiv hrvatskog

naroda. Komunisti su uveli jednoumlje a na taj način negirali sve ono što su u okviru borbe protiv fašizma i slobode naroda jamčili tijekom rata, a čime su i privukli jedan dio naroda tom pokretu. Partija je, dakle, bila svugdje i svagdje i sve se moralo njoj podrediti.

Antifašizam je trebao postati temelj demokracije i slobode u Jugoslaviji, a on se vratio svom izvoru: nasilju nad stanovništvom i diktaturi proletarijata, koju su pretvarali u demokraciju. Bio je to poraz za iskrene i poštene sudionike antifašističkog pokreta.

3. Sve, što se zbilo nakon pobjede nad fašizmom, izazvalo je u nas proganjanja, patnje i veliki broj žrtava.

U danima oslobođenja od fašizma duge kolone razoružanih vojnika i civila u zgušnutim redovima kretale su se od Bleiburga prema iztočnim granicama Jugoslavije. Na ovom Križnom putu smrt je stalno pobirala svoje žrtve, prorjeđujući redove ove nesvakidašnje kolone. Mnoge jame otvorene su na putu kuda je prolazila kolona "bratstva i jedinstva". Koliko je takvih mesta, u koje su "osloboditelji" pobacali nedužne žrtve, to se danas ne može reći, jer se svakodnevno odkrivaju nove i nove jame. Bili su to masovni pokolji hrvatskog naroda. Nisu to bila slučajna već programirana ubojstva, koja je odredila Partija. Podsjetimo se, da su partizanski komesar učili borce jednoj Staljinovoj izreci: "Ranjenu zvijer treba dotući u vlastitom brlogu." Borci su izvršili ovu zapovijed. Na žalost, i danas neki antifašisti iztiču "prirodno je da su tučeni i potučeni zajedno s okupatorom."

Komunisti su pronalazili neprijatelje među vlastitim narodom i bez krivnje proglašavali ih krivima, pogubili ih i pobacali u razne znane i neznane jame, koje se danas odkrivaju uz pomoć samih sudionika zločina. Riječ je o tisućama smaknutih Hrvata diljem Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koji se nisu povlačili i bježali izpred partizanskih "osloboditelja". Komunisti su se služili podvalama, lažima, krovovinama i izmišljotinama kako bi obtužili i osudili svoje građane na kaznu zatvora i na prisilan rad te ih upućivali na izdržavanje kazne u kazneno popravnim domovima Stare Gradiške, Lepoglave, Požege, Golog otoka. Za kazneno djelo nije bilo mjerodavno ono što se dogodilo ili ono što je netko rekao, već kako je tom prigodom to odgovaralo vlastima. Bila je to kolek-

tivna odgovornost sudionika Križnog puta, osoba osuđenih za tzv. stara politička djela (u svezi s NDH) i osoba osuđenih za nova djela organizacije, promidžbe i sli. u komunističkoj Jugoslaviji, zatim onih, koji su bili antifašisti, a nisu slijedili politiku Komunističke partije Jugoslavije ili Hrvatske. Zato i kažemo, da su Hrvati bili odgovorni (krivi) zbog misli, riječi, djela i propusta i osuđeni kao neprijatelji naroda, a u ime tog naroda često osuđeni bez suda i suđenja.

Zločin je bila politika i program komunista po uzoru na Sovjetski Savez. Neprijatelja je trebalo pronaći i tamo gdje ga nije bilo, jer se time režim i održavao. Od 1945. vodio se obračun s Hrvatima, kako bi se izkorijenila svaka pomisao na slobodnu i neovisnu Hrvatsku. U tom obračunu sudjelovalo je dosta antifašista, koji se danas javljaju u obranu demokracije i slobode.

4. Antifašisti su Jugoslavije nakon pada fašizma i prestanka antifašizma nastavili svoju djelatnost kao crveni fašisti u provedbi programa svoje partije na čelu s Josipom Brozom. Crveni fašisti nastavili su na našem tlu isti posao, koji su provodili pobjeđeni fašisti, sada obogaćeni novim metodama u borbi protiv neprijatelja. Za njih je neprijatelj bio hrvatski narod.

Sve što se u nas događalo bilo je odvojeno zidom šutnje kroz sve vrijeme postojanja Jugoslavije. U tom razdoblju crveni su izkriviljivali povijestne istine i na svoj način sve događaje prikazivali kao jednu jedinu i moguću istinu. Skoro pedeset godina nije se smjelo govoriti o progonomima i ubojstvima, kojima su bili izloženi Hrvati. Danas ljudi osjećaju potrebu, da o tome progovore i da dokazu i odkriju zločine, koje su crveni počinili nad vlastitim narodom na tlu sadašnje Republike Hrvatske i na tlu Bosne i Hercegovine. Crveni su vlastitom narodu nametnuli kompleks krvnje, proglašili Hrvate fašistima, zločincima i genocidnima i takvu ocjenu stanja na našem tlu nudili svijetu punih pedeset godina. Ova se ocjena crvenih antifašista i danas pripisuje svima nama, pa i samim tvorcima te ocjene. Istina je uvijek istina i nju mnogi ne žele čuti. Najstrasnije je, opet, da se to sve događalo u miru i da su žrtve bile relativno mali ljudi, koji su predstavljali mlađost jednog naroda. Ono, što su naši antifašisti u ovom razdoblju u ime Jugoslavije i komunizma učinili hrvatskom narodu, to nije doživio niti jedan drugi narod.

Mnogi su se komunisti preobrazili, kada su vidjeli do čega ih je dovela Partija i Josip Broz. Dobro je, da se to dogodilo i nakon dvadeset i više godina življjenja u zabludi. Nu, neki od njih i nakon protoka pedeset i više godina nisu u stanju

priznati, da su bili u zabludi i da su bili prevareni. Jedan dio poslijeratnih antifašista skrenuo je s puta Partije, pa su postali žrtve Golog otoka i drugih kaznionica, a jedan dio ostao je čvrsto jezgro Titove crvene Jugoslavije kao članovi UDB-e, KOS-a, državni tužitelji, sudci, ministri, veleposlanici i sli., a mnogi od tih su danas članovi Saveza antifašističkih boraca Hrvatske.

Crveni fašizam bio je sustav terorističke politike, a sam komunizam sazdan je od mnogih zločina, a zločinom se i u krvi održavao i oslobađao.

IV. SRBSKI FAŠIZAM

1. O srbskom fašizmu svi znamo mnogo, a prognanici i izbjeglice posebno su ga doživjeli na vlastitoj koži. Riječ fašizam najbolje označava velikosrbsku ideologiju i njegovo stupanje na tlo Republike Hrvatske i na tlo Bosne i Hercegovine.

Velikosrbski nacionalizam, koji se na našem tlu izkazao kao srbski fašizam, ima svoje začetke u prošlosti, a posebice je oblikovan u "Memorandumu" Srpske akademije nauka i umjetnosti u vrijeme previranja u komunističkoj Jugoslaviji, a prije događaja koji su uslijedili na našem tlu. Prokovitelj je ove ideje i njezin izvršitelj Slobodan Milošević "Zlobo" i Jugoslavenska narodna armija (JNA). Bila su to vremena kada su Srbi, pod izlikom očuvanja Jugoslavije, vodili velikosrbsku politiku, da bi svi Srbi s područja Jugoslavije živjeli u jednoj državi, a istodobno da svi nesrbi budu izvan te srbske države.

Danas je svima jasno, da su Srbi svadje i na svakom mjestu dobro bili organizirani, naoružani i usmjereni na uništenje hrvatskog naroda i svega onoga što je s njime povezano. Oni su se kroz dvije Jugoslavije spremali na pohod protiv Hrvatske svim raspoloženim sredstvima. Smatrali su, da je došao pogodan trenutak, da s vojnog silom JNA i vlastitom petom kolonom na području Hrvatske ostvare svoju Veliku Srbiju s krajnjom granicom na Jadranu.

2. Srbija je bila agresor na Republiku Hrvatsku i to se nikada ne smije zaboraviti. Ona je istodobno obskrbila domaće Srbe oružjem, hranom, novcem i drugim potrebštinama u vođenju rata protiv Hrvatske. JNA je u početku agresije na Hrvatsku, kao treća vojna sila u Europi, intervenirala svim raspoloživim oružjem na području Hrvatske i na području gdje su živjeli Hrvati. Naš se narod suoči s jakim neprijateljem, ali želja za slobodnim i neovisnim životom Hrvata u vlastitoj državi ujedinila je sve sinove i unuke nekadašnjih

partizana, ustaša i domobrana protiv tog nadmoćnog neprijatelja.

Tijekom agresije, srbski su fašisti suslavno spaljivali sela, gradove i kuće Hrvata, rušili crkve, muzeje, škole, neprocjenjive povijestne spomenike hrvatskog naroda, oskrnavili groblja, opljačkali sela i kuće, proganjali i ubijali Hrvate. Silovanje žena i djevojaka postao je novi oblik fašističkog djelovanja, kojim su Srbi obogatili već ranije provjerene metode nacifašizma i komunizma. Skupna likvidacija zarobljenih vojnika i civila, uz posebno slavlje i uz blagoslov rukovodećih ljudi, pojava je kojoj nema premcu u svijetu. Sve je bilo podređeno jednom cilju, a sve metode bile su dopuštene. Zločinom se hvalilo juhačtvu ovog naroda.

Među srbskim fašistima našli su se skoro svi stari preživjeli antifašisti Srbi, koji su se na području Hrvatske, zajedno sa antifašistima Hrvatima, borili za Socijalističku Republiku Hrvatsku. Svi ti antifašisti slavili su u komunističkoj Jugoslaviji 27. srpnja, kao dan ustanka naroda Hrvatske protiv fašizma, a ne kao dan ustanka hrvatskog naroda, kako se to danas navodi, za 22. lipnja 1941. Možda bi i danas trebalo veličati "balvan revoluciju" kao srbski doprinos i u stvaranju Republike Hrvatske?! Da su danas ti ljudi među nama, bili bi udruženi u SAB i smatrani kao osobe koje su pridonijele postojanju Republike Hrvatske ili bolje rečeno: bez tih antifašista kao da ne bi bilo ni Republike Hrvatske. Oni u srbskoj agresiji postadoše ono što su bili i u vrijeme Jugoslavije: srbski fašisti i ubojice hrvatskog naroda. Možda se netko i zgraža nad razaranjem spomenika podignutih u čast nekim antifašistima iz tzv. SR Krajine, pa da i to bude obtužba protiv "genocidnog" hrvatskog naroda, a da se pri tome ne sjetimo stradanja naših izbjeglica, porušenih domova i dobro organizirane pljačke imovine našeg naroda.

3. Srbi su uvijek širili laži a posebice u prvoj i drugoj Jugoslaviji, gdje su imali na raspolaganju novinstvo, tisak, cijelokupnu nakladu knjiga i literature i druga promičbena sredstva te filmove gdje su u riječi i slici veličali svoj doprinos, a hrvatski narod prikazivali zločincima. Tako rade i danas. Danas šute o silovanju žena i djevojaka, o zločinima na svim okupiranim područjima i područjima koje su držali u vlasti nakon što su iztjerali Hrvate. Oni se ne kaju zbog svojih postupaka niti kao agresori niti kao domaći okupatori. Rekli bismo, da se žale što nisu dobili rat, iako su dobili najveći zalogaj u BiH. Na tlu Republike Hrvatske nisu uspjeli i tu su izgubili i bitku i rat i postali stranci na području, gdje su nekad kao doseljenici živjeli na hrvatskom tlu na račun hrvatskog naroda.

Srbi su napustili mesta svoga prebivališta poslije "Bljeska" prije i za vrijeme

"Oluje" i odvozili kolima, kamionima, traktorima i prikolicama ono što su svoje imali i ono što su opljačkali. Sve je to obavljeno pod zaštitom UNPROFOR-a i nekih ambasadora i pored poziva i datog im jamstva da ostanu i postanu građani Republike Hrvatske. Nisu oni odlazili zbog straha da će ih "ustaše" pobiti zbog zločina, koji su počinili, već da bi mogli obtužiti i obtuživati Hrvate kao progonitelje i počinitelje zločina i etničkog čišćenja, a isto tako i zbog mržnje na sve ono što je hrvatsko. Hrvati su, naprotiv, napuštali svoje domove ne zato što su željeli, nego zato što su ih srbski fašisti tjerali iz njihovih domova i to s torbama i zavežljajima, ostavljajući agresoru neprocjenjive vrijednosti. Kakva je ovo razlika!

Srbi su bili agresori. Milošević je začetnik rata i krivac za sva stradanja, koja su se godinama događala u Hrvatskoj, i to se ne smije zaboraviti. Agresor mora platiti štetu Hrvatskoj, o čemu se danas - na žalost - ne govori, ali se zato spominje naknada za imovinu onim srbskim građanima, koji ne prihvataju hrvatsko državljanstvo.

V. TKO SU FAŠISTI?

1. Kod nas se, s vremena na vrijeme, može pročitati ili čuti da se neki pojedinci, skupine pa i stranke nazivaju fašistima, neofašistima ili neonacistima. U zemlji, u kojoj je osnovan fašizam, odnosno nacizam, ne služe se takvim nazivom već se takve ili slične pojave obilježavaju desnicom, nacionalizmom i slično. Međutim, kod nas se posebice žele izticati ovi nazivi kao oznaka premoći antifašista nad avetima prošlosti.

Podsjetimo se tko se sve nazivao fašistom osim talijanskih fašista. Staljin je svoje neprijatelje veoma rano nazivao fašistima. U doba čistki u Sovjetskom Savezu naziv fašist dobio je veliki broj komunista te tisuće i tisuće znanih i neznanih građana, koji su smaknuti ili su bili odpremljeni u zloglasne Staljinove logore.

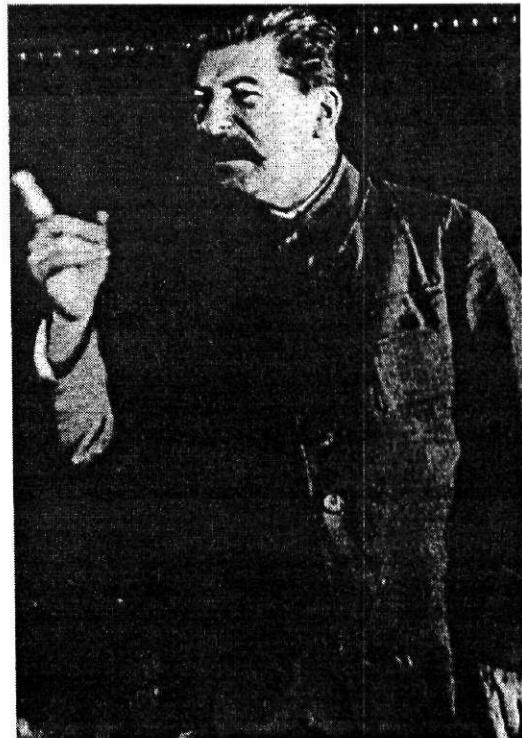
U poslijeratnim zbivanjima taj naziv dobio je i Josip Broz Tito i svi njegovi sljedbenici u vrijeme sukoba s Inforbiroom. Treba se sjetiti, da su komunističke zemlje Iztočne Europe u to doba svaku svoju radio emisiju započinjale riječima: "Tito-fašistička banda špijuna i ubica". Naši komunisti, vjerni pratnici bratskog Sovjetskog Saveza, nisu više bili antifašisti već

fašisti, ubojice, špijuni i slično.

U vrijeme vladavine Josipa Broza - Tita mnogi naši građani svrstavani su u fašiste, neofašiste i neonaciste. Za njih je fašist bio svaki čovjek ili bilo koja skupina ljudi, kojoj se pripisalo da je bila protiv vlasti, odnosno komunizma. Pri tome nije bilo razlike između onih koji su bili na strani Italije, Njemačke ili NDH, od onih koji su bili sudionici antifašističke borbe ili od onih koji nisu imali nikakvu vezu s bilo kojom stranom u sukobu. Nadalje, i svi oni, koji su se smatrani socijalistima ili socijaldemokratima, a da ne govorimo o demokratima, mogli su u svako doba dobiti obilježje "fašist". Sve, što je bilo izvan komunističkog opredjeljenja, označeno je fašizmom u trenutku

mala, a različitost beznačajna. Svaki je od tih režima diktatorski oblik vladavine s jednom osobom na čelu, čiji se kult veliča i uzdiže do nepogrješivosti, što izključuje bilo kakvu kritiku na račun te osobe. Oni imaju jednu partiju i izključuju više stranače. Država je centralizirana od vrha do dna u svim porama političkog, društvenog i svakog drugog djelovanja. To su države represije, ustrojene na vladavini sile putem moćnog policijskog aparata, posebne partijske oružane postrojbe i slično.

Težko je od bivšeg komunista postati demokrat, ali od antifašista nije bilo teško postati crveni fašist, jer su njihove metode uvijek jednake i zajedničke u očuvanju stečene vlasti. "Svi za partiju i za

kada je trebalo obračunati s takvim osobama. Režimu je bila potrebna institucija za održavanje u pokornosti i strahu onih, koji nisu bili skloni režimu ili su bili previše štajljivi prema tome režimu.

U naše vrijeme srbokomunistički režim Slobodana Miloševića sve nas s Područja Republike Hrvatske naziva ustašama. Mi smo svi za njih ustaški i genocidni narod, koji uz pomoć fašista i neofašista ubija nedužni srbski narod.

Recimo samo sebi: Tko su to fašisti?

2. Sukobljene strane u drugom svjetskom ratu: Italija, Njemačka i Sovjetski Savez bile su totalitarističke države. U djelovanju fašizma, nacizma i komunizma u najvećem broju slučajeva možemo iztaći znak jednakosti, sličnost je među njima

Tita" bila je uzrečica u komunističkoj Jugoslaviji za obračun s neprijateljem. Dok je nacijašizam poražen u ratu, dотле je komunizam nastavio svoju djelatnost punih četrdeset i pet godina metodama pobijednog fašizma, sve dотле dok sam sebe nije porazio upravo tim i takvim metodama. Antifašistima je težko napustiti ideale o svjetonadzoru komunizma, pa iztiču da njegove ideale jednakosti, bratstva i socijalne pravde, koje nisu ostvarili kroz sedamdeset godina crvene vladavine, trebaju ubuduće ostvariti. Koliko bi još trebalo žrtava, da se ti komunistički ideali ostvare?

Prozivati danas ustaše za ratne zločince u drugom svjetskom ratu treba prozivati i komuniste za zločine napravljene tijekom rata, a posebice nakon tog rata.

Njih treba prozvati za zlodjela nad razoružanim vojnicima i civilima i za zlodjela i mučenja nad tisućama političkih zatvorenika. Kod nas u Republici Hrvatskoj nitko nije prozvan za zlodjela učinjena tijekom istrage, suđenja i izdržavanja kazne u komunističkim kaznionicama, dok se istodobno poznati mučitelji tih osoba nalaze u dobrom stanovima, s dobrim mirovinama i na dobrom položajima, te se zločinac i žrtva svakodnevno susreću. Ne samo da nitko nije pozvan na odgovornost, nego su notorni mučitelji nositelji visokih funkcija u stranci, vladu i u hrvatskom Saboru.

Treba razlikovati partizane borce od 1941. do 1945. g., koji su se kao antifašisti demokrati zalagali za kakvu takvu socijalističku republiku Hrvatsku, od onih anti-fašista komunista kojima je prvenstveni cilj bila Jugoslavija i njezino centralističko uređenje. U SUBNOR-u su 1990. ostali stari komunisti jugoslavenske orijentacije. Među njima ima poveći broj onih, koji su mirno promatrati napade srpskih fašista na Republiku Hrvatsku i nisu se aktivirali u bilo kojem pravcu. Danas su oni pobornici za izjednačavanje prava s onima, koji su sudjelovali u Domovinskom ratu ili robovali za hrvatsku državu pod njihovom vlašću. Zaboravljuju, da niti jednom ratnom invalidu NDH nije u komunističkoj Jugoslaviji priznato svojstvo invalida drugog svjetskog rata. Oni su na slavlju u Kumrovcu pjevali pjesme i veličali Josipa Broza i zanosili se njegovim idejama. Tito je bio predstavnik Jugoslavije i Jugoslavija je bila njegov ideal. Veličajući Tita, članovi bivšeg SUBNOR-a veličaju Jugoslaviju i vlasta-vinu komunizma. Vratiti Tita i Jugoslaviju se ne može. Ako netko i ukaže na ove pojave, tada se brzo reagira i te se osobe nazivaju usatašama, neofašistima i slično, a posebice se ističe pojava fašizma kao prijetnja slobodi i demokraciji u Republici Hrvatskoj.

Preko noći su mnogi antifašisti postali borci za demokratsku i slobodnu Republiku Hrvatsku, ali uz veličanje prijašnje komunističke Jugoslavije. Upravo se ti antifašisti javljaju kao zagovornici slobode govora, a dobro znaju, da su oni sami, dok su bili na vlasti, branili i zatirali takvu slobodu. Na žalost, danas oni sebe prikazuju kao zaštitnika Republike Hrvatske, kako bi pri tome zatajili grijehu prošlosti, koji nisu beznačajni i mali.

Nije li to uvreda nazvati nekog fašistom ili crvenim fašistom. Da, to je uvreda za naš narod koji fašizam nikad nije interesirao, a sinovi i unuci svih sudionika drugog svjetskog rata izkazali su svoje opredjeljenje za slobodnu i demokratsku Hrvatsku, već u vrijeme Domovinskog rata.

(nastavit će se)

"JA NE ODOBRAVAM POVLAČENJE HRVATA IZ SARAJEVA"

(Izjava nadbiskupa vrhbosanskoga, dr. Ivana Ev. Šarića)

Zagreb, 29. januar 1940.

Danas je u Zagrebu otpočela konferencija poslovnog odbora katoličkog Episkopata Kraljevi Jugoslavije. Sarajevski nadbiskup g. dr. Ivan Šarić dao je saradniku *Hrvatskog dnevnika* izjavu koju list donosi u svom sutrašnjem broju. G. dr. Šarić je u toj izjavi izložio stanovište Hrvata izvan Banovine Hrvatske i između ostalog rekao:

Nadbiskup vrhbosanski dr. Ivan ŠARIĆ

"Mi smo na predstraži hrvatstva (g. dr. Šarić misli na Hrvate u Sarajevu i u drugim krajevima van Banovine Hrvatske). Mi smo četa, prvi naš je boj, kako kaže Petar Preradović. 'Ži svi, ži rest', - tu smo, tu i ostajemo. Ja ne odobravam povlačenje Hrvata iz Sarajeva. O tome ću govoriti sa banom Hrvatske g. dr. Ivanom Šubašićem. Nama je mesto tu gde smo stolećima stojali od propasti hrvatskog bosanskog kralja. To mesto ne smemo napustiti. Ali, bosanski Hrvati odlučno traže, ako se država bude podelila na tri jedinice, da se rezovi gde je u većini naš hrvatski narod, osobito Visoko, Zenica i Žepče, vrate Hrvatskoj, da se isprave razgraničenja između Hrvatske i buduće Srpske banovine u Vrbaskoj banovini. U onim krajevima koji geopolitički pripadaju Hrvatskoj, koji su kao klin zadri u Hrvatsku. Mi nećemo nikakve hegemonije, mi hoćemo da budemo ravnopravna braća. Kad je jedan

brat jak, jak je i drugi brat. Kad je jaka Hrvatska, bit će jaka država. Protivnici države jedva čekaju da nas ugledaju nemirne i nezadovoljne. Mi se nadamo da će i Srbi uvidjeti da Hrvati moraju biti zadovoljni u ovoj državi. Oni mogu biti mirne duše zadovoljni s onim što imaju, a najbolje znaju što imaju. Bila bi velika pogreška sa njihove strane, kad bi oni terali Hrvate u kut, jer u državi nitko ne srne biti u kutu.

Stoga je u interesu države, da Hrvati budu zadovoljni i da Hrvatska dobije svoj prirodnji opseg. Ali, mi Hrvati, nećemo nikakvu hegemoniju. Mi hoćemo da držimo srdačne odnose i sa Srbima i sa muslimanima. Ja sam ove godine bio na svetosavskoj zabavi, kao što sam posetio i zabavu Narodne uzdanice. Pretsednik Uzdanice, Mulabdić, izjavio je i ovoga puta svoje zadovoljstvo, što muslimani Hrvati vide u svojoj sredini vrhbosanskog nadbiskupa. Ja sam sa muslimanima odrastao u vezirskom gradu Travniku, ja poznajem muslimane, ja visoko poštujem njihovu kulturu i moja je žarka želja da narodna hrvatska svest naših muslimana dođe do punog izražaja. Nikakva opasnost ne preti muslimanima u Hrvatskoj, niti od nadbiskupa vrhbosanskog, niti od Hrvata katolika.

Svoj ću boravak u Zagrebu iskoristiti da vratim posetu pretsedniku g. dr. Mačeku, u koga bosanski Hrvati imaju puno poverenje i da vratim posetu koju mi je učinio glavni sekretar g. dr. Juraj Krnjević, koga mi u Bosni visoko cenimo kao ideologa hrvatskog narodnog pokreta i kao visoko kulturnog čoveka koji je dugo boravio u inostranstvu."

(Vreme, 30. januar 1940.)

NOVI VELIKOSRBSKI MEMORANDUM NAZVAN DEKLARACIJA (4)

Prvi apostol srbstva u Crnoj Gori bio je vladika Petar II. Petrović Njegoš (1830.-1851.). Pod jakim utjecajem srbske promičbe Vuka Stefanovića Karadžića i Ilike Garašanina, Njegoš je spjeval Gorski vijenac, hvalospjev srbskomu pravoslavlju. To je djelo najviše pridonjelo srbizaciji crnogorske inteligencije. U Kraljevini SHS (Srba, Hrvata i Slovenaca) iz crnogorskoga je zaleda u bokokotorski zaljev sve jače pritiskalo i sve više prodiralo pravoslavlje. S pravoslavljem je, obilno potpomognutim srbsko-pravoslavno dinastičkim i ostalim vladajućim slojevima, prodirao i srbsko-crnogorski nacionalni osjećaj, sve više potiskujući katoličko-hrvatski. Taj se prodror još snažnije nastavio u jugokomunističkoj Jugoslaviji, poprimajući nakon raspada Jugoslavije - kao i u drugom svjetskom ratu - genocidne oblike. Manji broj ugroženih Hrvata katolika u Bokokotorskomu zaljevu pokušao je spasiti svoje katoličtvo očitujući se narodnostno Crnogorcima. Nu, odrekavši se svoga hrvatskoga roda i imena, nisu spasili ni svoje katoličtvo. Progutalo ih je ubrzo svetosavsko pravoslavlje. Dio Hrvata pokušao je preživjeti pod jugoslavenskim imenom. Ali i to bijaše gorka zabluda, jer **bilo kakva Jugoslavija Hrvatu je smrt.**

Politika srbizacije pokazala je svoju svetosavsku čud u, današnjim naraštajima malo poznatu, prijeporu iz 1901.-1902. Taj je prijepor povezan s davanjem hrvatskoga imena hrvatskomu zavodu Svetoga Jeronima u Rimu, koji je do tada nosio ime ilirsko. Odlučujuću ulogu u tome prijeporu odigrala je Crna Gora i njezin knjaz i kasniji kralj Nikola I. Petrović-Njegoš (1841.-1921.).

Hrvatska hodočastnica iz Bosne, Marija Mišljenović, ostavila je oporukom od 17. rujna 1485. jedan zapis (legat) "gostinju svetoga Jeronima ilirskoga naroda", u kojoj se neki novac određuje za kupnju kućice "za siromašne žene slovinskoga naroda". Ovdje se, dakle, naziv **ilirski** izjednačuje s nazivom **slovinski** (= hrvatski). Papa Siksto V., podrijetljom Hrvat, bulom od 1. kolovoza 1589. potvrđuje **crkvu Iliricu** i gostinjac **ilirskoga naroda**. Papa je pri rečenoj crkvi osnovao kaptol, a kao uvjet za postavljanje na kanonička mjesta, prebende (kanonički prihodi) i beneficije (nadarbine) bilo je poznavanje hrvatskoga jezika, koji je u papinoj buli također nazvan ilirskim. Time je silno porasla važnost i čvrstoća pojma ilirskoga jezika, hrvatski jezik pod tim imenom postao je pravno važan (relevantan). U buli Siksta V. nalazi se i pojam **provincia nationis Illyricae** (pokrajina ilirskoga naroda), koji je također pravno važan. O sadržaju toga pojma razpravljalo se u par-

Piše:

Mato MARČINKO

nici pred vrhovnim crkvenim sudom u Rimu zvanom **Sveta Rota**. U odluci toga suda od 10. prosinca 1655. stoji: "... pošto su marljivo odvagnuli rječi i misao najvišega svećenika, došli su do zaključka da se pod ilirskom pokrajinom u istinitom i pravnom smislu razumije Dalmacija, koje su dijelovi Hrvatske (**cuius partes sunt Croatia**), Bosna i Slavonija, a sasvim su izključene Koruška, Štajerska i Kranjska." U obrazloženju se kaže da je Ilirik u starini obuhvaćao veoma široko područje, ali je u najnovije doba ograničen na onaj prostor koji obuhvaća Dalmaciju, Hrvatsku, Bosnu i Slavoniju, pa se u občoj uporabi pod Ilirikom razumiju samo one ("Prema novoj i posljednjoj razdiobi bio je Ilirik ograničen na onaj prostor zemlje kojim se obuhvaćaju Dalmacija, Hrvatska, Bosna i Slavonija, te obča poraba razumije pod Ilirikom samo te pokrajine."). Sveta Rota, dakle, Bosnu smatra dijelom Hrvatske. Za podkrjepu toga shvaćanja poziva se Sveta Rota na brojne zemljovide i zemljopisna djela. "Tu se, ako i pod ilirskim imenom, ipak vrlo jasno izriče da se iz svojih srednjovjekovnih početaka, strašnim protivštinama i upravo tada očajnom položaju na pograničju osmanlijske, habzburške i mletačke vlasti usprkos, razvijao i izgrađivao hrvatski narod i da je stupio na prag novoga doba u Europi. Oslonjena na **ustanove sv. Jeronima u Rimu te se kao Natio Illirica dvjestdvadeset godina prije preporoda pojmovno i pravno konstituirira hrvatska nacija** (iztaknuo M. M.). Nije stoga čudno što je i preporod poveden pod ilirskim imenom." (Radoslav Katičić, **Ustanove Sv. Jeronima u Rimu i povijest hrvatske kulture i narodnosti**, u Zborniku: **Čovjek slika i prijatelj Božji**, Rim, 1991., str. 381.).

Parnica pred Svetom Rotom dovršena je 24. travnja 1656. ovom svečanom zborom odsudom" „što se tiče pokrajine ilirskoga naroda, ... kažemo, proglašujemo, prosuđujemo, određujemo i izjavljujemo da je kao istinita i prava pokrajina ilirskoga naroda prema buli i namisli rečenoga Siksta V. bila i jest i da se ima shvaćati Dalmacija ili Ilirik, koje su dijelovi Hrvatska, Bosna i Slavonija, a od nje su podpuno izključene Koruška, Štajerska i Kranjska, i da se samo oni koji potječu iz rečena četiri kraja: Dalmacije, Hrvatske, Bosne i Slavonije, mogu primati na kanonička mjesta i crkvene nadarbine (**beneficia ecclesiastica**) iste zborne crkve,... tako i na gospodarstvo i u bratovštinu istoga svetoga Jeronima" (I. Crnčić, **Prilozi k razpravi**:

Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjcu u Rimu poslije 1453. god., Starine JAZU 18, Zagreb, 1885., str. 160., Luka Jelić, **L'Istituto croato a Roma**, Žara, 1902., str. 154., R. Katičić, nav. dj. str. 382.).

Sve ovo treba znati, da bi se razumjelo u čemu je prijepor iz 1901.-1902. o imenu Zavoda Svetoga Jeronima u Rimu. O tom prijeporu pišu Ankica i Josip Pečarić u članku **Položaj Hrvata i katolika u Crnoj Gori od svetojeronske afere do danas** - dalje u tekstu: Pečarić (Hrvatski iseljenički zbornik 1997., Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, str. 251.-262.).

Prijepor je, rekli smo, bio vezan uz davanje hrvatskoga imena hrvatskomu zavodu sv. Jeronima u Rimu. Davanje hrvatskoga imena tomu Zavodu uzburkalo je europske diplomatske krugove. Na račun hrvatskih probitaka, svoje su probitke željele ostvariti Italija, Austrija, Mađarska, Rusija, Francuzka, Srbija i na kraju Crna Gora. Crnogorski knjaz Nikola prijepor je izkoristio za svoje velikosrbske težnje, koje su ga na kraju stajale i države. Stvaranjem Republike Crne Gore u drugoj Jugoslaviji nastavljeno je s jednakom politikom koju je započeo knjaz Nikola, "i tada je cijela Boka Kotorska, hrvatska zemlja, velike hrvatske baštine, postala dio te republike... mnogi Hrvati su, izloženi stalnim pritiscima, promijenili svoju nacionalnost, tako da u ovom radu govorimo o Hrvatima i katolicima u Crnoj Gori, ali pri tome se ograničujemo samo na katolike Hrvate ili one koji su hrvatskoga podrijetla" (Pečarić, str. 253.).

Na Berlinskomu kongresu održanu od 13. lipnja do 13. srpnja 1878., kojemu je predsjedao njemački kancelar Bismarck, europske Velike sile odlučile su da kneževina Srbija i Crna Gora postanu neovisne i da im se poveća državno područje. Srbija je zalaganjem Austrije i uz pomoć Njemačke dobila jednu trećinu više novoga područja na istoku i na jugu nego Sansteefanskim mirovnim ugovorom sklopljenim 3. ožujka 1878. između Rusije i Turske, među ostalim je dobila bugarska područja Pirot na istoku, a Niš i Vranje na jugu. Crna gora je s Barom i barskim primorjem dobila izlaz na more, proširila se do rijeke Tare i stekla Nikšić i Podgoricu. Kao znak zahvalnosti za to, Srbija je uz pomoć Crne Gore 1914. ubila u Sarajevu austro-ugarskoga prijestolonasljednika, nadvojvodu Franju Ferdinandu Habsburškoga i tako izazvala prvi svjetski rat, u požaru kojeg je izgorjela velika austrijska carevina, a silno je Njemačko Carstvo okljuštreno i dotučeno.

Odlukom Berlinskoga kongresa Bar i dio Barske biskupije postadoše dijelom Crne Gore, a drugi je dio Barske biskupije pripao Austro-ugarskoj monarhiji i pripojen

Kotorskoj biskupiji. Granica između Austro-ugarske monarhije i Crne Gore postala je rječica Željeznica (tu će 1943. biti i granica između Nezavisne Države Hrvatske i Crne Gore). Kako su se nacionalno osjećali katolici Hrvati iz Bara i njegove okolice vidljivo je iz djela Ivana Frane Jukića **Zemljo-deržavopisni pregled turskog carstva u Europi (Bosanski prijatelj, III., 1861, str. 12. i s., 17. i s.)**: "Srbi i Hrvati stanuju oko međe hercegovačke i crnogorske - manjim brojem u (nahii) skadarskoj, leškoj i barskoj, u kojoj posljednjoj katolici nazivaju se Hrvati. (...) Katolici kod njih jesu (...) Hrvati u barskoj okolini. (...) Bar. - Ovdje je stolica nadbiskupa katoličkoga, koji nosi naslov **Pri-mas Serbiae**. - Stanovnici su većom stranom, kao i u cijeloj nahii, katolici Slavljani, koji se Hrvati nazivaju, te su dobri mornari."

Kako je u doba Berlin-skoga kongresa Barska biskupija bila pod duhovnom vlašću skadarske nadbiskupije, crnogorski knjaz Nikola zatražio je iste godine 1878. od biskupa Strossmayera, da posreduje kod Sv. Stolice za obnovu Barske nadbiskupije, kojoj bi pripadali svi rimokatolici u Crnoj Gori, a nadbiskup bi bio podložan izravno Rimskoj kuriji. Konkordat (trajni ugovor) između Vatikana i Crne Gore podписан je 1886., a za prvoga barskoga nadbiskupa postavljen je Hrvat - profesor sinjske gimnazije, fra Šimun Milinović. Iduće je godine Papa dopustio uvedbu staroslavenskoga (starohrvatskoga) jezika u bogoslužje na području Barske nadbiskupije. Martin Zöller tvrdi, da je knjaz Nikola slavenskim bogoslužjem u katoličkoj crkvi pokušao postupice slavizirati Albance (M. Zöller, **O odnosima J. J. Strossmavera prema Crnoj Gori**, Istoriski zapisi, 1978., str. 1.-2.). Da bi se bogoslužje moglo obavljati na staroslavenskom jeziku, trebalo je Misal tiskati glagoljskim pismom. Pokazalo se, da namjere knjaza Nikole u svemu tome ne bijahu čiste. Kako je oko tiskanja glagoljskoga Misala bilo težkoća, okrivljen je Vatikan. Položaj katolika u Crnoj Gori se pogoršao. Nadbiskup Milinović je podnio ostavku, ali ona nije prihvaćena.

U svezi s ovi događajima Strossmayer piše Franji Račkomu u pismu od 23. ožujka 1890.: "U Crnoj Gori glede Milinovića i konkordata stoe stvari, da ne može biti gore. Ja sam dosele držao, da je Knez uzor, a kad tamo, i tu sam se ljuto prevario." U pismu od 1. ožujka 1890. Strossmayer još teže osuđuje knjaza Nikolu: "Milinović mi piše, da Knez crnogorski niti jednu dužnost ne vrši, koju mu je konkordat nametnuo.

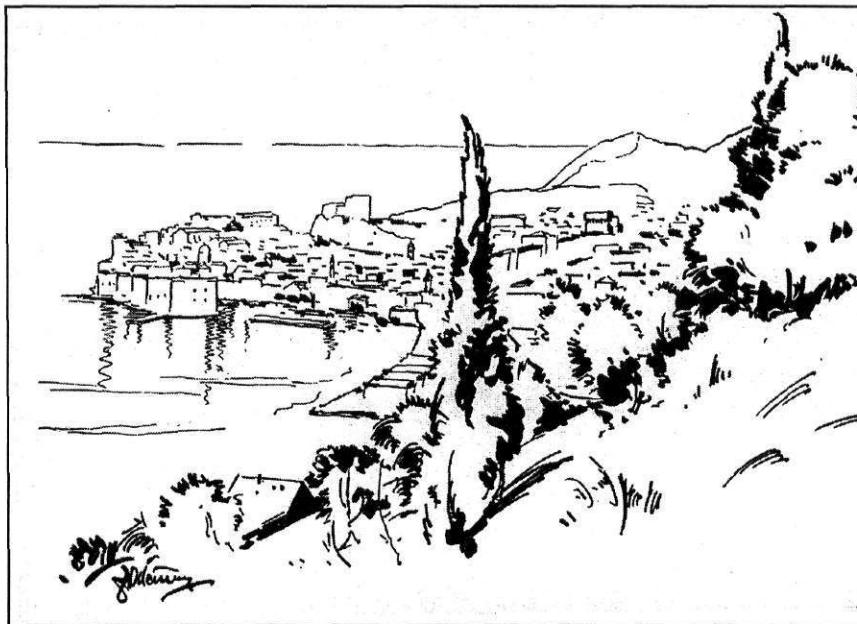
Miseria! Ja sam mislio, da nam je to barem **uzor** čovjeka, a ono bizantinizam, bizantinizam!" (**Korespondencija Rački-Strossmayer**, knjiga četvrta. Uredio Ferdo Šišić, Zagreb, 1931., str. 162. i 163.).

Misal je ipak tiskan uz odlučnu pomoć Strossmayerovu, a prvo je bogoslužje na staroslavenskom jeziku u katoličkoj crkvi u Baru održano 1. siječnja 1894. Nu, čim je Bar postao dio Crne Gore, "crnogorska vlada stala je namećati Baranima SRPSKO ime, uslijed političke težnje Srba da narodnostno i politički progutaju svoju braću Hrvate". Kisić također ustanovljuje da se pojavila "u Crnoj Gori i susjednim predjelima politička struja SRBO-KATOLIKA, među kojima prvi službeno figuriraju Barani."

(Vinko Kisić, **Hrvatski zavod u Rimu**,

razdoblju srednjega vijeka. Na novoutemeljeni Zavod imaju pravo svećenici samo onih biskupija, koje su prije imale pravo na istoimeni gostinjac, a to su biskupije: zgrebačka, đakovačka, senjska, križevačka, zadarska, splitska, šibenska, hvarska, dubrovačka, kotorska, krčka, tršćanska, porečko-puljska, vrhbosanska, mostarsko-trebinjska, banjalučka i barska (sada to pravo imaju i novoutemeljene biskupije varaždinska i požeška). Znamo da su odlukom Svetе Rote od 24. travnja 1656. bile izključene slovenske biskupije, ali i barska nadbiskupija. Nu, katoličko stanovništvo iz Bara i njegove okolice, to jest onoga dijela barske nadbiskupije, koje se prostire između Skadarskoga jezera i mora, stoljećima se smatralo narodom istih osjećaja i iste narodne svijesti kao i njegovi sunarodnjaci u Dubrovniku, Hercegovini i Boki Kotorskoj. Na poticaj hrvatskih biskupa i taj dio Barske nadbiskupije uključen je u papin breve godine 1901. (Juraj Mađerac, **Hrvatski Zavod sv. Jeronima u Rimu 1453.-1953.**, Rim, 1953., str. 52.).

Stvaranje hrvatskoga zavoda u Rimu uzburkalo je tadašnje europske diplomatske krugove. Odmah po objavi breve, upala je u prostore Zavoda skupina takozvanih ITALO-SRBA, proglašujući se Dalmatincima. To je izazvalo ogorčenje i uzbunu u hrvatskoj javnosti, napose u Dalmaciji. U burnu izkazivanju negodovanja pala je i krv. Umješale su se vlade u Beču i Pešti, ali uviјek nastojeći ostvariti svoje probitke. Zagrebački nadbiskup Posilović opozvao je tadašnjega rektora crkve i predsjednika Bratovštine sv. Jeronima dr. Josipa Pazmana, njega je u Splitu, na povratku u Domovinu, dočekalo veliko množtvo domoljuba kao mučenika. (J. Mađerac, nav. dj., str. 50.-51.). Javno se mnenje u Italiji počelo okretati na stranu Vatikana, ali se tada uplela Crna Gora. **Glas Crnogoraca** na Cetinju prosvjedovao je još 29. kolovoza 1901. protiv papinskoga breve, zato što je "ilirska" nacija zamijenjena hrvatskom, a ne spominje se srbska koju crnogorska vlada uzima u zaštitu. Nadbiskup Milinović pozvan je na Cetinje. On o tomu piše Vatikanu, tvrdeći da će pred knjazom Nikolom izraziti prosvjed zbog napadaja na Svetoga **Otca (Ratko Perić**, Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu, u: Josip Stadler - Prirozi za proučavanje duhovnog lika prve vrhbosanskog nadbiskupa. Priredio Ž. Puljić, Sarajevo, 1989., str. 161.). Međutim, nadbiskup Mili-

Najnoviji događaji, Zagreb, 1902., str. 71.). Takozvani Srbo-katolici u Dalmaciji bijahu rijedka mjestimična pojava. "Ali s dobijanjem Bara i Barske nadbiskupije, očito se pojerala mogućnost da svi Slaveni katolici u jednoj nadbiskupiji budu Srbi. I dok su katolički biskupi mislili da pomažu hrvatskom pučanstvu Baru i okoline, nisu ni mogli biti svjesni da ne mogu sprječiti nje-govo posrbljavanje, a da pomažući Crnoj Gori u svim pitanjima u svezi s Barskom nadbiskupijom u stvari nesvesno pomažu velikosrpskim aspiracijama. Toga su postali svjesni 1901.-1902. godine u slučaju Zavoda sv. Jeronima u Rimu" (Pečarić, str. 254.).

Papa Lav XIII. brevom (manje svećanim pismom) **Slavorum gentem** osnovao je 1. kolovoza 1901. **Collegium Hieronymianum pro croatica gente** (Svećenički Zavod sv. Jeronima za hrvatski narod) i tako toj ustanovi umjesto ilirskoga imena dao hrvatsko. To bijaše posljedak velike borbe hrvatskih biskupova za očuvanje hrvatske istobitnosti (identiteta) ustanova Sv. Jeronima, koje su Hrvati osnovali u Rimu još u kasnom

nović podlegao je pritiscima kojima bijaše izložen na Cetinju. Kako tvrde Š. i J. Rastoder (**Dr. Nikola Dobrečić, nadbiskup Barski i primas Srpski**, Budva, 1991., str. 17.), nadbiskup je PRIZNAO (!) da ilirstvo obuhvaća i Hrvate i Srbe. "On je zajedno s grofom Lujom Vojnovićem, Srbinom-katolikom iz Dubrovnika, tada ministrom pravde u Crnoj Gori, odlutovao u Rim da u ime Crne Gore traže da se iza riječi 'pro croatica' (za hrvatski) stave izrazi 'et pro serbica gente' (i za srbski narod). Obrazloženje za to je što u barskoj nadbiskupiji ne žive Hrvati već Srbi-katolici! Svoje zahtjeve oni su temeljili na naslovu **Primas Srbije**, koji ima barski nadbiskup, a koji je uostalom bio ispušten u breve **Slavorum gentem**" (Pečarić, str. 255.). Hrvatski biskupi bijahu protiv promjene imena Zavodu, a Strossmayer piše državnom tajniku Vatikana kardinalu Rampoliju: "u srcu i duši Srba vlada nesnošljivost prema katoličkim Hrvatima. Stoga se naš zavod ilirski ili hrvatski u Gradu ne smije nikako nazvati Srpskim. Taj se pojam apsolutno ne smije upotrijebiti" (Pečarić, str. 256.). U nizu pisama Račkomu biskup Strossmayer govori o nesnošljivosti i mržnji Srba prema Hrvatima. Tako još 15. prosinca 1861. piše: "Ako drugo, onda sam opazio, da se neke stvari po srpskih ruku sasvijem srpski, ili bolje rekuć turski rješavaju. Ima Srbina u namjesništvu, koji se gledaju i meni i Crkvi katoličkoj osvetiti što se nećemo posrbiti." A 29. veljače 1864. piše: "A vjerujte mi, da čovjek ovđe nema energije i da se Srbi u Srijemu ne boje, jao i u zao čas katolicima! Ja mnijem, da Srbima ne treba prostiti gdje ne imaju pravo, jerbo tim bivaju smjeliji i drzovitiji." Dne 25. lipnja 1865. piše: "Dakako da je bio među nami često put razgovor o izborih u Srijemu, gdje Srbi žele i u sredini samih katolika svoje ljude izabrati. Dakako da sam rekao, da bi to za katolike sramota bila." (Korespondencija Rački-Strossmayer, Knjiga prva. Uredio Ferdo Šišić, Zagreb, 1928., str. 7., 21. i 31.). U pismu od 25. lipnja 1883. Strossmayer piše o srbskom "barbarstvu" i "okovima srpskim", a posebno je znakovito pismo od 10. travnja 1884., gdje kaže: "Srbi su nam krvavi neprijatelji." U istom pismu spominje se i "grob, kog Srbi nam kopaju". (Korespondencija Rački-Strossmayer, Knjiga treća. Uredio Ferdo Šišić, Zagreb, 1930., str. 69. i 118.). Biskup Strossmayer postao je duboko svijestan, da sve što je radio za pomoći crnogorskom narodu i njegovu (Strossmayerovu) hrvatskom narodu u okolini Bara izkorišteno upravo protiv probitaka hrvatskoga naroda obćenito. "Zato bi njegovo **APSOLUTNO NE** trebalo shvatiti kao svojevrstan njegov politički testament, dakle kao apsolutno ne bilo kakvom savezu sa Srbima" (Pečarić, str. 256.). Što se tiče svetojeronomskoga prijepora, ni utjecaj Strossmayerov ni odpor hrvatskoga naroda nisu pomogli. Pritisci na Svetu Stolicu bijahu golemi. Nije se prezalo ni od otvorenih ultimatuma. Povjerovavši da će

uklonivši uzrok (davanje hrvatskoga imena Zavodu Sv. Jeronima) ukloniti i posljedice, papaje Zavodu vratio ilirsko ime. Hrvatsko ime Zavod Sv. Jeronima u Rimu dobit će tek 1971.

U svomu članku "**Collegium hieronymianum pro croatica gente Svetojeronimska afera**" (Radovi, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 28, 1995., str. 158.-188.) M. Strela piše: "Crnogorsko suprostavljanje breve **Slavorum gentem** bilo je dakle motivirano prvenstveno težnjom da se afirmira zasada o Srbima-katolicima, koja je imala važnu ulogu u širenju srpske nacionalne ideje, prije svega Crnoj Gori i u Dalmaciji, a s kojom se dugoročno gledano vjerojatno računalo ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i u banskoj Hrvatskoj." Težnja knjaza Nikole bila je zadobiti vlast u cijelom **srbstvu**.

Stoga je on od pape tražio, da barskoga nadbiskupa prizna primasom svih Srbu katolika. Ako Svetu Stolicu u svemu ne uđovolji zahtjevima Crne Gore, knjaz Nikola se zaprijetio da će s njom prekinuti svaki odnos i smatrati kao da konkordat uobće nije ni sklopljen. Posljedak knjaževe velikosrbske igre bio je, da je Crna Gora na kraju "pojela" samu sebe.

Stvaranjem prve Jugoslavije Crna Gora je prestala obstojati kao država. Boku Kotorsku velikosrbska politika odvojila je od ostalih hrvatskih zemalja. Drugi svjetski rat je izkoristio, da se Boka Kotorska, koja državnopravno nikada nije bila dio Crne Gore, pripoji Crnoj Gori. Pod velikosrbskim pritiskom crnogorskih komunista, Narodnooslobodilački odbor za Boku Kotorskou očitovao se u travnju 1945., da se Boka Kotorska "dobrovoljno" pripaja Crnoj Gori. Odmah nakon "oslobodenja", u Boki Kotorskoj počeo je zestoki progon Hrvata. Evo kako to opisuje Pečarić:

"Ubijeno je niz uglednih građana Hrvatske, a među njima i tri svećenika: don Ivo Brajnović, don Gracija Sablić i don Đuro Perušina. Mnogo ljudi je moralo napustiti Boku, a među njima i kotorski biskup, hrvatski povjesničar i povjesničar Boke Pavao Butorac. Pritisci na pučanstvo nastavljeni su i po svršetku rata. Ukinuta su sva hrvatska kulturna društva, a na popisu 1948. izvršen je veliki pritisak da se svi izjasne kao Crnogorci. Komunisti Hrvati su to po direktivi moralni učiniti... Mnogi od tih komunista-Hrvata su i umrli kao Crnogorci... Inače, uobičajen izgovor za progona Hrvata je bilo njihovo katoličanstvo, tj. klerikalizam. Mnogi ugledni Kotorani bi izgubili posao samo zbog toga što bi prigodom svečanosti sv. Tripuna u Kotoru (inače, najstarijoj hrvatskoj katedrali - izgrađenoj 1166.), a neki su odrobijali zbog svog katoličanstva i nekoliko godina i to sa suđenjem ili bez njega... Tako Kotor bilježi godine i godine, a da se niti jedan svršeni student - Hrvat, nije vratio u njega. A ako bi se i vratio, činilo se sve da ode. Drastična je sudbina hrvatskog književnika, profesora Vjenceslava Čižeka. Kao student je zbog

nekoliko pjesmica rugalica osuđen na dvije godine zatvora. Poslije završetka fakulteta službovao je u BiH i Crnoj Gori.

Iako sjajan profesor često je otpuštan s posla i šikaniran na razne načine. Od svibnja 1972. godine je u Njemačkoj kao politički emigrant. Surađuje u gotovo svim glasilima hrvatske dijaspore. Dne 11. studenog 1977. jugoslavenska tajna policija gaje kidnapirala, te prisilno i tajno vratila u tadašnju Jugoslaviju. Osuđen je na 15 godina robije. Tada se za njega bezuspješno zauzima Amnesty International i PEN posredovanjem Hrvatskog centra PEN-a. Potrajalo je više od deset godina dok ga Njemačka, kao svog političkog azilanta, nije uspjela osloboediti. Ali, profesor Čižek je, od posljedica kidnapiranja i robovanja OSLIJEPIO! (Malkica Dugeč, Vjenceslav Čižek - Jedan život za Hrvatsku, **Republika Hrvatska Zagreb**, 1995., br. 190., str. 63.-73.)... Naravno, ukupan se broj Hrvata do početka Domovinskog rata 1991. još više smanjio. Glavni dio tog smanjenja ogleda se u promjeni nacionalnosti. Naime, na popisu iz 1991. vidljiv je veliki broj Jugoslavena u Boki Kotorskoj, a pod njima se 'kriju' uglavnom Hrvati. (Pečarić, str. 260.)

Tijekom napadačkoga rata Srbije i Crne Gore na Hrvatsku izselidba Hrvata iz Crne Gore veoma se pojačala. I to najviše iz Tivta, gdje je ostalo najviše Hrvata. "Pritisci su bili svakojaki: anonimna pisma, telefonski pozivi, maltretiranje djece, itd. itd. A pritisci na hrvatske intelektualce uvijek su najveći, jer s njihovim odlaskom daje se primjer i drugima da trebaju otici. Etničko čišćenje Boke Kotorske uvjetovano je i velikosrbskim kompleksom hrvatske kulturne baštine. Jer hrvatska kulturna baština je zaista velika. Pri tome je od velikog značaja da dobar dio Hrvata promijeni svoju nacionalnost, jer preko Jugoslavena katolika, danas, a Srba ili Crnogoraca katolika moguće je bezbolni prijelaz te ogromne baštine, uglavnom vlasništvo Kotorske biskupije, iz hrvatske u crnogorsku, odnosno srpsku baštinu. Zato se na zadnjem popisu, dakle onom iz 1991., u Boki Kotorskoj Hrvatima izjasnilo samo oko 5.000 ljudi, dakle duplo manje nego... 1973. U stvari, u takvim sredinama se zbog toga stvarni podaci koje daje katolička crkva i službeni po pravilu razlikuju." (Pečarić, str. 261.).

U najjužnijemu dijelu Kotorske biskupije i u Baru imamo ne Srbe-katolike, nego Crnogorce-katolike. "Naime, ljudi su tamo vjerovali da će izbjegći pritiscima ako se izjašnjavaju kao Crnogorci-katolici, čvrsto se držeći za svoje katoličanstvo, za svoju različitost. To izjašnjavanje za Jugoslavene ili Crnogorce-katolike najbolje je objasnio mostarski biskup msgr. Perić, kada je nakon posjete katoličkim župama u Boki i Crnoj Gori rekao da biti tamo katolikom možda i nije toliko hrabro kao biti Hrvatom. Primjećujemo da se katoličko pučanstvo s druge, tj. austrougarske strane rječice Željeznice u vrijeme knjaza

Nikole, i dalje osjeća Hrvatima. U stvari, u cijelom periodu od Berlinskog kongresa pa do stvaranja Republike Crne Gore nakon Drugog svjetskog rata oni su uglavnom Hrvati. Pri tome treba imati u vidu da je taj dio katoličkog pučanstva bio udaljeniji od onog u Boki (razdvojeni pravoslavnim Grbljem i Paštrovićima), a i u Boki je bilo mnogo više Hrvata. Zato su oni i morali prvi podleći pritiscima, dok u Boki to ide postupno. (Prvo se kroz tzv. bokeljstvo, a potom jugoslavenstvo, izvršilo odvajanje od matičnog naroda, a potom je samo pitanje vremena kada će se od njih napraviti Crnogorci-katolici ili Srbi-katolici...) U Spičanskom polju (Spič je na Berlinskom kongresu bio priključen Dalmaciji - nap. M. M.) postoji crkva Sv. Petke, zajedničko vlasništvo katoličke i pravoslavne crkve - crkva s dva oltara. Čuvajući svoju 'izvornu hrišćansku vjeru' spičanski pravoslavni odbor na čelu sa svojim parohom zabranjuje katoličkom župniku don Nikoli Majiću, da održi misu na katolički Markov dan, jer je pao na pravoslavni Uskrs! Misa je održana ispred crkve pred stotinjak vjernika rimokatolika... Ne vodeći računa o tome što je crkva zajednička, dakle po dobro poznatim pravima 'bratstva i jedinstva', pravoslavno pučanstvo crkvu sv. Petke proglašava pravoslavnom, dovode novog paroha, izbjeglog krajišnika Sreta Medica, grade mu parohijski dom nedaleko od crkve Sv. Petke, za koju kamen temeljac postavlja mitropolit crnogorsko-primorski, zetsko-brdski i skenderski Amfilohije. I početkom prosinca prošle godine katolički oltar se izbacuje iz crkve Sv. Petke! (Pečarić, s. 262.).

O etničkom čišćenju Boke Kotorske Pečarić kaže: "Proces koji u Boki teče svo vrijeme od kada je ustrojena Jugoslavija do dana današnjeg. Naime, ako usporedimo popise pučanstava iz 1910. i 1991. (posljednji popisi u Austro-Ugarskoj i Jugoslaviji) vidi se da je ukupan broj pučanstva u Boki Kotorskog udvostručen, dok se broj Hrvata tri puta smanjio... dogadaji u Sutomore... pokazuju da se tamošnji ljudi ne osjećaju zaštićeni, niti su, **usprkos tome što se nacionalno izjašnjavaju Crnogorcima, Crnogorcima katolicima! Jasno upozorenje i onim Jugoslavenima-katolicima u Boki, ili onima koji su samo Bokelji i ništa više'. Crnogorci-katolici tij. Srbi-katolici u velikosrbskoj politici tamo su potrebni samo da osiguraju prelazak velike hrvatske-katoličke-kultурне baštine u srpske ruke. Potom im oni više ne trebaju ni kao katolici!** (iz-taknuo M. M.). Zato je da očekivati da će i takvi katolici koji se i u Boki i u Baru i okolicu danas ne izjašnjavaju Hrvatima, kada shvate da su neovisno od toga ipak bili ugroženi, vrati ponovo svom matičnom narodu... (Pečarić, **Položaj Hrvata i katolika u Crnoj Gori od svetojeronske afere do danas**, str. 262.).

Pečarić potvrđuje utemeljenost onoga, što smo napisali u **Političkom zatvoreniku** (god. VII., br. 59., veljača 1997., str.

15.): "Episkopi srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori bijahu najglasniji huškači i poticatelji rata s Hrvatskom. Oni su izravno odgovorni za zločinački napadaj na Dubrovnik i genocidni progon te ubijanje Hrvata u bokokotorskem zaljevu... Prevlasta nije, niti može biti sporna. Sporna je Boka Kotorska, koja je i povijestno i narodnostno uvijek bila dio hrvatskoga nacionalnoga bića. Umjesto da branimo naše neutuđivo pravo na Prevlastu, mi moramo zahtijevati da nam se vrati silom otrgnuta i oteta Boka Kotorska."

Srbska pravoslavna crkva i ekumenizam

Pod osmanskom vlašću Srbi bijahu četiri i pol stoljeća. U tomu dugom razdoblju srbsko je više i niže svećenstvo bilo jedini srbski vjerski i nacionalni čimbenik, pa je i preuzeo nacionalnu ulogu.

Priznavši vlast sultana i grkoiztočnoga patrijarha u Konstantinopolu (Carigradu), srbski su svećenici dobili povlastice vjerskoga djelovanja, koje su oni koristili za svoje nacionalne političke ciljeve. Političko djelovanje srbskopravoslavnih svećenika, kako to ističe Sudland (Ivo Pilar), nevidljivo je i većinom se sastoji se iz opreznoga i diplomatskoga posredovanja između, između države i državnih organa, nevidljivih mešetarenja i veoma jakoga utjecaja na narodno mišljenje.

Grkoiztočna pravoslavna crkva nikada se nije bavila misionarstvom. Ona proširuje svoju vjeru na taj način, da pravoslavna država najprije osvoji tuđu zemlju, a onda pravoslavna crkva u osvojenoj zemlji širi svoju vjeru uz pomoć osvajačke države. Stanovnici Crne Gore, nekadašnje Crvene Hrvatske odnosno Duklje, u starini bijahu Hrvati katolici. Kada su je Srbi zaposjeli, svjetovne i crkvene vlasti milom ili silom prevodili su katoličke Hrvate na srbsko pravoslavlje. Tko se nije pokorio, morao je ili izseliti ili doživjeti najgora mučenja i poniženja. Tu su politiku Srbi uspijevali provoditi i pod osmanskom vlašću.

Posljedak je srbizacija ne samo nega današnje Duklje, nego i Mačve (današnja zapadna Srbija) i dijela Srijema.

Srbsko se pravoslavlje vješto prilagođivalo obstojećim prilikama i upravo majstorski izrabljivalo povoljna stanja. SPC bijaše miljenik vjerskoga i političkoga Bizanta sve do kraja XII. st., kada se je odcijepila. U srbskoj državi do poraza na Kosovu polju 1380. SPC bijaše desna ruka srbskih vladara u proširbi srbstva i pravoslavlja. Od obnove srbske Pećke patrijaršije - služeći se metodom ulagivanja, pretvaranja i licemjerja - SPC je uspjela od sultana izpoloviti iste povlastice koje su imali gospodajući muslimani. Srbski patriarh u činu bijaše izjednačen s velikim vezirom. SPC je uspjela sačuvati ne samo svoj obstanak i slobodu vjerskoga djelovanja, nego joj je omogućeno i širenje do granica osmansko-turske vlasti. U XVII. st. dobivaju izsel-

jeni Srbi u Austro-Ugarskoj monarhiji iste vjerske i nacionalne povlastice kao u Dušanovoj državi. Kao što su prije svoju odanost i vjernost izkazivali sultanu, sada to izkazuju austrijskom caru, uvjeravajući ga "da će ostati do posljednje kapi krv pokorne sluge Njegove Carske Svetlosti".

"Bizantinština sa svim svojim ogavnim porocima bila je na vrhuncu kroz djelovanje srpskoga višega i nižega klera na srbsku narodnu dušu koja je pohlepno upijala pouke svojih ne dušo-nego tjelesničnika.

Zahvaljujući tim bizantskim svojstvima srpsko-pravoslavne crkve, turska i austrijska vlast svjesno ili nesvjesno služe kao moćna poluga u proširivanju i učvršćivanju srpskog vlastita na bojnom polju, ubire pobjedičke lovori... Niti jedan narod na svijetu ne može se pohvaliti, daje ovako velik uspon postigao pod tuđom zastavom i pod tuđom vlasti. Ti su uspjesi upravo opili veličinom nacionalno i vjersko srpskog vlastita i ono je u 'deliriju' povijesnih sanjarija izgubilo smisao za istinu i u njima se utopilo. Na taj, posve umjetni način, dolazi srpsko do ugleda i važnosti na račun ostalih naroda Balkana i Srednje Europe iako - izuzev Kosova i borbe na strani Turaka protiv kršćanskih naroda - nisu prolili niti jedne kapi krv. Dok su Hrvati kvarili kroz stoljeća i na brdima kostiju i potocima krv svojih junaka i vitezova zaustavljali divlju tursku bujicu, ipak i oni, kao i Bugari, ostadoše zasjenjeni izmišljenom i patvorenom veličinom Srba, iako su kroz 500 (petsto) godina (Srbi) bili pokorno tursko roblje i niti jednim revolucionarnim podvigom ne pokušale dočepati se slobode. Dok su Hrvati vojevali i bili neprobojni zid prema zapadu, Srbi su ponizne turske sluge, i borile se za njihovu pobjedu. I mjesto toga, da ih je objektivna povijest izvrsgnuta ruglu i preziru, ona im pruža triumfalni ulazak u svoje stranice povijesti i bez lovorka i bez junačkih pobjeda. Nakon izgona Turaka s Balkana sva hrvatska povijesna i etnička područja, Banska Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, koje su se oslobodile snagom svoga oružja, a isto tako Bosna, Hercegovina i Crna Gora, koje su se oslobodile uz pomoć europskih sila, morale su po Božjem i pravednom međunarodnom zakonu pripasti Hrvatima jer su te zemlje bile od doseljenja na Balkan njihove. Ali to nepravedne međunarodne sile ne čine, nego ih daruju vjerolomnim Habsburzima i Mađarima, da u njima, prema svojoj političkoj koncepciji, kroje pravdu, koja je od početka do kraja bila uperena protiv Hrvata, na sramotu svoje povijesti. I mjesto, da iz njih istjeraju od Turaka doseljene Vlahe i izbjegle hrvatske mase povrate na svoja djedovska ognjišta, oni to ne čine, nego se sporazumješe s tim stranim dotepercima i Hrvatima uskratiše obnovu svoje stare djedovine. Ali tu neizbrisivu povijesnu zabludu platiše s teškim posljedicama. Kotač ih je povijesti slomio i raskomadao, a Hrvate natjerao, da su počeli očiukati sa svojim najvećim neprijateljima u povijesti, koji ih 1918. god. do-

mamiše u svoje mreže i zaokrenuše im vratom, što je bila njihova (srbska) čežnja kroz stoljeća. Tada su neobuzdano i nasisno Srpstvo i njihovo površno i neproduhovljeno pravoslavlje slavili svoj najveći uspjeh u svojoj povijesti." (Matijas Hrvatić, **Srpska nacionalna i vjerska naštrnost**, Buenos Aires, 1979., str. 23.-24.).

U zgradi Patrijaršije Srbske pravoslavne crkve (SPC) u Beogradu u srijedu 9. srpnja 1997. u poslijepodnevnim satima održan je susret predsjednika Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine kardinala Vinka Puljića s poglavatom SPC patrijarhom Pavlom. U pozdravnom govoru patrijarh Pavle je "izrazio uvjerenje da nije važno kada i gdje se tko rodio nego da u duhu raspete Ljubavi svi služe pravdi, istini u miru kao kršćanski pastiri". Kardinal Puljić je "prenjevši pozdrave svetoga oca Ivana Pavla II.", izrazio važnost suradnje katoličkih i pravoslavnih duhovnih pastira kao nasljednika apostola koji u ovom vremenu trebaju vršiti svoje poslanje". Patrijarh Pavle je "nadovezujući se na misli kardinala Puljića... podržao susrete episkopa i biskupa kao i inicijativu za osnivanje Međureligijskog vijeća". Zvorničkotuzlanski episkop Vasilije je iztaknuo "da Srbi pravoslavci nemaju najvišega vjerskog poglavara unutar BiH jer ovise od 'čuvara trona sv. Save, patrijarha srpskog u Beogradu" (**Glas koncila**, god. XXXVI., broj 29./1205., Zagreb, 20. srpnja 1997., str. 1. i 5.).

A sedam dana iza toga, 6. srpnja 1997., srbskopravoslavni raško-prizrenski episkop Artemije u intervjuu, što gaje objavio **Nedeljni telegraf**, "obznanjuje da je Sveti arhijerejski sabor Srpske pravoslavne Crkve donio odluku o istupanju SPC iz Svjetskog vijeća Crkava (SVC) i ekumenskog pokreta". SPC će predložiti održavanje svepravoslavnog skupa na kojem bi trebalo donijeti zajedničku odluku o odnosu svih pravoslavnih Crkava prema ekumenskomu pokretu. "No, bez obzira na to što bi taj skup odlučio, **SPC će sigurno istupiti iz SVC** (Iztaknuo M. M.). Za episkopa Artemija "su svi nepravoslavni kršćani zapravo krivovjeri, heretici". On "odmah upozorava da osim ekumenizma protestantskog podrijetla koji je stvorio SVC, postoji i katolički ekumenizam, ali da se taj svodi na prozelitizam (nastojanje prevesti nekoga na svoju vjeru), da, naime Rimска Crkva želi pod svoju vlast podvrgnuti sve kršćanske zajednice na svijetu. Dosljedno bi **pravoslavni trebali prekinuti i sve ekumenske odnose s katolicima** (Iztaknuo M. M.). Episkop Artemije "neizravno priznaje da je SPC svojim pristupanjem u SVC u posljednjih tridesetak godina osigurala znatne novčane pomoći kršćanskih Crkava sa Zapada, takva im pomoći nije dolazila samo od protestanata, nego i od ekumenski oduševljenih katolika" (**Glas koncila**, god. XXXVI., broj 30./1206., Zagreb, 27. srpnja 1997., str. 6.).

Tako su patriarch Pavle i njegov Sveti arhijerejski sabor na poticaj kardinala

Puljića za suradnju "katoličkih i pravoslavnih duhovnih pastira kao nasljednika apostola koji u ovom vremenu trebaju vršiti svoje poslanje". SPC i njezin patriarch uistinu su odgovorili "u duhu raspete Ljubavi". Godine 1889. Rus Vladimir Solovjev u svojoj knjizi **Rusija i svjetska crkva** napisanoj na francuzkomu jeziku napisao je da SPC i Srbi rabe pravoslavlje "kao politički instrument u njihovoj bratobilačkoj borbi protiv Hrvata katolika". "Ta porazna istina iz perajednoga pravoslavca do danas nije ništa izgubila od svoje istinitosti i aktualnosti, o čemu krvavo svjedoči naš Domovinski rat, kad je čak patriarch osobno (uz ostale svećenike) blagoslovio mnoge i mnoge zastave postrojba srpskih zločinaca agresora, pozivajući u boj 'za ujedinjenje svih srpskih zemalja'... Sve nepravoslavne kršćanske crkve i u nas i u svijetu zagovornici su ekumenizma. Ali SPC, jedina, po svom vlastitom mišljenju, istinita Kristova crkva, uporno, očito, čeka njihovo pokajanje i pristupanje u nju. Desetljeća, vjekovi prolaze, no svetosavski imperialistički put se ne mijenja..." (Ljubica Štefan, **Srpska pravoslavna crkva protiv "heretičkoga ekumenizma"**, "Hrvatsko slovo", god. III/br. 117., Zagreb, 18. srpnja 1997., str. 7.).

Kažu da se povijest nikada ne ponavlja, osim kao farsa (loša komedija). To pravilo međutim ne vrijedi, kada se radi o Hrvatima. U Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini u naše seje dane povijest doslovce ponovila.

U osvajačkomu ratu protiv Hrvata, Srbi su vojnički poraženi. Nu, oni su pod zastavom Ujedinjenih naroda i uz njihovu pomoć sačuvali više od polovice osvojenoga područja u Bosni, a u Hrvatskoj se ponašaju kao da su oni pobjednici, a ne poraženi. Bahate i nepravedne međunarodne sile ne omogućuju povratak hrvatskih progmanika na njihova djedovska ognjišta, nego prisiljavaju Hrvate da s kruhom i solju dočekuju Srbe koji su po Hrvatskoj posijali grobne jame Ovčare. Naredbodavci i izvršitelji pokolja Hrvata brišu se s liste ratnih zločinaca, da bi ih se pod prijetnjom političkih i gospodarskih sankcija - postavilo za zastupnike u županijskim skupštinama i u Hrvatskomu Saboru. Hrvatsku raztežu na Prokrustovoj postelji Davtonskoga sporazuma, da ju prisile na popuštanje u korist poraženoga srbskoga napadača.

Dne 14. srpnja 1997. (taj dan Hrvati ne smiju zaboraviti!) u Domu hrvatske vojske **Zvonimir** u Zagrebu javno je prikazan britanski dokumentarni film o izkapanju grobnice na Ovčari, u koju su bačeni ubijeni ranjenici iz vukovarske bolnice, nakon što je Vukovar zauzela JNA i paravojne srbske jedinice. Na prikazivanje nije došao nitko od stranih veleposlanika u Hrvatskoj, iako su bili uredno pozvani.

Major Veselin Šljivančanin i njegovi razbojnički suradnici, obtuženi za zločin nad vukovarskim ranjenicima, još uvijek se šeću na slobodi. A Sveti arhijerejski sabor SPC i njegov patriarch iztupaju iz ekumeničkog pokreta.

(nastavit će se)

U imotskoj su gimnaziji 1956. učenici pisali nepodpisano školsku zadaću. Odgovori jednog učenika zabrinuli su "narodne vlasti", pa je istragom utvrđeno kako im je auktor Bruno Bušić. Time započinju desetljeća progona, a u povodu dvadesete obljetnice Brunove smrti, u cijelosti, bez ikakvih lektorskih ili drugih intervencija, objavljujemo tekst njegove školske zadaće.

Prijepis

Postavljena pitanja:

1. Koliko ti se nalazi mjesto stanovanja od škole?
2. Koliko vremena trošiš na putovanja u školu i nazad?
3. Koliko vremena izgubiš na radove kod kuće?
4. Koliko prosječno učiš školske predmete?
5. Koliko imaš članova familije i kako ti je imovinsko stanje?
6. Vjeruješ li u boga?
- a) Ako vjeruješ navedi razloge koji te na to potiču
- b) Ako ne vjeruješ navedi razloge, koji su te od toga odvratili.
7. Koje proturječnosti nalaziš u učenju u školi i vjerskom učenju?
8. Što misliš da nedostaje u školskom programu ili je nedovoljno obrađeno?
9. Kakav bi trebao biti odnos učenika i nastavnika?
10. Što ti se čini da li je bolji stari sistem ili današnji?

Odgovori:

- "1. Moje se mjesto nalazi udaljeno od škole 6 km.
2. Na putovanje od škole do kuće trošim tri sata.
3. Na radove kod kuće trošim prosječno sat vremena.
4. Tri sata dnevno.
5. Imam 5 članova familije. Imovinsko stanje s obzirom na zemlju je slabo, ali ipak se ne živi loše zahvaljujući očevoj penziji, koja je dosta mala.

NEPODPISSANA ŠKOLSKA ZADAĆA - POČETAK PROGONA BRUNA BUŠIĆA

6. U Boga vjerujem.

Još dok sam bio malen pohađao sam satove vjeronauka i slijepo sam vjerovao u ono što mi je govorio fratar i stariji od mene. Poslije sam ipak počeo sumnjati, jer su mi učitelj i profesori iznosili onda za mene nepobitne dokaze, kojima se nisam mogao suprostaviti. Počeo sam u svome vjerovanju padati sve niže i niže, a to su ubrzali i "griesi". Bojao sam se pakla i volio sam da nema drugoga svijeta i Boga. Što sam više grijeošio manje sam vjerovao u Boga i više upadao u grijehu. No opet se javila bojazan, da Bog postoji. Više nisam vjerovao ni fratrima ni profesorima. Tražio sam istinu u knjigama kako u knjigama za vjeru tako i u knjigama protiv vjere. Potpuno cijelovitu istinu nisam našao, a još sam u traženju, ali ipak sam se uvjerio da Bog postoji.

Ja često u životu sumnjam o mnogim stvarima i pitanjima i prema tome moje biće nije posve savršeno, (jer da je savršeno ja nebi sumnja nego bi stvari i pitanja odmah temeljito spoznao, iz tog se jasno vidi da **spoznanje znači veću savršenost od sumnje**).

Sada se postavlja pitanje: odakle sam naučio misliti na nešto što je savršenije nego li sam ja?

S obzirom na misli, koje sam imao o mnogim drugim stvarima izvan sebe, na pr. o vodi, o zraku, toplini i o tisućam drugih nije mi bilo teško sazнатi odakle dolaze, jer nisam primjećivao u njima ništa što bi ih činilo nadmoćnijim od mene, mogao sam pretpostaviti, da ako su istinite, zavise od mog bića, ukoliko posjeduje izvjesno savršenstvo, a da ako nisu istinite dolaze od ničega, tj. da su u meni jer sam ne-savršen. Ali ne može biti ista stvar sa idejom bića, koje je savršenije od moga, jer je očito nemoguće, da ideju bića imam od ničega, a budući da je protivrečno, da bi nešto savršenije bilo posljedica i u zavisnosti od nečega manje savršena ta ideja ne može potjecati ni od mene. Tako preostaje da ju je usadilo u mene neko biće, koje je uistinu savršenije od mene i koje u sebi sadržava sva savršenstva, o kojima sam ja mogao imati neku ideju, tj. jednom

Priredio:
Tomislav JONJIĆ

rječju to je Bog.

Prosudjivanjem zdravog razuma dolazim do zaključka, da Bog postoji. Jer ako svaka stvar ima majstora, koji ju je napravio mora i ovi nepregledni Sveti mir, koji se savršeno giba imati svoga majstora i nadzornika.

Bruno BUŠIĆ, u svibnju 1976.

7. Po zakonima prirode nešto matrijalno mora proizvesti nešto također matrijalno. Ako pripilamo neko drvo nastaju dva komada plus pilotina. Uzrok je matrijalan, i posljedica je matrijalna. Taj zakon prirode glasi: **iz matrijalnog nastaje samo matrijalno**. Mozak je matrijalna stvar, a proizvodi misao, koja je matrijalna. Pitamo se od kuda dolazi ta pojava. Pošto nešto matrijalno ne može proizvesti nešto nematrijalno, dakle postoji u nama nešto također nematrijalno što bi moglo proizvesti nematrijalnu misao, a to nešto je **duša**.

Kada se dokaže, da je duša matrijalna ja neću biti toliko glup, da vjerujem i dalje u Boga.

Vjera pripovjeda, da je Bog stvorio Zemlju i sve što je na njoj za sedam dana. Nauka tumači, da se je Zemlja i život na

njoj razvijao i oblikovalo tisućama godina. Zahvaljujući mračnom Srednjem vijeku i crkvenoj zaglavljenosti, koja je ubjala svaku novu i naprednu misao i doslovno svačala Sveti Pismo, savremena nauka i ateisti su našli podlogu da kleveću crkvu zbog "krivog" učenja. Međutim crkva nije na krivom putu kad je rekla da je Bog stvorio zemlju za sedam dana. Krist je prijavio svoju nauku prostom, neukom narodu zato je morao naći jednostavnije, lako shvatljive forme, a ne upuštati se u filozofiranje, kako bi ga narod mogao shvatiti. On nije mogao tumačiti sve te faze razvijanja Zemlje. Ali kad je rekao, da je zemlja stvorena u sedam dana nije pogriješio, jer tko zna koje je Sunce (ako gaje bilo) osvjetljavalo Zemlju i koliki je bio dan u današnjem smislu. Dan je trajao tisuću godina. Savremena katolička crkva priznaje daje zemlja, kao i čovjek i ostala živa bića imala faze svog razvijanja. To se nimalo ne kosi sa Svetim pismom. Isto je tako i sa tumačenjem postanka Adama i Eve.

Nauka kaže, da iz neživoga ne može nastati živo, a na drugom mjestu tvrdi opet da se na Zemlji uz posebne uvjete iz mrtve tvari stvorio život. Tu se nauka kosi sama sa sobom. Jedan veliki matrijalistički filozof (neznam sada koji) je rekao: "Ako mi nećemo priznati, da je iz kamena nastao život, moramo priznati Boga".

Mnogi profesori tvrde, da Bog ne postoji, a to ne znaju potkrijepiti nijednim dokazom. Znači da Čak ostaje samo vjerovati ili nauki ili crkvi.

8. Ne znam što bi nedostajalo u školskom programu, koji je i više nego prenatran. Ja mislim da bi trebalo iz razni predmeta izbaciti veliki dio lekcija, ali zato u tančine obraditi neke procese, planove, događaje, struje u nauci, planove napada velikih vojskovođa i dr. Čak to nebi nikada zaboravio, a ovako poslije godinu dana nezna iz povijesti objasniti neki važniji dokaz, ili iz bilo kojeg predmeta.

9. Odnos nastavnika i učenika morao bi biti potpuno drugarski, kako Čak ne bi smatrao nastavnika kao podlogu lovca na jedinicu. Čak kad bi se sprijateljio sa nas-

tavnikom stidio bi se nenučiti. Nastavnik bi trebao sa učenikom provoditi velik dio slobodnog vremena, i za to vrijeme igrati s njim nedopuštene igre i razne druge zabranjene stvari, koje bi učenik sam radio u potaji. Tako bi se đak uz pomoć nastavnika sve manje upustao u te nedopuštene stvari.

10. Naravno, da sistem stare Jugoslavije nije bio dobar, ali isto tako ni današnji sistem nevalja iako je nešto bolji. Za vrijeme stare Jugoslavije bilo je dosta gladnih, žednih, bosi, goli, ali ima ih i danas iako u manjem broju. Međutim svakim danom raste sve to veći broj nezaposlenih. Stara Jugoslavija je zato dopuštala veću slobodu mišljenja, dočim sada novi sistem je..... skučio slobodno izricanje misli i ugušava svaku klicu narodnosti.

Narodna republika Bosna i Hercegovina nije dodjeljena Hrvatskoj i ako Hrvatska ima na nju svoja predavna prava, a to bi morala Srbija svakako priznati. Kako je Srbiji priključena Vojvodina i Kosovo - Metohijska oblast, tako bi i Hrvatskoj morala biti priključena Bosna i Hercegovina. No osim toga Srbi vode propagandu u Bosni i Hercegovini, te šalju svoje učitelje i profesore među Hrvate, koji vrše posrbljavanje na više načina. Štampa Srpska također nastoji što više prodrijeti u područje Bosne i Hercegovine.

3. Karlovačka
većnica
10. srca
Stampa

1. 1.
2.

Mislim da nije potrebno spominjati masovno ubijanje zarobljenika za vrijeme rata i u razdoblju poslije rata i os-tala nasilja.

Zakon je postavljen na osnovu: Jednakosti, ravnopravnosti i slobodu vjere. To se u stvarnosti neodražuje nigdje nego na papiru.

postao njenim Napoleonom"

Pustimo Titu, osvrnimo se na jednog službenika UDB-e. On je udaljen od imotskoga do kuće 5 km. On nije
kada nije došao pješke kući. Ili se dovezao "Dipom" ili lemuzinom, ili bolničkim kolima, ili motorinom plus što se njegova djeca i žena vozaju kad im se prohtije. Za prevoz sigurno bi trošio 30.000 dinara, a to je plaća radnika o kojoj se sanja. Odkud njemu toliko mogućnosti za tako raskošan život kad većina njegovih susjeda gleda što će pojesti. Odakle? Valjda iz jednakosti i ravno-pravnosti.

članak U novom sistemu
ima mnogo dubokih
rupa, koje bi trebalo što prije
zatrpati, ako se ne želi nova revolucija
koja bi ih zatrpana leševima. Te se rupe
mogu jedino zatrpati ako se dade sloboda
štampe, koja bi upozorila na njih.

APEL INTERNACIONALNOM DRUŠTVU ZA LJUDSKA PRAVA, KAO I SVIM DRUŠTVIMA I ORGANIZACIJAMA

Uredništvo je radi objavljivanja dobilo dokument, kojim se skupina bivših hrvatskih političkih uznika sredinom 80-tih godina obratila organizaciji Amnesty International i svim dobrovornim udrugama u svijetu, lako nije pisan kao uobičajena i dokumentirana predstavka, nego je jauk predstavnika jednoga obezpravljenog naroda, Uredništvo dokument objavljuje u cijelosti, tek s najnuždnjim pravopisnim izpravcima i umetnutim međunaslovima. Držimo, kako ćemo time bar donekle baciti svjetlo na jednu od gorih robijašnica, onu u Zenici, te na čelično držanje bar nekih - danas, kao običaju - napolazaboravljenih hrvatskih mučenika.

Internacionalnom društvu za ljudska prava kao i svim dobrovornim društvima i organizacijama svijeta

Zenički je zatvor skup zgrada pravljениh od 1882. za vladavine cara Franje Josipa, pa sve do današnjih dana.

Uvijek se nešto pravi, prepravlja. Uvijek neki novi upravitelj misli, da je pronašao nešto novo kako bi mijenjao misli i želje kažnjenika.

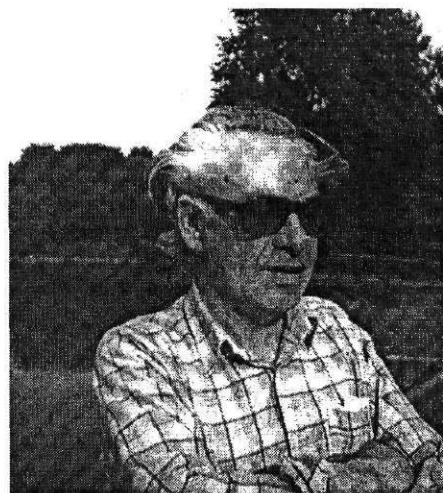
Nu, ipak osnovni izgled zatvoru daju skup zgrada pravljениh za vrijeme Austro-Ugarske monarhije, koje služe kao spašavonice i radionice, pravljene 1948.

Kada osuđenika dovedu ili sam dođe u zenički zatvor, ili kako ga oni nazivaju "kazneno popravni dom", smještaju ga u odjel karantene, gdje ostaje oko mjesec dana, kako bi se navodno naučio na zatvorski život, iako to nikomu ne uspijeva. To ne rade radi nekih infektivnih bolesti nego posebno radi određivanja novog radnog mesta i upućivanja ujedan od predviđenih paviljona. U karanteni imaju tako zvanog psihologa, pedagoga, koji u suradnji s upravom zatvora ili službom državne sigurnosti, ovisno o osuđeniku, šalju osuđenika na radna mjesta i predviđeni paviljon.

Najgore prolaze politički zatvorenici, pošto im se određuju najgora radna mjesta i imaju najgori tretman u zatvoru. Dolaskom kriminalca u zatvor, svjetuju ga da se ne druži s pederima i političkim zatvorenicima. Ukoliko se bude družio s političkim zatvorenicima, mora dostavljati sve ono što vidi ili čuje, jer će mu se tako oprostiti dio kazne.

Iz karantene premještaju zatvorenika obično nakon mjesec dana u jedan od pet predviđenih paviljona, ovisno o godinama starosti ili vrsti kazne.

U prvi ili najveći paviljon, austrougarsku zgradu u obliku križa, smještaju većinu zatvorenika od 25 do 90 godina starosti, gdje osuđenik dobije željezni krevet prvog ili drugog kata, kao i jedan drveni kovčeg za stvari osobne higijene.

iSillii

Vjenceslav ČIŽEK

Drugi je paviljon bivša staklara, takođe izgrađen za vrijeme Franje Josipa, najgori od svih mogućih zatvora, gdje se obično na drugi kat smještaju politički zatvorenici, da bi ih smekšali, kao i oni koji su po njihovu mišljenju napravili kakvu pogrešku u zatvoru.

Tu je red od trideset i dvije samice, svaka krvlju natopljena bezbroj puta, gdje svakodnevno tuku zatvorenike do besvijesti. Na donjem katu u zadnje vrijeme smještena je zenička istraga, ali je done davno služila za smještaj najgore C-grupe, stoje radila pod nadzorom pendreka.

U treći paviljon smještaju obično mlađe osuđenike, koji trebaju završiti osnovnu školu ili neki od zanata, kao na primjer bravarski, mehaničarski, električarski, tokarski i dr.

Četvrti paviljon služi za smještaj maloljetnika, djece od 15 do dvadeset godina starosti, kojih je obično uvijek preko trideset. Oni su većinom kriminalci, nu, bude i političkih krivaca. Težak je život tih mladića, uvijek izloženih teroru starijih kriminalaca, gdje caruje zakon jačega. Česta su silovanja, ozljede i zlostavljanja tih mladića, odnosno djece.

U petom paviljonu nalaze se mladići do dvadeset i pet godina starosti. On je malo odvojen od ostalih paviljona, te je tamo zabranjen ulazak za ostale. Prije je to nekako i bilo tolerirano, ali odkako je došao novi upravitelj, **Fadil Lipničević**, strogo je zabranjeno. Prije je ovaj zlokobni upravitelj radio u zeničkoj službi državne sigurnosti, specijaliziran kao operator za Francusku, gdje je često odlazio po tajnim zadacima.

Stravični logoraški režim

U karanteni se obično malo radi, osim kućnih poslova - čišćenje, ribanje ili kakva ispomoć. Pročita se koja novina ili knjiga, ako se uspije dobiti. Spavati po danu nije dopušteno i veoma je dosadno. Ne smije se kontaktirati s onima izvan karantene za što imamo jedan interesantan primjer: kada je **Dr. Vojislav Šešelj** premješten iz sarajevskog u zenički zatvor i bio u karanteni, **Dr. Ante Kovačević** mu je poslao jednu knjigu - obična beletristika - po **Lukić Živojinu**, jednostavno da se manje dosađuje, za što su i Lukić, koji je donio knjigu, i Dr. Kovačević, koji je poslao knjigu, bili kažnjeni po mjesec dana samice. A samica je jedna mala prostorija drugog paviljona, gdje se možeš kretati tri koraka naprijed i natrag, ili dva poprijeko, bez igdje ičega. Čitati nema ništa niti se smije pušiti, pjevati, ako je nekome do pjevanja, niti se glasnojavljati. Do negde 1984. u njoj je bila samo kanta za vodu i

kibla umjesto Wc-a, poznata iz ruskih zatvora. Stražar bi uvečer ubacio dvije deke, koje su bile sve samo ne prave deke, a ujutro ih pokupio. Godine 1984. napravili su čučavca te ugradili krevete u zid, pa je dosta zgodnije, nu, i dalje je isti tretman - batina je osnovno sredstvo pedagogije. Prva je soba samice jedna betonara, mračna prostorija, u kojoj je na sredini ugrađena alka - okrugla željezna karika - za koju svezu osuđenika po želji, na dugo ili na kratko, da se ne može niti okrenuti. Biti samo jednu noć na kratko vezan, da ti ništa ne rade, je da se ukočiš i ne možeš micati danima, a kamo li da te peglaju pendrekom.

Vrijeme boravka na kratko ili na dulje vezan u ovoj samici je do mjesec dana. Teški su uvjeti opstanka u ovim samicama i bezbroj robova čamilo je u njima. Neki su ostali bez oka, netko bez bubrega, netko je prošao sa slomljenim rebrom ili jednim od udova - o modricama od udaraca suvišno je govoriti. Mnogi izlude od udaraca i samicе.

Žalostan je primjer **ing. Ivica Novakovića**, kojeg je u Ju doveo **Željko Šušak** (rod. 1943.) s lažnom putovnicom, kako bi ovaj doveo ženu i djecu u Njemačku.

Šušak je bio lopov po zapadnim zemljama; ništa nije radio osim kraj i špijunirao za sigurnosnu službu Jugoslavije. Prešli su granicu automobilom, da ih uopće nisu mnogo kontrolirali, ali ih je na prvoj okuci zaustavila policija, izvukla Novakovića, a sve njegove stvari s novcem odvukao je Šušak sa sobom.

Novakovića su uvalili u policijski auto, izmatalili ga i polomili, a kasnije osudili na 11 god. zatvora. Šušak je kasnije osuđen, navodno radi špijunaže, na 9 god. zatvora. Čak je Šušak i u zatvoru namjestio zamku ing. Novakoviću. Šušak, naime, organizira među kriminalcima obavlještajnu službu, kako bi pratili ili namamljavali političke osuđenike, da ih policija progoni.

Tako su namamili Novakovića u jedan podrum lažući mu, da su probili izlaz iz zatvora. Kad je ovaj ušao dolje s kriminalcem, policija je uz lance i željezne šipke pripremila i fotografa, da snima njegov povratak iz podruma, kako bi mogli dokumentirati njegov "pokušaj bijega". Užasno su ga prebili lancima, šipkama, pendrecima, nogama i čim je tko stigao, te ga svezali za alklu u samici, da nije mjesecima mogao

ustati. Prosto je nevjerojatno da čovjek može od tolikih batina ostati živ. Dogodilo se to negdje oko 1983. Može se reći, da je ing. Ivica Novaković od tih batina bio malo skrenuo.

Palo mu je i to teško što mu se njegova žena sasvim odstranila: oduzela mu kuću i sve, te mu, u suradnji sa sigurnosnom službom, piše u zatvor pogrdna pisma iz Zagreba, gdje živi s djecom. To ga, naravno, užasno boli, posebno radi djece, jer i njih svjetuju damu isto tako pišu (da je nevaljalac, da je protiv države i kojekakve gluposti što i nisu za stavljati na papir).

Ivica NOVAKOVIĆ

To je samo jedan primjer stradanja čovjeka koji i sada leži u zeničkom zatvoru i neuspješno se nada, da mu netko iz slobodnog svijeta pomogne. Takvih i sličnih primjera bilo je mnogo. Mnoge je paviljon 2 i njegove samice koštalo života i zdravlja.

Izlaskom iz karantene, svi osuđenici moraju raditi, jer su već u karanteni raspoređeni na razna radna mjesta.

Politički osuđenici bivaju raspoređeni, po nekom nepisanom zatvorskom pravilu, bili sposobni ili zdravi ili nesposobni, na najteža radna mjesta, a to su: ljevaonica željeza, brusionica, cinčaonica ili kovačnica. U tim odjelima radi se u tri smjene po osam sati. Teški su to tjelesni poslovi, jer vas stalno tjeraju da se puno i bez odmora radi kako bi civilni, koji također rade kao poslovode u zatvoru, što više zaradili. Stalno se moraju neki planovi ne ispuniti nego prebaciti. Užasni su uvjeti raditi u ljevaonici uz teške poslove gutati prašinu i dim od željeza pri stalnoj promjeni temperature. Brusionica jest najteža kazna. Obavlja se suho metalno brušenje, tako da se od metalne prašine ne vidi dva metra

ispred sebe. Trideset brusova su jedan do drugoga, a norma se mora ispuniti ili te "gara" čeka (gara je policijska palica).

Osuđenik, **pok. Pero Trifunović**, je po dolasku iz Austrije, gdje je godinama radio, suđen na 17 god. zatvora radi antitržavne djelatnosti (njihov izraz) i strpan da radi u brusionici, iako nedovoljno zdravstveno spremjan. Neuspješno je tražio, da ga premjeste na lakše radno mjesto. Pluća pa srce nisu više mogli izdržati i umro je jednog prohладnog zeničkog jutra na rukama drugog političkog osuđenika (**Stjepan Čolig** - 12 izdržanih god.), koji ga je umjetnim disanjem i masažom srca neuspješno pokušavao vratiti u život. Drugog je dana njegov sin - pravoslavni svećenik - dobio dozvolu odvesti ga mrtvog kući, a da nije doživio ni četrdesetu godinu starosti.

Da bi se spasili od ljevaonice ili brusionice, mnogi se kriminalci sa maozljeduju sjećenjem prsta ili rezanjem kože po raznim dijelovima tijela. Mnogi izvrše samoubojstvo vješanjem ili na druge načine, ostavljajući oproštajno pismo, koje završi u upraviteljevom uredu, pošto ovaj ni slučajno neće dopustiti da se dozna istina.

U ljevaonici izljejavaju razne utege za željeznicu, čaše i kape za dalekovode, koji se poslije suhog brušenja dorađuju u drugim radionicama i šalju u zapadne zemlje, Ameriku i Afriku pod imenom firme "Novi život". Pakiranje tih proizvoda vrši se pod strogim nadzorom, da koji od osuđenika ne bi uputio kakvu poruku uz proizvode.

O ventilaciji i tehničkoj zaštiti osuđenih ljevaonice i brusionice, kao i drugih pogona, suvišno je trošiti riječi. Štednja je stalna uzrečica uprave zatvora.

Uz ova dva spomenuta pogona, cinčaonica i kovačnica također su vrlo teška radna mjesta, opasna za gubljenje zdravlja.

Osim već spomenutih pogona, postoje još sljedeći: tempernica alatnica, valjaonica šina za dizalice, preše tokarije, kontakti i kranska. Uz ove su pogone i priručne radionice za opravke kao alatničarska, bravarska ili električna.

Robski rad

Zatvorski pogoni nemaju nikakve veze sa željezarom Zenica, osim kada ovi tre-

baju nešto na vrijeme završiti, a nisu u mogućnosti. Pošalju to u zatvor, gdje se organizira dobrovoljna akcija - dobrovoljno moraš - i sve bude na vrijeme završeno, bez obzira kako i na koji način.

Radno je vrijeme 8 sati, plus dva sata kućnih poslova kao na pr. kopanje kanala, čišćenje prostorija ili kruga te ispomoći u kuhinji. Godine 1985. i 1984. organizirao je novi upravitelj gradnju još jednog zida od 5 metara visine oko već postojećeg, kako bi ogradio zatvorsko imanje, te su osuđenici svakodnevno poslje zatvorskog radnog vremena radili još dodatnih nekoliko sati, pa čak i nedjeljom čitavog dana. Sve se radilo ručno, bez ikakve mehanizacije. Jednostavno, stotinjak robova natovari svatko sebi kameninu na pleća te tako u koloni vuče po 300 metara uzbrdo, slično kao kad su Kinezi gradili Kineski zid. Za to vrijeme izgrađeno je oko 1 km zida debelog pola i visokog 5 metara.

U ograđenom prostoru osuđenici uzgajaju razno voće, povrće, gljivu i stoku, ne za svoje potrebe nego da se proda na tržnici. Zatvorska je uprava prije više godina kupila imanje kraj Zenice, tzv. Begov Han, gdje poluslobodnjaci tove svinje, bave se poljoprivredom, uzgajaju ovce i rade sve moguće poslove. Sve te proizvode prodaju, a da zatvorenici od toga nemaju nikakve koristi. Dobit se daje, valjda sekretarijatu za pravosuđe u Sarajevo. Zatvor Zenica jedno je veliko poduzeće, koje koristi jeftinu radnu snagu do iscrpljenja. Dobit tog logora godišnje se mjeri u milijardama dinara, dok njegovi stanovnici jednostavno gladuju i raspali hodaju od radnog mjesto do spavaonice. Dobivaju jedno ljetno (plavo radno odijelo) i jedno zimsko, što sve mora trajati dvije godine. O čarapama da i ne govorimo, vešu ili drugim potrebštinama. Ako ne dobiju od kuće, onda i nemaju ništa.

Nadzor u pogonima obavljaju obično civilni, što rade u zatvoru u suradnji sa policijom. Ukoliko im se ne sviđaš ili ne radiš onoliko koliko njima treba, odvede te u paviljon 2, sveže za alkohol i tuče do bezsvijesti. Nema dana u Zeničkom zatvoru, da netko ne jauče od batina.

Nije lako trpjeti batine, niti je lako gledati ili slušati jauke supatnika. Toliko puta je majstor morao krečiti zidove celija, da se ne vidi krv robova, što je poprskala zidove. Prije su tukli i po krugu zatvora, no odkako je za upravitelja došao **Fadil Lipničević**,

to obave samo u Paviljonu 2.

Mnogi pobjegnu na drveća, kojih ima u krugu doma ili se popnu na neku od zgrada pa neće da siđu, jer znaju što ih čeka dok ih upravitelj ne uvjeri da im neće ništa uraditi dajući im svoju "časnu komunističku riječ". Kada ovaj siđe, upravitelj namigne policijcima, a ovi nastave vježbati karate na zatvoreniku.

Nakon radnog vremena, uz kratku šetnju u za to određenom krugu, osuđenici odlaze u spavaonice po paviljonima.

U prvom paviljonu ima pet ogromnih soba u kojima je do 1986. spavalno u svakoj od 150-220 ljudi u dvokatnim željeznim krevetima, nabijenih kao sardine u konzervi. Svatko je mogao imati drveni kovčeg s osobnim stvarima ispod kreveta. O higijeni nije bilo ni govora. Uz svaku sobu postojala je, a postoji i sada, mala pušionica od 12 m², gdje se od dima ništa ne vidi, kao i mali umivaonik sa dva WC-a (čučavci).

Godine 1986. pregradili su svaku od prostorija drvenim pregradama, tako da u jednoj spavaonici ima tri spavaonice.

Naprijed je mali prostor s televizorom i par dugačkih klupa. Smanjili su i broj ljudstva po sobama na 100 ljudi, nu, sve je to stvar vremena, jer kod višeg priliva osuđenika ubacuje se onoliko kreveta koliko bude potrebno.

Treći paviljon obično broji 100 osuđenika, četvrti do 100, a peti do 300. Sveukupan broj osuđenih u zeničkom zatvoru obično je oko 1400.

Najveća napast po svim spavaćim sobama su stjenice. Cijeli redovi gmižu svakuda po krevetima i zidovima. Ti insekti služe kriminalcima za zabavu. Jednostavno na papiru nacrtaju dva kruga, manji i veći, jedan u drugome. U mali krug postave dvije stjenice i klade se koja će prije stići do ruba drugog kruga. Obično to rade s onima koje su se nasisale krvlju osuđenika, jer su one gladne previše brze, tako da zabava dulje traje. Uvečer do deset sati može se gledati TV ili nešto pročitati, ukoliko to kriminalci svojim ponašanjem dopuste. Od 10 sati pa ujutro do šest je spavanje, ako se ne radi treća smjena. I tako iz dana u dan, da se ništa ne mijenja. Vrijeme u njemu stoji kao u staru tursku vremena, od prije stotinjak godina.

Kao naknadu za zatvorski rad, zatvorenik dobije neku vrstu plaće od koje na ruku dobiva dvije trećine mjesecne plaće, dok mu se jedna trećina ostavlja na depozit. Ovu trećinu dobiva po izlasku iz zatvora. Visina plaće ovisi o vremenu i vrsti posla. Teško je točno proračunati visinu plaće zbog stalne jugoslavenske inflacije i dizanja cijena. Osuđenici je obično proračunavaju prema cijeni slanine, koju masovno kupuju i jedu jer je najjeftinija. Za dobivenu plaću u svako vrijeme mogu se kupiti 2-3 kilograma slanine plus treća, što je ostajala na depozitu.

Oni, koji bi robijali 10-16 godina, odnosili bi po izlasku oko 150 njemačkih maraka (preračunato iz dinara), tako da bi sveukupno zaradili do 500 maraka.

Od dobivena plaće kupovala se hrana u zatvorskoj kantini kao slanina, konzerve, keks i drugo, svaka soba jednom tjedno po 2 sata. Od kuće i rodbine može se dobiti ček s novcem bilo koje vrijednosti, ali se može mjesечно trošiti samo određena suma, ovisno o godini i inflaciji. Godine 1985. visina određene svote za potrošiti mjesечно bila je 100 tisuća starih dinara, za koju je osuđenik mogao kupiti dva kilograma slanine.

Ostatak dobivenog novca je kod zatvorske uprave, koja njime raspolaze do tvog izlaska iz zatvora. Može se pisati molba na upravitelja zatvora, da dopusti iznimno dodatnih 100 tisuća za potrošiti, nu, rijetkima bude dopušteno. Također mu se može pisati molba, da višak dobivenog novca pošalješ kući obitelji, nu, o upravitelju ovisi hoće li to dopustiti.

Svaki osuđenik od obitelji, ukoliko je ima, može mjesечно dobiti jedan paket u težini do 10 kg, kao i dodatni za Jupraznike. Najveća je potreba hrana i higijenske potrebštine, čarape i donji veš, pošto svega toga nedostaje u zatvoru. Posebno je glad veliki problem zeničkog zatvora. Svakodnevno se moraju slušati pojedinci kako mole, da im se nešto dade za jelo, ukoliko netko dobije paket od obitelji. Suhomesnati se proizvodi mogu dobiti od kuće, ali ne i pečenje.

"Politička kokoš"

Ima jedna tragično-humoristična dogodovština, što je zenički zatvorenici često s tugom i smijehom pričaju.

U Zenici je robijao gosp. ili njemu draže ime drug **Gojko Bjelajac**, osuđen na 12 godina zatvora. On je djever od **Eme Derossi-Bjelajac**, koja je dugo godina u CK Hrvatske. Dotični je Gojko Bjelajac radi IB-a robijao na Golum otoku. Po izlasku otišao u SSSR, da bi se 1975. vratio u domovinu, kada je negdje oko 1976. i suđen (valjda je bio član one KPJ zajedno s Dapčevićem).

Dakle, dobio Bjelajac paket od kćeri i u paketu pečena kokoš. Policajac imenom Čulibrk, malo priglup, pregledava paket i odlučuje što mu može dati. Odvaja pečenu kokoš na stranu i kaže Gojku, da to nije dopušteno dobiti, te neka je baci i pogazi u kanti za smeće ili je vrati natrag. Nezgodno poslati kući, jer će se pokvariti. Još nezgodnije takvu poslasticu pogaziti. Sve je to gledao kroz otvorena vrata jedan kriminalac - Suljo Ramić, koji se zatrče, zgrabi pečenu kokoš, te preko vrata. Trči Suljo preko zatvorskog kruga, u trku jede kokoš, a koščice bacu iza leđa. Za njime trči stražar Čulibrk i više: "**Stoj, Suljo, to je politička kokoš!**" Suljo bježao i jeo, dok je sve vrijeme stražar trčao za njim. Nakon u trku završena objeda stao je i rekao: "E, sad me vodi u samicu, ja sam pojao političku kokoš". Odvalio je mjesec dana samice za "političku kokoš".

Glad je najveća briga zeničkih zatvorenika - banalno rečeno da vlada glad u tom zatvoru. Doručak je u 9 sati (rad počinje u 7). Za doručak dobiješ ili čaj ili neku čorbu s kruhom, često poparu. Zadnjih pet godina kruha ima dovoljno, ali se prije dobivalo samo po dvije kriške po obroku. Samo kruha ima dovoljno - svega ostalog fali. Masnoće ima sasvim malo, što smanjuje kaloričnu vrijednost hrane. Krumpir, grah, makaroni, vječiti kupus uz sasvim malo mrsa i loše spremanje hrane, uzrokuju vječitu glad. Između 9 i 15 sati ništa. U 15 sati ručak. Rijetko bude ukusno, osim kada je praznik ili neki posjet u zatvoru.

Upravi zatvora nije u cilju, da osuđeni imaju ukusnu hranu pošto od ostataka hrane svinje. Što je ukusnija hrana, to će manje ostati za svinje, čitava farma stoke, obrađena ekonomija nije za prehranu osuđenih nego za prodaju.

Večera je u 18 sati i obično se sastoji od porcije komposta ili čaja uz dodatnu žlicu vodom razblažene marmelade.

Službenici, što rade u kuhinji ili kantini, radu na veliko. Uzimaju otpisano meso i povrće, a u obračunu navode kako su kupili prvu ili drugu klasu. Razliku stavljaju u

džep. Bude tako pokvarene hrane, da stotine zatvorenika čekaju u redu za tabletu protiv proljeva ili u redu za nužnik. Krade svatko iz kuhinje i kantine, a osim što kradu i šparaju na osuđeničkoj hrani, tako da se je 1985. pohvalio upravitelj na godišnjoj sjednici kako mu je šef kuhinje ušparao 100 milijuna na hrani. Kako, ako nije odkidao od usta osuđenih. Uz glad tu su i stjenice, koje se uveliko hrane krvlju osuđenih, kao i svako tromjesečni zahtjev za dobrovoljno davanje krvi. Svako tri mjeseca dolaze iz Sarajeva - mnogi zatvorenici kažu krvopije - da bi uzimali krv od osuđenika, koja završava tko zna u čijim

vjetrove, a svi ostavljaju čarape ispod kreveta, da im ih tko ne ukrade, pošto su čarape vrsta delikatesa u zatvoru.

Mnogi se samoozlijeduju kako bi se dočepali bolovanja i spasili od teškog posla. Sakate se na razne načine, kao na pr. prebijanjem prstiju nogu ili ruku tvrdim predmetom, žiletima režu kožu podlaktice ili smotaju kožu na želucu i zabiju nož tako, da kada opuste kožu, nož stoji pravo da izgleda kao da je duboko u želucu.

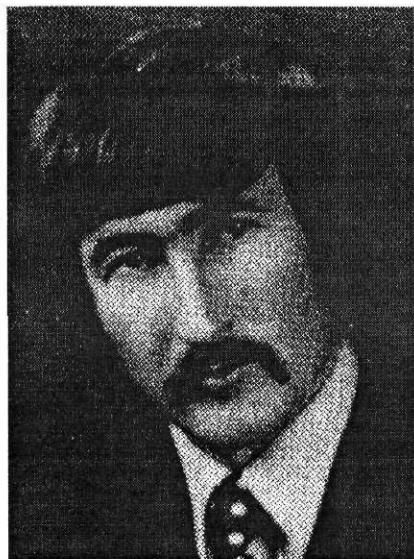
U takvoj situaciji ostali ih nose do ambulante, koja postoji u domu. Svakodnevno dolazi izvana liječnik **Dr. Haračić**, zaposlen u zatvoru kao zatvorski liječnik. Radi dnevno do 15 sati, kada odlaže kući u Zenicu, dok dežuranje u ambulantni sve do 23 sata vrše med. tehničar ili jednostavno jedan od priučenih zatvorenika. Ovi kako tako previju ozljedenog ili, ako je teži slučaj, ako tu nema liječnika, odvedu ga pod stražom u zeničku bolnicu. Ako se slučaj bolesti ili samoozlijede dogodi poslije 23 sata, jao ti ga ozlijedenom. Policaci jednostavno ostave ozljedenog do ujutro, da se sam brine o sebi ili da mu zatvorenici pomognu.

Dr. Haračić je sam po sebi dobar čovjek tridesetih godina starosti i pomaže koliko može svakom osuđeniku, bez obzira zastoje suđen. Nu, koliko god je voljan pomoći, vezane su mu ruke od uprave.

Često napiše potvrdu bolesnom zatvoreniku, da ga se prebaci u Foču iz zdravstvenih razloga, ali upravitelj je taj koji odlučuje.

Primjer jednog takvog samovoljnog postupka upravitelja vidi se iz sljedećeg: politički osuđenik, dr. Ante Kovačević, bio je plućni bolesnik, komu je ta bolest malo zaliječena, ali uvijek prijeti opasnost od ponavljanja; dobio je potvrdu od liječnika, Dr. Haračića, za lakše radno mjesto, odnosno da ne smije raditi s obojenim metalima, gdje su ga silom zaposllili. Kada je ovaj otišao na prijavak upravitelju, za promjenu radnog mesta, dobio je odgovor kako je Dr. Haračić tu samo da piše potvrde, a on, upravitelj da odlučuje. Tako dr. Kovačević i danas radi s bakrom: reže, turpija i pravi kontakte čekajući, da mu se upravitelj smiluje ili da mu se pogorša zdravstveno stanje.

U zatvoru postoji jedna vrsta knjižnice odakle osuđenici posuđuju knjige za čitanje, gdje je jedno vrijeme radio dr. Vojislav Šešelj (suđen u Sarajevu na 8 god. zatvora, a izdržao 1 god. i deset mjeseci). Odlaskom dr. Šešelja iz zatvora, ponovno je dr. Kovačević na osnovi struke i bolesti

Miljenko PEHAR

džepovima. I za tako danu krv osuđenik ne dobiva ništa osim nade, da će mu se uprava smilovati i pustiti ga prije kući, jer je pokazao svoju domovinsku dužnost.

Oni, koji rade prvu smjenu i na lakšim radnim mjestima, osim na ona četiri već navedena, dosta su u povoljnijem položaju što se tiče posla i slobodnog vremena. U slobodno vrijeme obično se gleda tv-program, igra šah ili se nešto čita - knjiga ili dnevni i tjedni tisak. Jedan osuđenik naruči jednu novinu, drugi drugu i tako imaju skoro sve novine iz Jug. samo malo vremena za čitanje.

Teško je naći malo mira ili neki kutak u sobi od preko 100 kriminalaca raznih navika. Tu je vječita buka, tuče, i mnoge druge nevaljalštine. Dosta ih ima psihičko-bolesnih; mnogima dosadi sve pa se žiletima režu ili sami sebi zabijaju nož u želudac. Užasna je to atmosfera za obična čovjeka, koji bi tražio malo mira uz knjigu. U sobama toliko zaudara, da mnogi govore kako je u WC-u mnogo svježije i ugodnije. Jednima smrde noge, drugi puštaju

tražio, da mu se dade to radno mjesto, ali mu je odgovoreno, da to ne dolazi u obzir pošto je politički krivac. Ni dr. Šešelj ne bi dobio to radno mjesto, da nije stigla zapovijed iz Sarajeva.

Duševni bolestnici kao upravitelji i stražari

Uprava u zatvoru jedna je vertikala kao u Staljinovo vrijeme. Upravitelj joj je na čelu. Zamjenik upravitelja obična je lutka na koncu. Niže se spuštajući vertikalom dolazi načelnik preodgojne službe, te za svaku sobu po jedan odgovitelj.

Postoji također druga vrsta uprave koju čine uniformirane osobe, koje malo tko nadzire u postupcima sa zatvorenicima. Na čelu je komandir straže. Ispod njega su tzv. dežurni kruga i ostali stražari. Ovi posebno vedre i oblače u zatvoru.

Može se reći da ima stražara dobri ljudi, koji nikada nisu udarili zatvorenika nego čak tajno upozoravaju pojedince, da se čuvaju tog i tog stražara.

Ali ima ih takvih, duševno poremećenih, koji se izvijavaju nad osuđenicima i s užitkom ih tuku, odbrojavajući im udarce. Ili stane nogom na nogu zatvorenika, zapovjedi mu da stoji mirno, uhvatiti ga rukom za bradu te ga vrijeđa, očekujući da rob nešto poduzme - da ima razloga tući ga. Ako bi se ovaj branio ili ne stajao skrušeno, došlo bi po 10 stražara te ga izubijalo do bezsvijesti. Godine 1976. radio je u ambulanti dr. Trivo Bukva, osuđenik, koji je toliko puta vraćao injekcijama (valjda analgina) u život pretučene zatvorenike, izravno ih boduci u srce, bojeći se da će odgovarati ako ne prežive.

Primjer grubijana bili su Đorđe Jekić, Mrda, Vrkleša i mnogi drugi koji uživaju mirovine. Toliko bi tukli zatvorenike, da bi im košulje bile mokre od znoja te bi se moral presvlačiti. Naslijedili su ih drugi mlađi, kao na pr. dva Krajišnika, rođaci sa prezimenom Medić, Hasan, Kadir i dr.

Većina su stražara pravoslavci ili muslimani, ali samo po koji katolik figurira među njima. U zadnjih desetak godina nije bilo više od pet, šest katolika.

Primjer duševne poremećenosti kod stražara ilustrira slučaj Mile Matića, bivšeg stražara u zeničkom zatvoru, koji je suđen 1986. za ubojstvo devet ljudi (dvije žene i sedam muškaraca). Htio je ubiti i upravitelja, nu, ovaj je bio dobro čuvan u svojoj vili u Zenici. Matić je sada u bolnici za umobolne.

Zanimljivo je da niti je pričao s osuđenicima, niti ih tukao dok je radio u zatvoru kao stražar.

Primjer sadizma i zlikovštine zbio se kod dočeka 1976. Jedan stražar imenom Grujo, pravi sadist, koji je čuvao samice radeći treću smjenu, pustio je pet svojih pijsanih kolega stražara, iako nisu bili na dužnosti, u drugi paviljon. Ti su se stražari kod dočeka Nove 1976. godine napili, pa od dosade, ne znajući više što da rade, došli u zatvor oko 3,00 sata i zaredali tuči zatvorenike od jedne do druge samice. Za njima su ostali krv i izubijanih trideset zatvorenika, a da nitko nije ništa odgovarao. Mnogo je takvih neljudskih primjera, da treba puno papira za opisati ih.

Godine 1985. udario je stražar Kadir osuđenika Toki-voki aparatom po slje-poočnici, bez ikakva razloga, osim svoje duševne poremećenosti, od kojeg je udarca ovaj jedva ostao živ.

Da ga Kadir ne bi dokrajčio, osuđeniku je priskočio u pomoć njegov kolega imenom Mate te jednom batinom prebio Kadiru ruku pa pobegao na jablan. Kada je sišao na "časnu komunističku riječ" upravitelja, da mu se ništa neće dogoditi, prebili su ga da je jedva ostao živ i dodali mu još dvije godine zatvora. Stražar Kadir je promaknut u dežurnog kruga i nastavlja sa svojim sadizmom u zatvoru. Uz Medica (zatvorenici ga zovu Lipicaner), Kadir je strah i trepet zeničkih robova.

Posebno je poglavje zeničkog zatvora član službe državne sigurnosti, zadužen za političke osuđenike. Dužnost mu je da na neki način prati ponašanje, razgovore i sve moguće vezano za svakog političkog zatvorenika.

U zadnjih desetak godina izmijenila su se četvorica na tom "osjetljivom" mjestu. Svaki od njih pomaknut je na viši položaj za "uspješno otkrivanje neprijateljske djelatnosti".

Dotični službenik državne sigurnosti prati svako pismo političkih osuđenika, organizira preko svojih doušnika danonoćno praćenje političkih osuđenika, pomoći kriminalaca podmeće lažne vijesti i drži ih u stalnoj bojazni od novih suđenja. On odlučuje gdje će tko od njih raditi i kakav će tretman poduzeti, da bi što više skršio volju pol. osuđenika.

Za razliku od kriminalaca, s kojima žive i rade, politički osuđenici mogu pisati i dobivati poštu samo od bliže rodbine, a nikako od nekog drugog. Poznat je slučaj dobivanja jedne poštanske karte od Amnesti

International iz sjevernog dijela Njemačke 1977., upućene na zatvorenike **Miljenka Pehera** (13 god.), u kojoj mu pišu kako se nadaju njegovom brzom otpuštanju iz zatvora. Koliko se zna, to je jedina pošta u zadnjih petnaest godina koju je primio jedan od polit. osuđenika. Ukoliko netko piše, u što svi polit. osuđenici vjeruju, to zadrži služba drž. sigurnosti, odnosno njihov član, zaposlen u zeničkom zatvoru.

I pored svih tih užasnih uvjeta života, ne postoji niti 1 % mogućnosti pobune ili bijega, jer u svakoj sobi ima dosta doušnika, redom kriminalaca, te imaju sve moguće beneficije, kao na pr. izlaz u grad ili korištenje godišnjeg odmora.

Poznato je kako su službenici drž. sigurnosti koristili mogućnosti jednog **Teufika Selimovića (Budjoni)**, koji je poslijeratni progonitelj Križara u Hercegovini, za što je dobio mjesto zamjenika sekretara za unutarnje poslove BiH, te kasnije jednog Željka Šuška. Služba drž. sigurnosti opskrbljuje ih alkoholom, koji je zabranjen u zatvoru, a ovi plaćaju alkoholom usluge kriminalaca i obećavaju im sve moguće beneficije.

Primjer podmetanja opisan je s Ivicom Novakovićem i njegovim fotografiranjem izlaza iz podruma. Često znaju nakon premetačina po sobama naći po nekoliko noževa, pa, iako nož nije od polit. osuđenika, pokušavaju pojedine natjerati, da uzmu nož u ruke te ga fotografirati. Mnogi se politički osuđenici suprostavljaju takvom fotografiranju, nu, ima i takvih koji popuste i učine to što ovi traže. Što oni rade s tim slikama, ne zna se. Može se pretpostaviti, da im je to neki dokazni materijal, kako nešto rade u zatvoru.

Svi znaju da se takve slike mogu upotrijebiti nekada kasnije kao neki dokaz, te bi mogle dotičnomu strašno škoditi.

Strašnu su praksu uveli u zenički zatvor upravitelj Fadil Lipničević u suradnji sa služ. drž. sigurnosti, praksu dodatnih internih suđenja, koja prije nisu postojala.

U zadnjih desetak godina održali su oko dvadeset suđenja, sve namještenih kako bi što više skršili psihu polit. osuđenika. U zeničkom zatvoru ima skoro svakodnevnih uboda noževima, teških tuča i silovanja, posebno maloljetnika, a da nitko ne bude osuđen. Zna se da je jedino jedan kriminalac, imenom Pero Marković, osuđen na još dodatnih šest mjeseci kazne za silovanje zatvorskog kolege u zadnjih desetak godina.

(nastavit će se)

ISTINA O PREKODRAVLJU

0 jednom lijepom, ravniciarskom i pitomom kutku Lijepe naše, točnije prekodravskom kraju Koprivničko-Križevačke županije i o stradalnicima iz toga kraja od 1941. pa nadalje iz sela ŽDALA, GOLA, GOTALOVO I REPAŠ, a kojih je veliki broj /vidi popis/, svakako treba ponešto napisati.

Ova sela nalaze se u blizini granice s Madžarskom, a granica tu i tamo prolazi kroz vrtove, ulice i ceste, no to nije smetalo da ljudi toga kraja ne žive kao 1 nekada tako i danas u dobrom odnosima sa susjedima Madžarima.-

Upravo na tom mjestu postojala je veza za JANKA PUSZTU i 07.02.1933. uspio je prijeći MARTIN NEMEC u logor za emigrante, koji se nalazio u spomenutom mjestu, a kasnije se je prebacio u Italiju. Vrativši se u Hrvatsku 14.04.1941., postavljen je za ustaškog povjernika za kotar i grad Koprivnicu. Nakon rata osuđen je 18.12.1946. u Bjelovaru na smrt vješanjem, a kazna je izvršena na »DANICA«

pokraj Koprivnice 17.03.1947., a prije smaknuća o njegovoj »zločinačkoj djelatnostkgovorio je poznati komunist iz Koprivnice VALKO LOBOREC - Knjižar.

Nakon borbi s partizanima za Koprivnicu 7. i 8.11.1943., u taj dio Podravine, nakon pada ČARDE (današnja vojarna i učilište FRANKOPAN) i DANICE, uspjelo se probiti dosta pripadnika HOS-a i to

pripadnika Padobranske škole, kvartir satnija Nijemaca, žandari i nešto usataša, a gdje su prebivali sve do dolazka Rafaela Bobana i njegove »CRNE LEGIJE».

Nakon rata na tom su dijelu, zahvaljujući ubačenim špijunima, upadale u zamke OZNA /UDBA/ razne skupine hrvatskih emigranata /Ljubo Miloš i drugi/, koji su željeli pomoći »KRIŽARIMA« u borbi protiv komunista.

Ljudi iz toga kraja nesobično su pomagali i bili veza tim našim emigrantima,

Piše:

Stjepan DOLENEC

a da bi kasnije veliki broj njih bio osuđen na smrt i težke vremenske kazne prisilnoga rada i robije.

Još davne 1941., prilikom povlačenja jugoslavenske vojske, častnici-četnici poubijali su dosta Hrvata, žitelja toga kraja, a koje su kao eksponirane Hrvate već u ono vrijeme imali na popisu.

Nije se čuditi, da je ovoliki broj u tih par sela stradao u ratu i nakon njega, a sve zbog svoga uvjerenja o svojoj državi Hrvatskoj - kao jedinoj i pravoj u kojoj bi htjeli živjeti.

Na žalost, iz dana u dan sve je manje živih svjedoka, koji mogu reći nešto o proteklim vremenima, t.j. o svemu onome što se je stvarno zbivalo na tim prostorima, a prava istina o svemu, kako na ovim prostorima tako i u cijeloj Lijepoj našoj, otici će u grob, a zar uistinu treba baš tako biti. Zadnji je čas, da preživjeli progovore o svemu što se zbivalo na ovim našim prostorima i da se istina, i samo istina o tome i napiše.-

PRIPADNICI HOS-a NDH I CIVILI IZ SELA ŽDALA, OBĆINA GOLA, RATNE I PORATNE ŽRTVE DRUGOG SVJETSKOG RATA

1. BABUREC, Milan
2. BATAS, Ivan, rođen 08.10.1910. u Ždali
3. BOGADI, Stjepan, rođen 1925. u Ždali
4. BOŠNJAK, Đuro, rođen 08.06.1910. u Ždali
5. BOŠNJAK, Ivan, rođen 11.06.1922. u Ždali
6. CAR, Josip, rođen 26.02.1925. u Ždali
7. CIBOĆI, Dragutin, Rom
8. ČEKADA, Pavao, rođen 11.01.1910. u Ždali

9. ČIKVAR, Đuro, rođen 19.09.1904., u Ždali
10. ČIKVAR, Josip, rođen 26.02.1923. u Ždali
11. GRČIĆ, Aleksandar, rođen 06.01.1915. u Ždali
12. GRČIĆ, Đuro, rođen 24.03.1921. u Ždali
13. GRČIĆ, Imbro, rođen 05.10.1903. u Ždali
14. GRČIĆ, Ivan, rođen 16.12.1924. u Ždali
15. GRČIĆ, Josip, rođen 31.08.1928. u Ždali
16. FORUNGLAŠ, Đuro, rođen 22.01.1913. u Ždali
17. FORUNGLAŠ, Josip, rođen 03.10.1903. u Ždali
18. FORUNGLAŠ, Stjepan, rođen 19.12.1921. u Ždali
19. FORUNGLAŠ, Stjepan, rođen 11.04.1927. u Ždali
20. HALA VUK, Izidor, rođen 05.04.1913. u Ždali
21. HORVAT, Marko, rođen 08.04.1915. u Ždali
22. HORVAT, Mirko, rođen 09.10.1924. u Ždali
23. HORVAT, Stjepan, rođen 1927., u Ždali
24. JAKOPOVIĆ, Blaž, rođen 29.01.1890. Sveti Martin na Muri
25. JAKOPOVIĆ, Đuro, rođen 27.03.1921. u ŽDALI
26. JAKOPOVIĆ, Martin, rođen 22.02.1920. u ŽDALI
27. KENDJELIĆ, Pavao, rođen 16.01.1924., u ŽDALI
28. KIŠIGNAC, Franjo, Rom
29. KOLARIĆ, Martin, rođen 01.11.1918. u ŽDALI
30. KOLARIĆ, Petar, rođen 10.07.1922. u ŽDALI
31. KOLARIĆ, Vjekoslav, rođen 20.06.1921. u ŽDALI
32. KOŠČAK, Andrija, rođen 22.02.1920. u ŽDALI
33. KOVAČ, Aleksandar
34. KOVAČ, Andrija
35. KOVAČ, Franjo, rođen 14.06.1920. u ŽDALI
36. KOVAČ, Marko, rođen 08.04.1920. u ŽDALI
37. KOVAČ, Stjepan, rođen 01.05.1920. u ŽDALI
38. KRANJEC, Josip, rođen 21.01.1923. u ŽDALI
39. MAKOVEC, Franjo, rođen 1909. u ŽDALI
40. MIHALDINEC, Đuro, rođen 19.07.1924. u ŽDALI

41. **MIHALDINEC, Mato**, rođen 17.09.1912. u ŽDALI
42. **MIKULEK, Ignac**, rođen 19.02.1916. u ŽDALI
43. **MITER, Stjepan**, rođen 18.07.1916. u ŽDALI
44. **NADANDER, Mirko**, rođen 09.07.1923. u ŽDALI
45. **NOVAKOVIĆ, Mato**, rođen 25.02.1920. u ŽDALI
46. **NOVOGRADEC, Aleksandar**, 21.07.1927. UZDALI
47. **NOVOGRADEC, Franjo**, rođen 10.08.1923. UZDALI
48. **NOVOGRADEC, Marko**, rođen 1920. u ŽDALI
49. **PAVEŠIĆ, Josip**, rođen 15.02.1917. u ŽDALI
50. **PAVUŠA, Josip**, rođen 08.04.1923. u ŽDALI
51. **PENZAR, Franjo**, rođen 06.10.1920. u ŽDALI
52. **PENZAR, Julije**, rođen 05.07.1917. u ŽDALI
53. **PENZAR, Mijo**, rođen 02.09.1912. u ŽDALI
54. **PROS, Ivan**, rođen 14.05.1918. u ŽDALI
55. **SINJERI, Josip**, rođen 07.04.1920. u ŽDALI
56. **SINJERI, Josip**, rođen 27.07.1922. u ŽDALI
57. **SINJERI, Mato**, rođen 20.06.1912. u ŽDALI
58. **SINJERI, Mirko**, rođen 27.07.1922. u ŽDALI
59. **SOMODJI, Andrija**, rođen 27.11.1920. u ŽDALI
60. **SOMODJI, Andro**, rođen 11.12.1912. u ŽDALI
61. **SOMODJI, Mijo**, rođen 19.07.1910. u ŽDALI
62. **ŠALEKOVIĆ, Stjepan**, rođen 1927. u ŽDALI
63. **ŠELEKOVIĆ, Petar**, rođen 27.01.1924. u ŽDALI
64. **ŠIMEG, Aleksandar**, rođen 10.04.1921. u ŽDALI
65. **ŠIMEG, Franjo**, rođ. 21.11.1920. u ŽDALI
66. **ŠIMEG, Franjo**, rođen 18.05.1922. u ŽDALI
67. **SOMODJI, Franjo**, rođen 08.05.1925. u ŽDALI
68. **ŠPOLJAR, Andrija**, rođen 31.01.1928. u ŽDALI
69. **ŠPOLJAR, Đuro**, rođen 1922. u ŽDALI
70. **ŠPOLJAR, Martin**, rođen 05.07.1913. u ŽDALI
71. **ŠPOLJAR, Mato**, rođen 12.09.1917. u ŽDALI
72. **ŠTROSMAJER, Franjo**, Badljevina-Đakovo
73. **TIŠLJARIĆ, Stjepan**, rođen 30.06.1924. u ŽDALI
74. **TOT, Franjo**, rođen 26.01.1909. u ŽDALI
75. **TOT, Đuro**, rođen 16.04.1915. u ŽDALI
76. **TOT, Josip**, rođen 09.03.1904. u ŽDALI
77. **TOT, Mijo**, rođen 29.09.1900. u ŽDALI
78. **TOT, Petar**, rođen 28.06.1923. u ŽDALI
79. **TOT, Stjepan**, rođen 01.01.1918. u ŽDALI
80. **VIROVEC, Alojzije**, rođen 16.08.1921. u ŽDALI
81. **VIROVEC, Mijo**, rođ. u ŽDALI
82. **VITELIĆ, Ivan**, rođen 12.12.1886. u ŽDALI
83. **VITELIĆ, Josip**, rođen 22.10.1909. u ŽDALI
84. **VITELIĆ, Mijo**, rođen 11.08.1914. u ŽDALI
85. **ŽIGA, Franjo**, rođen 14.03.1911. u ŽDALI
15. **LOVKOVIĆ, Ivan**, rođen 17.07.1924. u GOTALOVO
16. **MATIŠIĆ, Ivan**, rođen 24.10.1921. u GOTALOVO
17. **MIHALIĆ, Josip**, rođen 14.03.1925. u GOTALOVO
18. **OROŠIĆ, Franjo**, rođen 03.04.1926. u GOTALOVO
19. **PANIĆ, Andrija**, rođen 17.11.1925., u GOTALOVO
20. **PANIĆ, Đuro**, rođen 25.03.1927. u GOTALOVO
21. **PAVLIĆ, Alojzije**, rođen 19.05.1922. u GOTALOVO
22. **PETROVIĆ, Rok**, rođen 13.08.1920. u GOTALOVO
23. **PETROVIĆ, Stjepan**, rođen 12.12.1920. u GOTALOVO
24. **PODUNAJEC, Ignac**, rođen 27.03.1917. u GOTALOVO
25. **PODUNAJEC, Mijo**, rođen 10.09.1925. u GOTALOVO
26. **POSAVEC, Valentin**, rođen 13.02.1920. u GOTALOVO
27. **PREMEC, Adam**, rođen 24.12.1922. u GOTALOVO
28. **PREMEC, Alojzije**, rođen 10.05.1924. u GOTALOVO
29. **PREMEC, Ivan**, rođen 09.04.1915. u GOTALOVO
30. **PREMEC, Ivan**, rođen 02.06.1935. u GOTALOVO
31. **PREMEC, Josip**, rođen 11.03.1913. u GOTALOVO
32. **PREMEC, Stjepan**, rođen 22.12.1910. u GOTALOVO
33. **PREMEC, Zdravko**, rođen 11.02.1921. u GOTALOVO
34. **SABOLIĆ, Marcel**, rođen 19.01.1926. u GOTALOVO
35. **SAKAČ, Franjo**, rođen 03.02.1912. u GOTALOVO
36. **SOČEV, Franjo**, rođen 07.09.1917. u GOTALOVO
37. **SOČEV, Miško**, rođen 19.09.1921. u GOTALOVO
38. **ŠAFRAN, Stjepan**, rođen 18.02.1912. u GOTALOVO
39. **ŠESTAK, Slavko**, rođen 17.03.1926. u GOTALOVO
40. **TALAN, Martin**, rođen 22.10.1927. u GOLA
41. **VARGANTOLIĆ, Josip**, rođen 01.03.1914. u GOTALOVO
42. **VEČENAJ, Vjekoslav**, rođen 24.09.1923. u GOTALOVO

PRIPADNICI HOS-a NDH I CIVILI IZ SELA GOTALOVO, OBĆINA GOLA, RATNE I PORATNE ŽRTVE II. SVJETSKOG RATA

1. **BALOG, Alojz**, rođen 05.05.1921. u GOTALOVO
2. **BOBOVEC, Pavao**, rođen 17.01.1926. u GOTALOVO
3. **CIGANEK, Alojzije**, rođen 11.06.1925. u GOTALOVO
4. **CIGANEK, Ivan**, rođen 20.06.1900. u GOTALOVO
5. **CIGANEK, Josip**, rođen 16.02.1913. u GOTALOVO
6. **CIKAČ, Mijo**, rođen 28.10.1910. u GOTALOVO
7. **DJELEKOVČAN, Mijo**, rođen 22.09.1923. u GOTALOVO
8. **DJELEKOVČAN, Stjepan**, rođen 25.12.1919. u GOTALOVO
9. **GERENČER, Josip**, rođen 15.02.1918. u GOTALOVO
10. **HORVAT, Matija**, rođen 21.02.1911. u GOTALOVO
11. **HORVATIĆ, Pavao**, rođen 03.06.1914. u GOTALOVO
12. **KOBOR, Zdravko**, rođen 03.02.1926. u GOTALOVO
13. **KOLAR, Ivan**, rođen 08.05.1912. u GOTALOVO
14. **LOVKOVIĆ, Andrija**, rođen 26.11.1911. u GOTALOVO

HRVATSKI MUČENICI I ISPOVJEDNICI VJERE ŽUMBERKA I KRIŽEVAČKE BISKUPIJE

Prošlo je preko pedeset godina, stasale su mlade generacije koji o nekim događajima II. svjetskog rata nisu čuli bitne stvari, a i ono što su čuli često je bilo zlonamjerno i ideološki komunistički obojeno. Starije generacije, koje su bile svjedoci događaja, odlaze sve više u vječnost. Smatramo svojom dužnošću na svjetlo dana iznijeti činjenice o stradanjima duhovnih osoba i sakralnih objekata u vrijeme II. svjetskog rata kao i u poratno vrijeme, vezanim uz Žumberak i Križevačku biskupiju.

Političke prilike nisu dopuštale da se o tom vremenu i događajima vezanim uz život Crkve na prostorima Žumberka javno piše pa čak niti previše glasno priča, ali se ustrajno šaputalo, tako da ti događaji ipak nisu pali u zaborav.

U pojedinim biskupijama i redovničkim zajednicama Crkve u Hrvata već su napravljeni popisi i znanstveni radovi - martirologiji o svjedocima vjere u ratnom i poratnom vremenu. I uredništvo "Žumberačkog krijesa" želi dati svoj doprinos rasvjetljivanju istine iz tog vremena. Crkva je znala, kroz svoju dugu povijest, štovati svoje mučenike, jer iz njihove je krvi nicala ojačana Crkva.

Žumberak je relativno malo područje, kao i Križevačka biskupija po broju vjernika. Početkom II. svjetskog rata ova je biskupija imala četrdesetak svećenika - što u domovini što u inozemstvu. U tom ratnom vihoru ubijeno je ili zatočeno 15 svećenika, što čini oko 35% aktivnog pastoralnog clera. Gotovo polovica tog clera nije mogla vršiti svoju službu. Ako tome dodamo

Piše:

vlč. Mile VRANEŠIĆ

spaljene crkvene objekte na području Žumberka, onda se pitamo kako je uopće Crkva mogla preživjeti u tom dijelu naše domovine. I organizirana ateizacija preko partijskih komiteta pokušala je narod odvojiti od Crkve.

Na koncu rata cijelo područje Žumberka, s devet grkokatoličkih i tri rimokatoličke župe, imalo je svega jednog stalnog župnika. Razlog tome je stojedio župnih kuća bio spaljen, a

svećenici ili protjerani ili pobijeni. Ovaj prikaz o svećenicima-mučenicima Žumberka i Križevačke biskupije tek je uvod u jednu temeljitu studiju koja se ima napisati na temelju već objavljenih podataka, na izjavama svjedoka i na temelju arhivske građe. Neka nam se stoga jave usmeno ili pismeno svi oni koji znaju bilo što o našim stradalim svećenicima i laicima.

U ovom našem prikazu većim dijelom služit ćemo se materijalima iz "Eparhijskog vjestnika Križevačke biskupije" od 1942. do 1945., zatim arhivom iste biskupije, "Knjigom redenika" i us-

meno prikupljenim svjedočanstvima.

Nikome ne želimo suditi, ali ne smijemo naše mučenike prepustiti zaboravu. Bog je svima sudac: i mučiteljima i njihovim žrtvama. Naša je dužnost moliti da se takvo nešto više nikada ne dogodi.

MATERIJALNA STRADANJA CRKVENIH OBJEKATA

Od devet grkokatoličkih župnih kuća pet ih je bilo spaljeno. U Pećnom župni dvor spaljen je 1942. godine. Na ruševinama poslije rata sagrađena je škola i taj dio i zemljišta oduzet je župi. Za župnika je u blizini kupljena manja obiteljska kuća. Iste godine stradala je i župna kuća u Grabru. Ruševine stoje i do danas. Također godine 1942. izgorio je župni dvor u Radatovićima. Poslije rata župnik je morao nekoliko godina stanovati u privatnoj kući i plaćati stanařinu. Obnova je počela 1955. uz velike poteškoće, jer je Partija na sve moguće načine nastojala to onemogućiti. Godine 1942. partizani su zapalili i župni dvor te samostan u Sošicama.

Župnik je morao jedno vrijeme stanovaći u adaptiranoj štali. Uz pomoć dobrih ljudi i jedno i drugo je kasnije obnovljeno. Nije bila ni pošteđena župna kuća u Stojdragi. Stradala je od bombardiranja 1943. godine. Obnova je počela 1958. U Kastu župni stan nije stradao, ali je bio dosta oštećen. Župni dvor u Dragama dan je na korištenje pogorelcima. Dvorac u Pribiću, koji je ujedno služio kao župna kuća, bio je poslije rata nacionaliziran. Kroz cijelo vrijeme rata jedino je župa Mrzlo Polje imala stalnog

svećenika - Simeona Hromiša.

što se tiče crkvi i kapela u ratu je najviše nastradala crkva sv. Jurja u Stojdragi, a kako su bile oštećene i kapele sv. Nikole u Badovincima i sv. Ivana u Visočama. Dakle crkve su u ratu dosta dobro prošle. Ali ono što nisu zbog ovih ili onih razloga uništili za vrijeme rata to su pokušali poslije rata. **U noći između 7. i 8. lipnja 1948. zapaljene su župne crkve u Grabru, Pećnom i Mrzlotom Polju.** Sva tri vrlo vrijedna ikonostasa i crkveno ruho izgorjela su. Sva je sreća da su vatrnu primijetili neki župljanji i spriječili da ove crkve potpuno ne izgore.

POLITIKA UNIŠTAVANJA ŽUMBERKA

SVIM tim nevoljama treba dodati i veliko siromaštvo i neimaštinu po završetku rata. Nametnute obaveze prema novoj državi bile su nepodnošljive za seljaka, lako su seljaku za vrijeme rata solili pamet kako više neće plaćati porez, to se nije obistinilo. Da pače, nova komunistička vlast udarila je na seljaka takav porez da je on jedva preživljavao. Još su nam pred očima scene zapaljene krave, svinje, ovce, koze..., ako seljak na vrijeme nije mogao podmiriti "harač".

I u Žumberku se pokušalo s osnivanjem zadruga. Ali sve je ostalo samo na pokušajima. **A glavni borci za zadruge bili su pojedini seljaci nedelanci.** Pravi gazde dobro su znali kamo bi ih to dovelo - do potpunog siromaštva. Svi seljani postali bi zaista "proleteri".

Na položaje su se popeli kojekakvi tipovi koji su mislili prije svega na sebe i na svoj džep. Glavna im je zadaća bila

uništiti vjeru u narodu, posebno u mlađima. Ni prstom nisu mrdnuli da nešto učine za taj svoj Žumberak. Stoljetne žumberačke bukove šume prepustili su drugima da je nemilice sijeku i odvoze iz Žumberka u kojekakve DIP-ove.

Slijedilo je ukidanje žumberačkih općina i komadanje tog cijelovitog područja na tri općine, koje su marljivo nastavile s uništavanjem tog područja. I što je preostalo seljaku nego tražiti u inozemstvu svoje bolje sutra. Tako se broj pučanstva u Žumberku strmoglavo rušio.

optužbe odvela ga je 24. listopada 1943. njemačka vojska - točnije rečeno Čerkezi - i mrtvo mu je tijelo nađeno izmrcvareno 3. studenog 1943. u Sošicama. Dne 5. studenog 1943. pokopan je u Oštarcu. Službeni vjesnik zagrebačke nadbiskupije iz toga vremena kratko navodi: "Upravitelj župe u Donjem Oštarcu ubijen je 24. listopada 1943. u Sošicama."

Razni popisi ubijenih svećenika zagrebačke nadbiskupije obično ne spominju umorstvo župnika Karla Ivančica, jer su ga ubili Čerkezi. Zanimljivo je da Milka Kufrin bez dokaza tvrdi, osim ako je u pitanju ideološka

mržnja, da su ustaše ubile vič. Karla Ivančica u Sošicama. Dok jedna bilješka iz poratnih godina tvrdi: "Ivančić Karlo, upravitelj župe Oštare. Bio je protivnik okupatora i držao je s partizanskim vojskom. Zato su ga njemački gestapo uhapsili, strahovito mučili, pekli na vatri i konačno ubili."

Iz svega proizlazi da su tužitelji i prokazivači bili partizani, a izvršitelji zločina njemačka vojska - Čerkezi. Završio je u groznim mukama svoj mladi život u 32. godini.* (*Preuzeto iz knjige dr. Stjepana Kožula, Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb 1992.)

Don Anto Baković u svojoj knjizi "Stradanja Crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu. Svećenici žrtve rata i porača, 1941 - 1945" i dalje tvrdi da su svećenika Karla Ivančica ubili partizani.

Budući da su ova kazivanja kontroverzna potražili smo starije ljude koji se još sjećaju tog tragičnog događaja. Kad je počela njemačko-ustaško-domobranska ofenziva na Žumberak, partizani su navrat-nanos napustili župni dvor u Oštarcu i u njoj ostavili

Crkva Sv. Ilike na Sv. Geri

MUČENIŠTVO OŠTRČKOG ŽUPNIKA KARLA IVANČICA

Rodio se 15. ožujka 1911. u Dvoru. Ondje je pohađao pučku školu, a gimnaziju i studij teologije u Zagrebu. Za svećenika je zaređen 29. lipnja 1935., a redio ga je nadbiskup koadjutor mons. Alojzije Stepinac. Bio je kapelan u Vrbovcu, Gradecu (gdje je i upravljao župom 1936 - 1937), Kutini i Pribiću. Godine 1939. nalazimo ga kao župnika u Oštarcu u Žumberku. Još kao gimnazijalac bavio se lijepom književnošću i surađivao je u katoličkim časopisima. Bio je žive i vesele naravi. Partizani su ga optužili da je s njima surađivao, jer mu se drugačije nisu mogli osvetiti. Na temelju takve

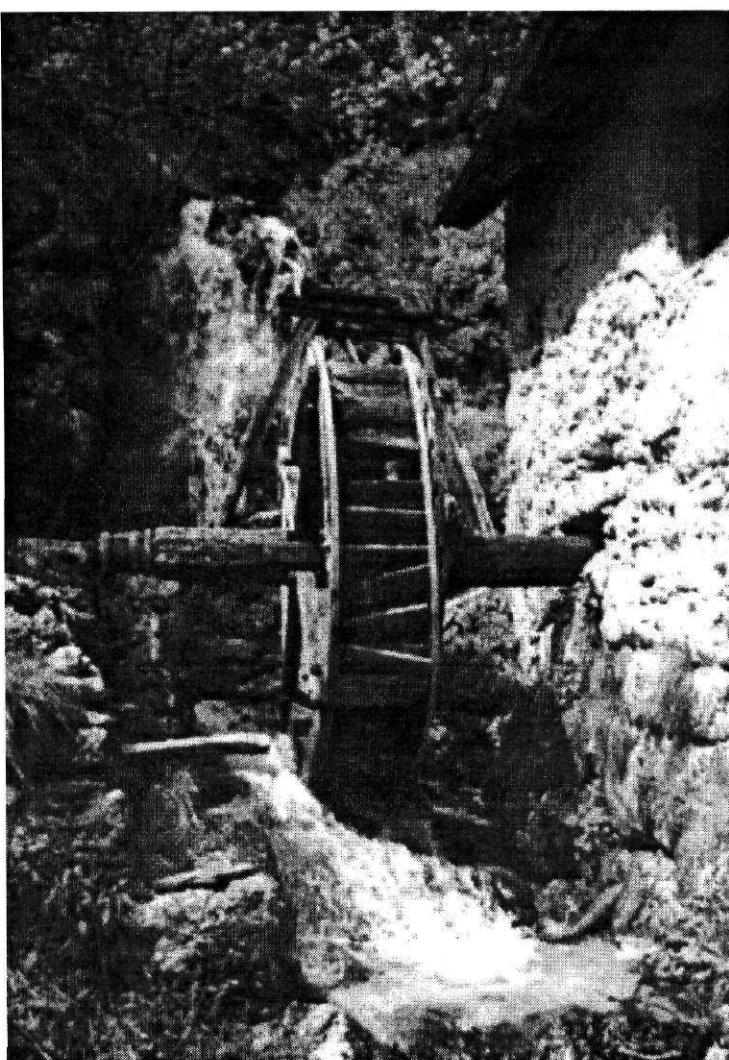
puno štapskog materijala. Tu je, naime, jedno vrijeme bio smješten partizanski štab. Župnik Ivančić ostao je u zgradbi. Kad su stigli gestapovci i pronašli partizanski materijal u kući, prijeku sud je osudio župnika na smrt zbog suradnje s partizanima. Da bi ulili strah u kosti svakom mogućem suradniku s partizanima javno su mučili župnika. Privezali su ga za konja koji je u galopu išao od Oštrega do Sošice. Konj ga je vukao po makadamskoj cesti i svega iznakaženoga dovukao u Sošice, gdje je već bila njemačka vojska. Tako polumrtva svećenika gestapovci su polili benzinom te iza škole zapalili. Kad se vojska povukla zemni ostaci župnika Ivančica pokopani su na groblju u Oštregu.

STRADANJA NEKIH SVEĆENIKA ŽUMBERČANA KRIŽEVAČKE BISKUPIJE NAKON "PREOKRETA"

Ovdje donosimo samo neka stradanja svećenika nakon dolaska na vlast komunista. Htjeli su se na brzinu riješiti svih svojih mogućih protivnika, kako svećenika tako i laika.

1. Križevački biskup dr. Janko Šimrak

Uhićen je 9. svibnja 1945. u biskupskoj rezidenciji u Križevcima. Glavna mu je bila krivnja što je, kako su to oni govorili, "prekrštao" pravoslavce. Znamo dobro da se radilo jednostavno o privremenom prijelazu iz Pravoslavne u Katoličku crkvu. Na taj način Crkva je za vrijeme NDH pokušala i uspjela spasiti na tisuće pravoslavaca u Hrvatskoj. Za biskupa Šimraka bili su spremni svjedočiti brojni

Motiv iz Žumberka

Srbi koje je on spasio ali im vlasti nisu to dopustile. Čak su mnogi od tih prijateljaznika, čiji popis se čuva u Grkokatoličkom sjemeništu, htjeli i poslije rata ostati katolicima i članovima Križevačke biskupije ali im to ondašnje komunističke vlasti nisu dopustile. Ipak komunisti su se bojali svjetskog mnijenja te nisu biskupa osudili na smrt, ali je morao odstupiti s biskupske stolice. Jedno vrijeme bio je zatočen u bolnici Milosrdnih sestara u Zagrebu i kad su vidjeli da biskup neće više dulje živjeti, pustili su ga te je uskoro umro u Križevcima. Postoji opravdana sumnja da je KOS preko svojih ljudi pomalo trovao ili zračio zatočenika.

2. Janko Rapljenović

Povlačio se s hrvatskom vojskom prema Austriji, odakle je vraćen u Zagreb i osam mjeseci bio pod istragom. Posebno su se za njega zauzeli Žumberčani, kojima je vič. Rapljenović kao vojni kapelan pomogao za vrijeme rata i spasio im život. Njegova supruga Febronija, koja je bila zatočena u nekom od brojnih zatvora, likvidirana je 1945. na nepoznatom mjestu. Umro 29. 10. 1981. u Zagrebu. Pokopan 31. 10. u Stojdragi.

3. Ilija Krajačić

Njega su u jesen 1945. u Pećnom, gdje je služio svetu liturgiju, napali novopečeni komunisti - zavedeni mladi ljudi. Pokušao se spasiti skačući s tornja crkve, ali su ga spažili i onda tukli kolčevima i proštricama do besvijesti. Tako pretučenog ostavili su, misleći da je mrtav. Zahvaljujući pećanskim "mironosicama" - pobožnim ženama on je ipak preživio. Nakon liječenja ilegalno je napustio državu i otisao u Ameriku, gdje je i umro.

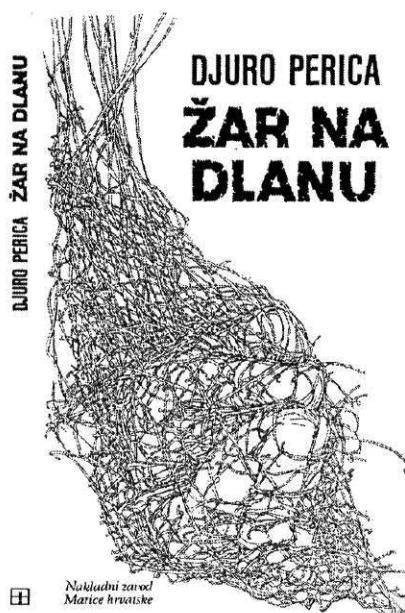
4. Dr. Tomo Severović

O njemu je, kao što smo već pročitali, pisao i sam biskup u svom izvješću. Severović je bio nekoliko godina u zatvoru u Staroj Gradiški. Tamo je bio podvrgnut torturama te je zbog toga teško obolio. Takvoga su ga prebacili u bolnicu Vrapče i tu je 7. veljače 1951. umro. Počiva i čeka uskrsnuće na groblju u Križevcima.

(Iz "Žumberačkoga krijesa"
za god. 1955.)

NOVI PRILOZI ZA BIOGRAFIJU ĐURE PERICE (II)

"Već 30 mjeseci traje moja tragična epopeja, epopeja nevino osuđenog. Nevina sam žrtva jednog neviđenog sadizma, jednog monstruoznog procesa koji nadrasta svaku maštu, koji se teško može opisati riječima. (...) Znajući da je naše demokratsko samoupravno društvo socijalističko i da je nedvosmisleno formuliralo osnovne principe pravde i slobode pojedinca kao način zaštite svih vrijednosti, nikako ne mogu shvatiti otkuda pojedinci u organima Državne sigurnosti i Pравосудja mogu imati takova ovlaštenja. Obzirom da je čitava istražta bila prikrivena velom tajne i misterije, došao sam do čvrstog uvjerenja da su pojedinci iz Službe državne sigurnosti (SDS), Tužilaštva i Okružnog suda Zagreb samovoljno i u nedostatku argumenata iskonstruirali optužnicu, presudu i argumentaciju. Kako nisu imali nikakvih čvrstih uporišta za moje neprijateljsko djelovanje, oni su se odlučili na primjenu nasilja, laži i straha da bi došli do onoga do čega nisu mogli doći objektivnim i na zakonu zasnovanim metodama dolaženja do istine. (...) Posebno se Lazo isticao pripominjući mi neka se sjetim kako mijes otac završio, jer će se to i meni desiti. REKAO MI JE DA NAS SINOVE, ČIJI SU OČEVI BILI S DRUGE STRANE BARIKADE U REVOLUCIJI, ONI UVIJEK IMAJU U REZERVII I DA MOGU PO NJIHOVOJ POTREBI ČINITI S NAMA ŠTO IM JE VOLJA.

Mome zaprepa-
štenju nije bilo kraja.

Do sada mi nikada nitko odgovoran nije govorio tako što, da-pače, ljudi iz vinkovačkog SUP-a su nastojali da me izvuku iz vjerske škole te da mi uz svoju materijalnu i moralnu pomoći omoguće školovanje u civilnoj školi. Kada sam napustio vjersku školu, dobio sam stipendiju za gimnaziju i fakultet. Nikada mi nitko do sada nije predbacio prošlost moje porodice, što sam već ranije opisao. Ističem da mijes stric bio učesnik NOR-a, pa se prema tome o mojoj porodici ne može uopće govoriti kao o neprijateljskoj..."

(Iz strojem pisane žalbe, koju je g. Đuro Perica 9. studenoga 1983. uputio Saboru SRH, Centralnom komitetu SKH i trećestupnom sudu, te je objavio u knjizi pjesama "Žar na dlanu", Nakladni zavod Matica hrvatske, Zagreb, 1990.)

SIN MATERI

sin materi

gladan sam	gladan i žedan
majko	za novo otkriće
i žeđ me mori	znam da ti želudac
gladan i žedan	i crijeva krče
jer kuća gori	jer nisu borovi
jer i ja gorim	i nisu smrče
jer i ja morim	

gladan sam	ti nemaš dana
majko	kojem ćeš poći
jer evo sviče	a da ne prispiješ
gladan i žedan	još jednoj noći
za novo otkriće	a pljesan ždere
	dok ovna dere
	i stijenica buljuk
	tobom se vere

želudac krulji	stoga me poslušaj
i crijeva krče	umorni sine:
jer nisu borovi	
i nisu smrče	
jer nema dana	glad nije raspad
kojem ćeš poći	dana bjeline
da ne stignem u susret	jerbo su gladna
još jednoj noći	i ostala braća

gladan sam	gladan je tako i
majko	tvoj mrtvi čaca
i pljesan me ždere	
i stijenica pregršt	gladan i miran
mnome se vere	smrt tako traži

mater sinu

znam	gladan ga ne mori
------	-------------------

sine dragi	nego ga snaži
------------	---------------

da glad te mori	
-----------------	--

a san mi kaže	a tvoja braća
---------------	---------------

da kuća gori	već kako koji
--------------	---------------

i dobro znadem	žedni i gladni
----------------	----------------

da i ti moriš	a opet svoji
---------------	--------------

kada se sa sobom	
------------------	--

krvavo boris	
--------------	--

znam da si gladan	
-------------------	--

jer evo sviče	
---------------	--

sinova zadnja

sit sam ti svega	
------------------	--

žalosna mati	
--------------	--

stoga ču stati	
----------------	--

stajati	
---------	--

stati	
-------	--

Mario Bilić

KUKURIJEK BABE KATE

Rodi majka sina, jedinca, Hrvata, tamo ispod Bijakove planine, i Filip mu dade ime.

- Moj sin bit će doktor ili inženjer - zaželi radosna rodilja, Hrvatica majka.

i zaputi se sin njezin, jedinac, u život. Kao maleno dijete nije mogao znati, da živi u olovnim godinama. Tek je dječji radosno i naivno lovio puževe, brao šparoge, naticao crne kupine na dugačku vlat trave, jašio na tovaru, čuvao koze, hvatao zmije, igrao se "ćulaka", da bi konačno došao i taj dan, kad je morao sve to napustiti i oprostiti se s vlastitim djetinjstvom.

Prvi vjesnici, da je s njegovim djetinjarenjem gotovo, bile su stidljive dlačice, koje su mu se pojavile ispod nosa. Bio je to znak, da će ga dijete u njemu uskoro napustiti. Dokaz tome bila je činjenica, da mu najednom nije bilo svejedno hoće li mu priateljica Anica vratiti svoje krpice ili ne će. Čudio se tom neobičnom osjećaju koji ga za prsa ščepa svaki put kad je vidi.

Nu, ubrzo je junak naše priče, Filip, i vlastitom umnom spoznajom shvatio, da se počeo čovječiti. Zato ga nije baš puno iznenadila očeva zapovijed, koju je čuo nakon završetka osmoljetke.

- Ideš u grad!

Svejedno, suza mu je niz obraz potekla.

- Zar je već kucnuo i moj čas kad moram početi pelin ispijati? - biblijski je pitao samog sebe i ne znajući što je pritom izgovorio.

Tužno je zagledao u tmurne oblake, koji su tog jutra zaledli na njegovu Bijakovu, dok je autobus, u kojem se nalazio, polako klizio prema moru i prema Splitu, njegovom novom odredištu na putu doljuđivanja. Dobro je znao da će od tog dana, kroz cijeli svoj životni vijek, biti tek povremenim gostom u svojoj rođnoj kući.

- Takav je život - osluhnuo je mudrost životno iskusnijih.

Sjetu, koju je osjećao, ublažio mu je slučajni susret s isto tako sjetnim Aničinim očima, i nju je život prevozio prema Splitu.

Piše:

Stanislav PEJKOVIC

Taj iznenadni susret pogledom, poput gumice mu je prebrisao svu silinu nostalгије, koja gaje u tom trenu razdirala. Bio je to pravi melem, koji mu je načas maknuo pogled s Bijakove.

I dok su mu tako utrobu čupala različita nostalgična sjećanja, autobus se polako primicao onom krajolički bludnom mjestu, gdje se miluju Mosor i Bijakova, i rađaju more.

I baš na tom mjestu, gdje se kontinent strmoglavljuje u morsku dubinu, gdje vjetri igraju svoj izazovni ljubavni ples, na burovitim Dupcima, pjesnik je ispejavao nezaboravnu pjesmu "Dobro jutro, more".

Ta i danas tamo postoji čelično uže, kojega je svaki putnik namjernik itekako trebao stezati rukama, ukoliko nije htio da ga bog Eol odnese na susjedni otok Brač.

Malo gdje je priroda tako uzbudjena kao na tom mističnom dodiru kopna i mora, gdje i tajnovita Vrulja usred morske dubine izvire.

Treba vidjeti i doživjeti taj prizor na Dupcima. More se tu otkrije namah, bez ikakve predigre. I najvećeg bi svojeg zavodnika šokiralo, a kamoli ne bi dječje oči, koje se tu po prvi put u svom životu obredno susreću s morem.

Kako li je samo bajkovit taj izljev dječje radosti kad sva silina dječe znatiželje, koja se prethodno cijelim putem kumira u pitanjima: kad će more?, od jednom eksplodira u samo jednoj čarobnoj riječi: More!

Teško je zaći u dječju psihu i pokušati dokučiti što taj usklik znači djetetu, kojemu je do tada najveća vodena površina bila tek seoska lokva ili mu-kotrpno u stijeni iskopana gustima. Stoga, nakon tog prvog sraza dječijih očiju s morem, redovito slijedi pokušaj logičkog spoznanja te goleme vodene površine.

Tako se i Filip prisjećao svoga lo-gičkog pokušaja, da razjasni pojам riječi more, kad je svoju majku upitao:

- Majko, bi li ga vol strica Mije mogao popiti?

Nu, život nije imao vremena za mistiku Dubaca, autobus je bio sve bliže Splitu. Ugledavši gradske obrise iz daljine, Filip se tješio spoznajom, da barem ovaj put u Split ide zdrav. Naime, dosad je u Split išao samo kad bi ga, ne daj, Bože, kakva bolestina ščepala. Redovito bi se onda kući vraćao ili s gipsom ili bi bio izboden injekcijama.

Ali, eto, došao je konačno i taj dan, da ide zdrav zdravcat u Split. Nu, koliko god da ga je to tješilo, u isto vrijeme ga je i plašilo.

Živeći u Splitu, doznao je da se njegova planina ne zove Bijakova nego Biokovo.

- Kako to oni znadu bolje od mene, ku da je njijov čača po njoj usrid lita led sika i na mazgi ga dogonijo? - čudio se Filip, sjećajući se zanimljivih detalja iz svoga djetinjstva.

Obloge na zavičajnu sjetu stavljao je navijajući za nogometni klub Hajduk. Kad bi se na utakmici dobro izderao, bilo mu je puno lakše.

Uskoro je zamijetio, da su mu se crne dlačice proširile po cijelom licu. Bio je to znak, da se sprema novi korak u njegovu životu. A to je značilo samo jedno: otići još dalje od svoje Bijakove.

Dok su ga brižni roditelji spremali na daleki put, olovne godine još uvijek nisu popuštale. Dodatno je spoznao, da ni to, što se rodio kao Hrvat, nije baš neka beznačajna činjenica. Na oproštaju od roditelja, začuo je upozravajuće riječi svoje babe Kate:

- Dite moje, želiš li da ti u Zagrebu bude dobro, nemoj bit priviše Rvat!

- Šta ti bi, baba?! - pomislio je u sebi. - Malo si pobrkala padeže! Pa Zagreb je glavni grad Hrvata!

- Je, sinko, ma su sad u njemu đavli na vlasti! - nije se dala zbuniti baba Kate.

Obrijavši svoje prve dlačice ispod nosa, zaputi se Filip preko brda i dola, do glavnog grada sviju Hrvata, do Zagreba.

Ali, da bi se roditeljima sanje ispunile, i taj je put trebalo prevaliti. Dolaskom u Zagreb, krenuo je u bitku s onom poznatom izrekom, da krhko je znanje. Ipak, Filipov prvi korak donekle je bio odstup od roditeljskih želja jer se upisao na Filozofski fakultet.

- Naš će sin jedinac biti učitelj! - tužno je zborila njegova majka, žaleći se ocu.

Nu, Filipova spoznaja, da živi u olovnim godinama, začinjena njegovim prisjećanjem na djetinjstvo i Bijakovu planinu, te uvjetovana mističnim prvim susretom s morem, otkrila je u njemu pupaćevsku potrebu za stihom, za lijepim izričajem. Nemoguće je bilo u tom krajoliku niknuti, a da bi se život tek odživjelo! Morao je Filip k Mužama.

Kad god je htio svome domu, nije to morao činiti putujući satima različitim prijevoznim sredstvima, nego je odmah bio tamo u svojoj memoriji, bilježeći svaki takav svoj posjet na bjelinu papira, i svaka ispisana stranica značila je, da je Filip opet bio na svojim Dupcima gledajući more.

Jednom ga je na takvom putovanju prekinuo nepoznati glas:

- Druže, kud putuješ?

Bio je to znak da više nije bezopasni dječarac, nego da su ga olovne godine zamijetile.

- Kuda, pjesniče? Zar ti nisi javni radnik, a to podrazumijeva i određenu odgovornost za svaku ispisani riječ! Nekako si previše žalopojan u svojoj rimi, a to nije u skladu s pozitivnom energijom našega povijesnog trenutka! Ne čini li ti se, da previše putuješ?

Čim je čuo ove riječi, kao da je s oblaka pao na zemlju, i to ravno pred svoju babu Katu.

- Pa ona uopće nije pogriješila u padežima, kad mi je na odlasku one upozoravajuće riječi izgovorila! - zabrinuto je ustvrdio Filip. Baba Kata mu je gurnula glavu u žalosnu spoznaju, da tada u Zagrebu nije bilo uputno biti Hrvatom!

Ta ubojita i bolna spoznaja ušuljala mu se u glavu i svila svoje zlokobno gnijezdo. Od tog časa morao je živjeti poput svetog Petra, gurnuti mač u korice, i slušati kukurijek pijetla, svoje babe Kate.

- Znate, kolega, Centralni komitet razmatra devijacije u kulturi, a vi ste mi nekako previše nostalgični. Samo pišete o nekakvima puževima i šparogama, o Bijakovu planini, zanosite se morem... Čemu te sentimentalne tlapnje? Znate, ja vas upozoravam kao kulturnjak, previše je upitnika u vašim pjesmama, i nemojte da vam mi stavimo točku! Tada ćete pišati krv!

Ovaj literarni osvrt na Filipovo pjesništvo prisilio ga je, da od tada počne misliti na vlastite bubrege. Nikako mu se nije mokrilo krv. Spasenosno je i terapeutski uzdahnuo:

- Što vam je, ljudi? Ja sam ničeovac, krležjanac, rugam se sa svime. Ništa mi nije sveto! Zašto me onda prozivate?

Izgovorivši ove riječi, osjetio je olakšanje u predjelu bubrega.

- Ta znao sam ja, da vi niste bogobojazni! - zadovoljno je završio Filipov literarni pregled njegov dežurni kritik.

- Što čovjek zna? Ništa! - kastorski je Filip polizao kritičarevu petu, dobro znajući da mu je od tada dvostruko živjeti. Prema prigodi. Između Dubaca, bubrega i babe Kate.

Tako je ponekad iz njega grmio Matoš, svemirski pojao Tin, s Bogom razgovarao Šop, junačio se Vidrić, rugao se Kamov, a sve bi to relativizirao Krležnim sumnjama. Nu, druge mu nije bilo.

Ili, poput onih, koji su isukali mač iz korica, završiti u mračarama olovnog vremena. Činilo mu se tada, da se zbog jednog uha to ne isplati.

Vratio je mač u korice i upustio se u tajanstven dijalog sa svojom babom Katom. Nikako mu nije bilo jasno kako je to njegova Baba Kata, koja nikad nije bila u Zagrebu, mogla znati kako će njezin Filip, tj. Pilip, kako ga je ona zvala, sačuvati vlastite bubrege.

Nu, život uz babin kukurijek nije bio lak. Gušio je mladog i buntovnog Filipa. Krležanstvo je razvodnjavalo njegovu bijakovsku energiju i ponos, tako da je bilo samo pitanje trenutka

kad će buntovni Filip iz te tjeskobne praznine iskočiti.

- Eh, baba Kate, krležjanko stara, ovako se više ne može!

Uze Filip papir i olovku u ruke i ispiše pjesmu Hrvatska kalvarija. i među inim u njoj zagrmí:

Tamo će bit' plač i škrgut zubi,
zbog istine će da nam se sudi;
Sve si to Kriste rekao tada,
ja te pitam zar to nije sada?

Iako je babin pijetao nemilosrdno kukurikao, sanjarski Filip ga nije htio slušati, ali zato ga je u javu vratilo ranoutarnje lupanje po vratima.

- Zar je već kucnuo i moj čas? - kristovski se upitao.

- Otvaraj, družel! - čuo je Pilatove, ili Titove, stražare.

Sudac Kaifa, u njegovu slučaju "sudija Jovo", izrazio se zemljopisno umiljato:

- Bre, Filipe, kad već toliko voliš Lepu svoju, red je da je i upoznaš, sve njene lepote. Mlad si i imaš vremena. Započet ćemo sa Lepoglavom...

Pijetao je prestao kukurikati, baba Kate je umrla.

VRANE

iznad
Vrana
hlinik
crne
vrane
u vidu orla
iznad
Vrlokuka
kljuju srca
i ostavljaju
šuplje
duplje
na raspunkom
ognjištu

Ante Delimir Matić

LATIF-AGIN VILAJET (V)

POKUŠAJ BIJEGA I POŽAR U STAROJ GRADIŠKI

U staroj Gradiški bilo je dosta "policijskih pasa". Tako su ostali robijaši zvali cinkere. To su bili "legalni" suradnici uprave zatvora. Među njima je bio jedan od glavnih Stjepan Politeo. Politeo je po zapovijedi Rade Polovine organizirao lažni bijeg iz Gradiške, a žrtva je bio njegov nekadašnji "kompa" i "komplik" (priatelj i sudsionik, t.j. "saučesnik") Zlatko Mejaški iz Duge Rese i Janez Toplišek iz Slovenije, koji je bio navodno osuđen za špijunažu.

Politeo je pristao upropastiti svojeg nekadanjeg kompanjona samo radi Janeza Toplišeka koji je bio glavni cilj urote. Njega su htjeli uništiti kao što su mnoge pokušali i u dosta slučajeva i uspjeli. Uklanjali su ih bez milosti. Nekomu je trebala Topliškova glava pa su smislili paklenski plan kako da ga upropaste.

Taj je Politeo nabavio - a preko Rade Polovine - dasku, koja je dosezala točno u milimetar razmak od zgrade Košaračije do zida logorske ograde. Taje daska imala letvice da se po njoj lakše hoda i željeznu kvaku, koja je bila izgrađena tako, da se je mogla zakvačiti za svjetiljku što osvjetljuje zatvorski zid. Bili su opskrbljeni raznim priborom, imali su čak i čokoladu kao hranu, pa i jednog živog goluba, koji je trebao dojaviti u tamnicu da su sretno pobegli van.

Uklonili su iz mrtve zone psa čuvara koji je bio na lancu, a stražarsko mjesto u karauli ostalo je prazno, tako, da bi njihov bijeg bio što uvjerljiviji, t.j. da što bolje padne u klopku.

Preko Polovine je bio točno određen dan kada će prijeći preko zida, ali zbog zubara koji nije tog dana radio odložili su bijeg za idući tjedan istog dana. Oni su trebali po dogovoru uvečer kasno otići zubaru, što je bilo organizirano po Politeu i Polovini i ne znajući tko im je to priredio, pa su dobili ključ od zatvorske bolnice, da mogu slobodno kriomice izaći van, jer odatle se ne ide dok svi osuđenici ne izadu koji su na "I e k a r s k o j ", a tih uvijek ima dosta

Piše:

Zlatko TOMIČIĆ

za izlazak. Tada ih stražar prebroji i kad vidi da su svi - izlazi se van.

Sedam dana straže ubojice sa strojnica vani, izvan zida, u grmlju, čekaju trenutak njihovog bijega.

Čim je prvi skočio preko zida na tlo, bio je to Mejaški, nespretno je žagnuo nogom i ostao tu, a Toplišek je odmah skočio za njim.

Zid je bio visok jedno 5 metara, s unutarnje strane su neonske svjetiljke i u prvom redu 22 žice nabijene električnom strujom vodoravno postavljene, a više njih ukoso postavljene žice istog broja i napona, pa je zato i napravljena daska s kvakom za svjetiljku.

Čim je drugi skočio na tlo zaštekale su strojnice i izrešetale ih potpuno obojicu. Bili su tako puni olova, da su kugle iz njih ispadale dok su ih unosili u logorski krug.

Ubojica je bilo više. Među njima je bio i milicionar Jovo Vujović, poznati sadist i tubaš (t. j. uranist, pigist, kekez, peder, buzerant, homoseksualac). Kada su hrvatski "Proljećari" dospjeli u Gradišku taj je Jovo bio "šef u Karanteni, nosio je velike brkove, a isticao se u mučenju hrvatskih intelektualaca, na njih je imao najveći merak. Jednom je osuđeniku slomio udarcem šake čeljust, ali je bio osuđen radi toga samo uvjetno.

Upamtili smo ga dobro mi Karanteni travnja-svibnja 1973. Bili su tada tu uza me časnici Đuro Srnec, Zvonimir Červenko, imotski "grješnici" Bruno Tandara, Jerko Prka i Drago Prlj i studenti kao Dražen Budiša i Ferdo Bušić. Dolazio je Jovo uvijek k nama iz stražarskog restorana. Imao je čačkalicu u ustima, kao i svi primitivci, koju nije nikako vadio. Time nas je očito izazivao jer je time davao do znanja nama da je i opet jeo mesa, koga mi nikada u toj tamnici vidjeli nismo. Goleme brke je puštao jako duge i zavlačio sve do ušiju, tako da je bio slika i prilika sovjetskog maršala

Buđonija. Volio se izražavati kićeno. To su bile beskrajne metafore i igre riječi, zbilja je bio verbalno invenciran, no, svakako na jedan seoski način. Kao beklija. Tomu nikada nije bilo kraja ni konca i to je teško bilo popamtiti, tu njegovu golemu literarnu maštu i uvijek euforičnu kićenost izražavanja. Time nam je ujedno vjerojatno davao do znanja, uz onu čačkalicu kao statusni znak jakog mesoždera, da je on i intelektualno superioran nad nama. U tijelu je bio vitak, dosta slabašan, nije djelovao muževno, bokove je imao kao žena. Kao hetera. No s pucaljkom se jedino dokazivao kao pravi muž, čistokrvni Dajak, savjesni lovac na hrvatske (i slovenske) glave...

Poslije tog lažnog bijega u Gradiški na osuđenicima počeo je još veći teror, tobože da sprječe buduće bijegove. A sve je bilo unaprijed smišljeno, dobro planirano i vješto iskonstruirano.

Bezbrij je bilo takvih tragičnih slučajeva u Gradiški. Tako je na primjer jedan mladić bio u Izolaciji i iz nje je prelazio na rad u jednu od radiona u tom logoru. Na njega je isto tako, kao i na Pandola, Polovina činio jak pritisak i nagovarao ga na samoubojstvo. Taj je osuđenik bio slabih živaca, pa se jednog dana, stoeći u stroju, bacio pod teški kamion, koji je upravo prolazio mimo robijaškog stroja. Ostao je na mjestu mrtav.

Kod nas često slušamo preko radija, čitamo u novinama o nekom tko štrajka glađu u nekoj tuđoj državi ili nešto slično tomu, a našu sramotu, koja se dešava po zatvorima, to tajimo. U nas se to nikada uopće ne daje u javnost ni na koji način. Niti o tome pišu novine na Zapadu. A i kod nas se štrajkalo i štrajka glađu i kod nas se živi spaljuju, i kod nas ima pobuna u zatvoru, i više nego drugdje, jer su uvjeti života u uzama teži nego drugdje, a osobito u najstrašnjem poslijeratnom logoru Europe - Staroj Gradiški.

Nitko si od tih nesretnika od hipotetične dobrote i ugodnog i podnošljivog života nije oduzeo život, nego je bio na to primoran, kao na primjer u Staroj Gradiški gdje njih po sedmorica

u istom danu i u istom satu i trenutku znaju sebi zabiti nož u trbuš i tako trčati i pasti na tlo u krvi i tako izdahnuti...

Gutača raznih predmeta ima bezbroj. Gutači gutaju razne duge željezne predmete: šiške, žlice, ključeve, žicu i drugo... Ima ih koji su bili i po 21 puta na operaciji radi toga i rezani uvijek po istom mjestu na prednjoj strani tijela, da bi im se otvorio želudac i strani predmet izvadio.

Već su se dvojica u Bravariji polili benzином i zapalili i od opekomina umrli u bolnici. To se je dogodilo negdje 1970-1971. Jedan od zapaljenih trčao je onako u plamenu kroz Bravariju i van nje. Derao se tako grozno da se je to jasno čulo iz Bravarije u Stolariju, iako je 200 metara od jedne do druge radione i u stolariji je velika buka, koju pravi četrdeset zahuktalih strojeva za obradu dasaka.

Jedan pak drugi osuđenik je na tračnoj pili (t. zv. banzku) odsjekao sebi ruku i nakon što mu je rana zacijelila stavili su ga kao čistača u hodnik na odjelu... Ali jedne noći digao se, dok su svi spavalii, otišao u malu izbu svoje čelije u kojoj stoji kibla za obavljanje nužde, i tu se objesio. Da bude siguran u svoju smrt još si je prethodno zabio nož u vrat. I tako je umro. Našli su ga ujutro već hladnog.

Neki je osuđenik u Bravariji stavio svoju ruku pod petnaesttonsku prešu koja mu je zdrobila ruku. Razlog tomu je bilo što mu referent nije dao t. zv. "slobodni razgovor", t. j. susret sa ženom nasamo u posebnoj prostoriji za takvu vrst razgovora. To dobijaju samo povlašteni u kaznioni, koji nešto krupno i učine za upravu. Obično neku prljavštinu... To je iznimna i velika čast ondje. U toj sobi osuđenik može na krevetu ležati sa ženom i... Imao je svega još oko 18 mjeseci robije.

Robijaš Zoran Jovanović radio je u Stolariji. Inače se volio kockati, pa je s tatom Cafukom i još nekim ušao kroz prozor u Ličilačku, u kojoj tada nije nitko radio u III. smjeni radi ponajmanjša posla u tim danima. Tamo se obično išlo kockati. Bilo je to zgodno mjesto, kao stvoreno za to. Između njih našao se jedan - a možda i više njih - koji su u svađi, čestoj među kockarima, udarili Jovanovića po glavi i kada su vidjeli da su ga dotukli - jednostavno su zapalili Ličilačku skupa s Jovanovićem.

Jovanović je imao neke povlastice; među njima je bila i ta, da nije morao nositi robijaške bakandže, nego plitke cipele. Te su cipele nestale s njegovih nogu. Zatvorenici su priskočili i stali gasiti požar uzimajući vodu s hidrantu i s raznih pipa i ugasili vatru. Šteta nije bila osobito velika, radiona je uglavnom pocrnila, a kazniona je ipak dobita veliku odštetu.

Cipele koje su ukradene s nogu ubijenog i zapaljenog robijaša netragom su nestale, a zatim su pronađene iza jednih vrata. Uopće nisu bile ni prljave ni nagorjele - onaj tko ih je uzeo sjetio se da bi po njima mogao biti otkriven za ubojstvo i palež, pa ih je naknadno tamo podmetnuo.

Jednog dana godine 1974. zapalila se Tapetarija. Požar je bio velik i propalo je jako puno tkanina i ostalog pribora za kauče i stolce. Nešto je od toga stradalo od same vatre, a još više je toga propalo od vode pri gašenju... Drži se da je Tapetariju zapalio jedan osuđenik, najvjerojatnije Siptar, "poenter" iz te radione po nagovoru Rade Cimeše, poslovođe u Tapetariji. Požar je trebao prikriti veliku kradu koja se odigrala tog dana. Cimeša je naime ukrao pun kamion tkanine za pokućstvo, koji je to odvezao prije požara van.

Taj Cimeša je bio nemilosrdan isto kao i stražari, iako je bio "civil". Živio je preko Save, u Bosanskoj Gradiški, kao i svi ti majstori. Ne znam je li bio Kordunaš ili Bosanac. No imao je kosi veliki nos koji se u ravnini spajao s čelom, kao u nekih davnih barbara s helenskih prikaza, i ja sam ga prozvao "Nosorog". Mene je zlostavljao više od stražara. Ako bih nešto zapisao u Tapetariji počeo bi urlikati i vikati da ne smijem pisati! Ta za pisanje sam bio osuđen isto kao drugi radi ubojstva, provale, pljačke, džeparenja, bio je to isto zločin kao te kriminalne radnje, pa i mnogo gori. Time sam "rušio državu"!

Krađe u Gradiški svakodnevna su pojava. Nigdje nema toliko kriminala kao u toj kaznioni. Svi koji rade u Staroj Gradiški: načelnici, referenti, stražari i poslovođe u pogonima obogatili su se iskorišćujući teški rad osuđenika koji uopće nisu nikako plaćeni nego tek simbolički (najčešće su plaće oko 100 dinara mjesечно što nije dostatno ni za cigarete). Iskorišćujući nas robe priskrbili su svim velik imetak, a isto tako i kradući. U tomu su najbolje prolazili

t. zv. poslovođe. To su civili vrbovani od policije, majstori koji žive skoro svi u Bosanskoj Gradišci i tamo, a i kojegdje drugdje, sagradili su raskošne vile i nabavili skupe automobile i nakupovali zemlje i dobili besplatno pokućstvo i još mnogo toga, sve iz Gradiške, koja je drveni kombinat i tvornica pokućstva. Iz Gradiške je stalno nestajao alat, često veoma skup, materijal i gotovi proizvodi. Bravarija izrađuje i cisterne za naftu i benzin. Jednog dana je jedna takva velika cisterna isto nestala - jednog lijepog tatkog i lupeškog dana - iako je bila duga 8 metara. Isto kao da je - termosica! Sve je ondje bilo moguće. Sve se je moglo odnesti, sve ukrasti, sve otuđiti. To je bio raj za velike lupeže, koji su tamo bili da preodgajaju male lupeže. Alat je stalno nestajao, no stalno je dolazio novi, koji se uzima na dug od raznih poduzeća i nikada se ne plaća i sve tvrtke moraju Staroj Gradiški otpisivati dugove. Tako su uzmali i od svih tvornica lijekova u Jugi lijekove i nikada ih nisu plaćali, uvek su bili otpisivani. Kada iscrpe jednu tvornicu, idu na drugu i tako dalje!... Zatvorenici kradu za majstore sve a za plaću dobiju po kutiju cigareta i veoma su time zadovoljni.

Rade Cimeša je bio samo jedan od tih koji se obogatio na nepošten i nečovječan način. A za uzvrat, on po nagovoru šefa UDBE Branka Sudara - koji je 1973. došao na mjesto Rade Polovine - zlostavlja osuđenike na radu ništa manje od stražara i ostalih gradiških krvnika.

Istragu oko požara u Tapetariji vodio je okrutno i bespovredno zloglasni i opaki načelnik UDBE Branko Sudar, kojem je obećana velika nagrada za taj poduhvat. On je nekoliko tjedana druge ljudi - sve osim onih koji su bili krivi - bacao u samicu i tamo ih mučio i tjerao da priznaju kako su podmetnuli požar, lako se dobro znalo tko je pravi krivac; tko je podmetnuo požar. Svi su to znali. Bili su to naredbodavac Cimeša i njegov palikuća Albanac - njima se dvojici dakako nije ništa dogodilo. Ispashtali su po običaju - nevini! Mjesecima se vukla ta istraga i mnogi su zapamtili to dobro na svojim leđima. S nekim sam razgovarao o tomu kada su izašli iz samicice. I čuo užasne priče.

(nastavit će se)

DOSTOJNI POKOP NAKON PEDESETJEDNE GODINE

Društvo ratnih veterana Popovača, a osobito zaslugom gospode Irene Vuger, tajnice Družtva domobrana, iniciralo je ekshumaciju tri domobrana častnika, koji su ubijeni na teritoriju Popovače u šumi Ribnjača 27. travnja 1946., pa je Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Zagreba na čelu sa gosp. Bozom Vukušićem odobrila i od Vlade Hrvatske dobila dopuštenje da se izvrši ekshumacija, kojoj je i prisustvovala 26. rujna 1997.

Danas su brežuljci Moslavačke gore iznad Popovače prekriti šumom

ZABORAV

Na obzoru naših vidika
gase se sjećanja stara.
Za slikom nestaje slika
pepeo samo se stvara.

Zapretane pod njim
tinjaju zere
zaostala srca
vjerna i čista.

Iz knjige života
listove dere Vrijeme,
samo je ljubav
ostala ista.
1953.

Višnja Sever

bukve, graba i vinogradima. Bijele se vikendice uz asfaltiranu cestu, a još puni trsovi grožđa najavljuju, da je berba tek počela.

U vrijeme tragičnih događaja, sve je bilo drugačije. Cesta je bila izrovana, a nakon kiše puna blata. Strmine su

Piše:
Ruža PLEŠNIK - SEVER

bile prekrivene šikarom i šumom.

Nakon uhićenja u Zagrebu, osude na smrt, smanjenja kazne na 20 godina, domobrani nadporučnik, Juco Ugarković, a na 15 godina nadporučnik Marijan Čulumović, odsluživali su kaznu u KPD-u Lepoglava.

Dnevna maltretiranja (Juci su krvarili bubrezi od udaraca lancima), ubrzali su njihove odluke o bijegu. Uz pomoć zaručnice Višnje, Juco organizira bijeg 1. studenog 1945. sa 25 časnika iz Lepoglave. Na Ivančici se skupina razdvaja, Juco i Marijan dolaze Višnjinim roditeljima u Popovaču. Tu se sakrivaju u sobi, zatim u silosu i konačno kod Milke i Kate Mihelčić u Ribnjaci. Pomoću Višnje, pridružuje im se i treći prijatelj, skriven u Križu, poručnik Ivica Pavičić. Sva trojica služila su u Prvom gorskom sdrugu, bili su poznati po hrabrosti i voljeni od svojih vojnika. Juci je general Peričić predao zapovjedništvo, prije nego je otiašao preko granice.

Bili su to dani u kojima se očaj izmjenjivao s mladenačkim optimizmom vjerovanja u ponovno uzpostavljanje Hrvatske.

Nisu mogli prihvatići, da je sve izgubljeno, da nema povratka na staro, da su vođe daleko ili pobijeni. Oba su potomci starih obitelji, koje su za hrvatsku ideju stalno gubile živote. Težko je sa sigurnošću utvrditi, na koji su način odkriveni. Postoje tri verzije, nu, činjenica je, da su održavali vezu sa čovjekom zvanim Ico i Ivicom, koji ih je navodno trebao prebaciti na neko vrijeme u inozemstvo. Smišljenom akcijom UDBE, koja je obkolila kuću, Ivica je, za vrijeme kartanja s trojicom, pogradio strojnici i išao provjeriti je li sve u redu oko kuće. Vratio se za par minuta i sve ih poubjiao.

U vrijeme tragičnih događaja, sve je bilo drugačije. Cesta je bila izrovana, a nakon kiše puna blata. Strmine su

Danas, nakon ekshumacije, sigurni smo, da su Jucu zatukli kundacima. Druga dvojica imaju u lubanjama ulazna i izlazna mjesta prolazka na boja. Juco je sigurno dobio naboju u srce, jer sam nakon uhićenja jedino ja od obitelji bila u Popovači u občini kada su milicajci donijeli u vreći Jucine stvari i bacili ih na stol. Među njima je bila krvava Višnjina fotografija, probušena od naboja.

Znam, da se nalazila u listnici na strani srca. Tamo sam pronašla i medaljicu, moj "škapular", koji sam mu prikopčala u kaput za vrijeme uhićenja u Zagrebu, prije Lepoglave. Taj okriviljeni težki "zločinac" nosio je medaljicu Majke Božje do svoje smrti. Isto takav zločinac, Marijan Čulomović, pisao je pjesme i prevodio s francuskog i njemačkog jezika.

Nakon ubojstva, dovučeni su po strmini do malog otočića, okruženog gorskim potokom, šašom, bukovom i grabovom šumom. Ljudi, koji su ih vukli, bili su natjerani u noći ubojstva, da ih zakopaju.

Popovača, 13.IV.1943. Na dan zamka, Višnja i Juco

Još je živ Đuka Poldručić, koji je pomagao svom otcu kao desetgodišnji dječak. Točnu lokaciju zna i gospodin Stanko Gradišek, čiji je otac isto bio natjeran na taj čin. Treći je bio Jagančec, koji nije više živ.

Izkopavanje je bilo težko i trajalo je satima. Unatoč godinama utvrđenoj

lokaciji, priroda se izmijenila. Nađeni su u vlažnom sloju pjeska i "gleja" u dubini oko dva metra. Tanki trag nafte upozorio je grobare na postojanje organskih ostataka.

Jucin kostur, osim rebara, bio je uglavnom sačuvan. Po lubanji, tj. malo razmaknutim prednjim zubima, odmah smo ga prepoznali ja i gospoda Vuger. Desna strana lubanje bila je razmrskana. Duge goljeničke i bedrene kosti upućivale su na rast visokog čovjeka. Nađeni su i mali koštani češalj, dijelovi tkanine i dva prsta. Gosp. dr. Zrinko Hatvelić na licu je mjesta u potoku odmah prao lubanje, pa su od tamne boje postale smeđe žute. Još je bilo teže doći do druga dva kostura, jer ih je grab zarobio u svom dubokom korijenu. Moralo se donijeti motornu pilu i odpiliti ga. Po godovima smo izračunali da je star 35 godina. Srećom se korijen okrenuo na pravu stranu, pa nije padom u jarak smrskao ostatke, koje je do sada brižno čuvao.

Sastav komisije bio je izvrstan. Predsjednik občinskog vijeća, gosp. Stjepan Tušek, i sam je fizički pomagao. Patolog, g. dr. Zrinko Hatvalić, slagao je, prao i čistio kosti i davao nam prva neslužbena mišljenja o uzrocima smrti. Nazočni su bili: sanitarni inspektor Kutine, Podhraški Branko, predsjednik domobrana Popovače, gosp. Velimir Thot, tajnica domobrana, gospođa Irena Vuger, predsjednik domobrana Kutina, gosp. Josip Bielicki, rizničar domobrana Popovače, gosp. Stjepan Posarić, izaslanik Vlade, predsjednik Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, gosp. Božo Vučušić, gosp. Marijan Marinčić, nećak nadporučnika Marijana Čulumovića, grobar Zdenko Krnjić sa sinom Borisom i dvojicom radnika, Dragom Peharcem i Josipom N. Kasnije su stigla i dva policajca, Žagar iz Jelenske i jedan iz Kutine. I ja. Sprovod je obavljen u Popovači, 30. rujna 1997. u nazočnosti članova obitelji, ogromnog broja prijatelja iz Popovače i njezine okoline, Kutine, Siska, Zagreba,

Posmrtni ostaci trojice mučenih

Predsjednica HDPZ-a Kaja Pereković govori na grobu

Juco Ugarković i Ivica Pavečić, 1942.

Gospica, Bilaja, Osijeka, Rijeke i Malinske, HDZ-a, HSP-a, HSLS-a Kutine, Društva naše žene Kutina, HDPZ-a Zagreba, domobranskih udruga Popovače, Kutine i Siska, HDZ-a Popovače. Crkveni obred vođila su tri svećenika, gosp. župnik Popovače, velečastni Stjepan Hlevnjak, gosp. velečasni Alojz Burija, Repušnica, gosp. velečasni Dragutin Toplak iz Osekova. Lijes su vozili na kolicima gospoda Leo Bergman, Josip Bielicki, Ivica Bačić i Stjepan Posarić. Prva trojica bila su u vojsci u Prvom gorskog zdrugu. U pratnji se nalazio gosp. Velimir Kvesić, HSP Kutina, Ivan Crnac, član kutinskog Poglavarstva, Tobija Bilić Prčić, ravnatelj osmogodišnje škole Popovača, Ivan Hojvan iz gradskog vijeća Kutina. Svi govorili bili su dirljivi. Govorio je načelnik, prof. Beleta (Bielicki, Pasarić), predsjednik Občinskog vijeća Popovače, gosp. Stjepan Tušek, predsjednik domobrana Zagreba, gosp. Šklopan, predsjednica HDPZ-a, gospođa Kaja Pereković. Topli govor gosp. župnika Popovače dao je onaj ton, koji je jedino izpravan, tj. pomirenje u Bogu.

"Vitezovi su to, za koje se ne treba moliti, već se treba njima moliti." Govor je držao predstavnik senjsko ličke županije, prof. Šimunić. Pjesmu "Zaborav" Višnje Sever recitirala je gospođa Štefanija Zeman, a pjesmu Juci, Marijanu, Ivici, Ruže Sever Plešnik, recitirao je gosp. nastavnik Mladen Bago.

Prekrasno grobno mjesto kraj kriza svim palim hrvatskim vojnicima prošlog i ovog rata, kraj grobnice popovačkog župnika, darovala je občina Popovača.

Velik broj vijenaca nosila su školska djeca. Vatrogasna glazba Popovače sa pjesmom Majko Božja Kraljice Hrvata, Hvalom i Lijepom našom, prekrasno sunčano jesenje popodne, zastava naše Hrvatske na lijesu, a poslije spojena nad otvorenim grobom sa zastavom političkih zatvorenika, stvorile su nezaboravan ugodaj.

TRAK SUNCA JE PAO

Popovača, 26. rujan 1997.

Trak sunca je pao
Na sjećanje naše.
U oku je Vašem
Život mlađi sjao.

Podarili ste spremno
Svo srce i snagu,
Za Domovinu bolnu
Za Hrvatsku dragu.

Naš korak je težak
Srce još krvari.
Usnuli smo mlađi,
Probudili se stari.

Višnja Sever

Vijence je darovala:
Občina Popovača
Građani Poglavarstvo Gospić
Udruga HSL-a Kutina
Društvo ratnih vetrana Kutina
Ličko - senjska Županija
HDPZ-a Zagreb
Središnjica hrvatskih domobrana Zagreb
Društvo ratnih veterana Popovača
HDZ Popovača
Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Zagreb
Zaručnica Višnja
Sestre Jucine Vera i Zora
buket Hrvatska žena Kutina
buket Juci od tete Mandice
buket Juci od sestrične Ankice
buket od nećaka Gordane i Tomislava
buket od kumčeta Alojza Gavran
i buket od obitelji Vukušić
Mali prijem u Domu kulture dana je občina Popovača, a vatrogasci i svećenici nisu htjeli novac.
Laka im hrvatska gruda za koju su položili svoje mlade živote, tada, kao i tisuću drugih divnih hrvatskih mladića u ovome ratu.

JUCI, MARIJANU I IVICI!

Grobni humak sam bez križa
sred grabove šume стоји.
Godine duge prolaze,
pedeset ljeta već broji.

Ispod lišća i trave
prekinuta vaša je mladost.
Tri časnika domobranska
ne znaju za starost.

Gdje su oči što su sjajile,
ruke što su grilile?!
Od mladosti bujne
tek kosti su ostale.

Kadkada je na Dan mrtvih
titrala na grobu svijeća:
niste još zaboravljeni
netko vas se ipak sjeća.

A kada je uz "Bljesak"
zatutnjala "Oluja",
kroz nju se čula pjesma
velebitskih slavuja.

Krv tisuća bojila je
šume, njive, more,
slobodu svojoj Hrvatskoj
htjeli su da stvore.

A kada je imamo,
junaka svih se sjećamo,
jer ponos su nam vratili,
uzalud nismo patili.

Jesen lišće zlati,
ciklame mirišu,
suze pola stoljeća
istine gorke rišu.

Hrvatska zemlja vas prima
i božji blagoslov prati,
a spomen na vas će uvijek
u srcima našim sjati.

Ružica Sever Plešnik

GARDISTU

Milan Radić

Oko tebe mine
fijuču i tutnje
s obližnjega brijege
na kojem do jučer
carevaň u šutnje.

Živio si dvadesetak ljeta,
samo si u filmu
upoznao rat,
i čudio se ludosti
posrnulog svijeta.

Cvijete života,
nema te više,
i svaka od tisuća suza
uz žalobni odar
hrabrost tvoju piše.
1993.

INTERESI DRŽAVE NISU UVJEK

ISTOVJETNI INTERESIMA LJUDI NA VLASTI

Dajući gospodinu Mirku Rajčiću mogućnost da odgovori na navode gospodina Josipa Dominisa, objavljene u rujanskom broju, Uredništvo zaključuje ovu polemiku, prepustajući zaključke čitateljima. Koristimo, ipak, prigodu da moguće buduće protunožce, koji bi se ogledali na stranicama našeg lista, upozorimo na potrebu jezgrovitog razpravljanja i pridržavanja teme. U protivnome, morat ćemo se češće i temeljitije, nego što smo to činili u ovoj polemici, služiti pravom na kraćenje tekstova i pisama.

Mnogi bivši hrvatski politički zatvorenici uporno uztraju u obrani crnobijele slike stanja u novoj hrvatskoj državi, pri čemu na stranu zla svrstavaju sve ljudi i ljudske skupine koji, bez obzira na motive kojima se rukovode, glasno razmišljaju o slabostima hrvatske političke vlasti, a na stranu dobra, u koje naravno i oni spadaju, svrstavaju ljudi i ljudske skupine koje imaju razumijevanja za gotovo sve slabosti nove hrvatske vlasti.

Time ljudi ovakvog načina razmišljanja jasno potvrđuju, da ne razlikuju interes države od interesa ljudi iz vlasti, koji su sukladni samo u slučaju kad su ljudi iz vlasti toliko čestiti i pošteni, da im je zajedničko dobro države i naroda čak izpred njihovih osobnih interesa.

Dobar primjer svega do sada rečenog jest prof. Josip Dominis iz Splita koji u već dva broja "Političkog zatvorenika" pokušava dokazati, da moji prigovori na postupke nove hrvatske vlasti nisu ništa drugo do "klevetnički napadi na Republiku Hrvatsku" i "rad protiv občehrvatskih interesa".

Međutim, slučaj trojice političkih zatvorenika, naših bivših suparnika: **Đure Perice, Petra Šale i Davora Arasa**, kojima u životu, kako je obćenito poznato, ne fali "ni ptičjeg mlijeka", a ipak su, opet uz pomoć čovjeka iz vrha vlasti, ministra rada i socijalne skrbi **Jose Škare**, koji je također "zažmrio" na "občehrvatske interese", složno "olakšali" državni proračun za stotinjak tisuća maraka; iako je pitanje dostaje li ljudima, koji su u borbi protiv jugoslavenske tiranije ostali bez igdje ičega svoga, makar za osnovne životne potrebe, jasno potvrđuje da gosp. Dominis nije u pravu.

Piše:

Mirko RAJČIĆ

O tome svjedoči i podatak, da je pred više ljudi gosp. Dominis fanatično branio Đuru Pericu u vrijeme kad je bio predsjednik HDPZ-a, dok sam ja dokazivao daje Đuro Perica bio tragično neaktivan u obrani prava, koji po Zakonu pripadaju bivšim političkim zatvorenicima.

Kad čovjek ne shvaća ono što je temeljno, on redovito "shvaća" ili misli da shvaća ono što je zaključio na osnovi nerazumijevanja temeljnog i bitnog.

Tako gospodin Dominis "shvaća" što sam ja "ogorčen jer u ovoj svojoj neovisnoj, demokratskoj Hrvatskoj" ne mogu "dobiti posao", kao da je to gola činjenica što je nastala uslijed djelovanja nepoznatih i tajanstvenih sila, ili je to posljedica nesreće nad kojom gosp. Dominis meni treba izraziti "shvaćanje" u smislu suošćenja.

Godine 1991., izpunjavajući sve uvjete, javio sam se na natječaj za ravnatelja Zavoda za zapošljavanje u Splitu. Međutim, Ministarstvo rada i socijalne skrbi izabralo je na to radno mjesto majora JNA i bivšeg direktora JNA - odmarališta u Baškom polju, u koje je pošteni Hrvat teško mogao dosjeti i kao gost.

Valjda su gospoda iz Ministarstva rada i socijalne skrbi već tada "osjetili", da sam ja "jugonostalgičar", a gosp. Dominis je to "otkrio" tek ove godine, međutim, "**drug Nebojša**" i danas je ravnatelj te ustanove, u koju se ja, dugogodišnji politički zatvorenik i nezaposleni podstanar već 7 godina iz mjeseca u mjesec prijavljujem.

Kad sam o ovim i ostalim događajima pokušao govoriti na izbornoj Skupštini HDPZ-a u Splitu, 26. 5. o. g., Dominisovi istomišljenici, kad su počeli slušati ono što im se nije sviđalo, u tome su me onemogućili.

S pravom sam gospodine Dominis napisao članak: "Tiha reboljševizacija" na gotovo čitavoj stranici "Slobodne Dalmacije" 20. 12. 1992., u kojem sam prigovorio skupini političkih zatvorenika, uglavnom poznanika iz lepoglavske kaznionice, zato što su, u dogovoru s današnjim hrvatskim veleposlanikom u Beogradu, "tajno, 'partizanski' utemeljili Podružnicu HDPZ-a u Splitu". Ako sam bio u krivu zašto, tada niste reagirali?

"Dirljivo je" od Tebe gospodine Dominis što me i dalje smatraš jugonostalgičarem. Međutim, "nisi dobro čuo", da sam svoje antijugoslavenstvo najekstremnije iskazivao prije i poslije Hrvatskog proljeća, kad su rijetki to činili. Ti si u Jugoslaviji stekao moć, ugled, karijeru, bogatstvo i slavu, sve to imaš i danas i mene se to ne tiče; ja sam u Jugoslaviji sve to "izgubio", i danas ničeg od toga nemam i zašto me zoveš baš tim pogrdnim imenom?

Bio sam jedan od malobrojnih prozorčića pok. Bruni Bušiću za pogled iz emigracije u Hrvatsku, a kad sam doznao da u Ministarstvu obrane "stoluje" udbaš koji me je "priateljski" vozio u svomu automobilu na sajam knjiga u Frankfurtu, 1977. na susret s pok. Brunom i koji je bio glavni svjedok obtužnice na momu suđenju 1978. i to objavio u "Slobodnoj Dalmaciji", ovaj je "degradiran" na mjesto tajnika Gradske skupštine grada Samobora, gdje i danas "pati". Kad sam doznao

da se na mjestu načelnika Sektora za operativne poslove MUP-a Zagreb nalazi čovjek koji me je 1978. uhitio u Krapini, i to objavio u "Slobodnoj Dalmaciji", i ovaj je "degradiran" na radno mjesto šefa osiguranja zagrebačke zrakoplovne luke. Riječ je dakako o "velikim" Hrvatima, a ja sam kako ti kažeš "jugonostalgičar".

Što se tiče lažne ustašizacije Hrvatske, do koje je došlo i kojoj se protivim, sada mogu reći da se ništa manje ne bih suprotstavio stvarnoj ustašizaciji Hrvatske kad bi do nje došlo: zato što i jednu i drugu smatram neopisivo štetnom za hrvatski narod i hrvatsku državu!

Gospodine Dominis, ne samo što si me osobno onemogućio da budem nazočan na III. Saboru HDPZ-a već si me osobno onemogućio da dođem na IV. Sabor HDPZ-a, koji se tek treba održati.

Gospodine Dominis, tvrdiš da HDPZ nije "batina Hrvatske vlade", jer da jest tada bi Vlada "izpunila zakonske obveze prema bivšim političkim zatvorenicima." Slučaj Đure Perice, Petra Šale i Davora Arasa govori da je Vlada "izpunila svoje zakonske obveze prema bivšim političkim zatvorenicima", jer spomenuta gospoda jesu bivši politički zatvorenici. Ako HDPZ javno zatraži ostavku ministra rada i socijalne skrbi, Jose Škare, zato što je "izpunio"... "zakonske obveze prema bivšim političkim zatvorenicima": Đuri Perici, Petru Šali i Davoru Arasu, koji imaju unosna zanimanja, razkošne stanove i velika mjesečna novčana primanja, dok je nas koji nemamo ništa od spomenutoga stavio na listu za neizvjestno čekanje i ako HDPZ javno zatraži ostavku Hrvatske vlade zato što ne izpunjava obveze prema bivšim političkim zatvorenicima, koje nam po zakonu pripadaju, istoga će dana izraziti pozitivno mišljenje o HDPZ-u.

Fragmenti

Historia magistra vitae (VIII)

Adila Zulfikarpašića prva pouka o povijesti

Adil Zulfikarpašić svjedoči o prevlasti četničkih snaga unutar partizanskog pokreta krajem 1941. u BiH. Posebno su omrznuti bili muslimani, iako je opasnost prijetila svakomu tko nije Srbin. Muslimanima su kao "partizanska", davana izključivo srbska imena. U to je vrijeme postojao i zajednički partizansko-četnički stožer, u kojem je četnike predstavljao Jezdimir Dantić.

"U centralnoj Bosni", napominje Zulfikarpašić, "išlo se na muslimanska sela zajedno. Dok su četnici palili i klali, partizanske jedinice su im osiguravale leđa. (...) U to vrijeme vladala je podjela: muslimanska kao i hrvatska sela tretirana su kao neprijateljska, a za prijateljska sela važila su samo srbska."

Nakon što su četnici izvršili pokolj u Foči, Tito je 1942. pregovarao sa Strajom Kočovićem, četničkim zapovjednikom i jednim od vođa koljačke ekspedicije. Zulfikarpašić je tvrdi predložio da se osnije narodni sud, koji će suditi četničkim koljačima.

"Na tom sastanku - kaže Zulfikarpašić - bili su prisutni: Tito, Ranković, Moša, Đilas i Milutin Milutinović."

Marko (Ranković) tada je rekao da treba smatrati našom velikom političkom pobjedom što poslijе nastupanja naših jedinica četničke mase prelaze k nama i da iz obzira prema srpskim masama mi u ovom momentu ne možemo suditi četničkim komandantima bez obzira na to što su učinili.

Markovo mišljenje bilo je mišljenje Vrhovnog štaba: (četnike smo uvijek bili spremni primiti. Čak i količine".

"Ja nijesam učestvovao u stvaranju republika i granica, ali sam kasnije, razgovarajući sa Milovanom Đilasom, Kardeljem, Titom, saznao da je 1943. godine Bosna i Hercegovina bila predviđena da bude autonomna oblast u Srbiji. Đilas mi je to objasnio: Hrvatska i Slovenija su imale centralne komitete, dok je Pokrajinski komitet za Srbiju bio komitet prve klase, a Pokrajinski komitet za Bosnu i Hercegovinu je bio čisto kadrovske

Reći će vam kako je Herceg-Novi pripao Crnoj Gori. U telefonskom razgovoru, Blažo Jovanović je kazao Đuri Pučaru Starom: 'Mi u Crnoj Gori nemamo gradova. Duro, daš nam Herceg-Novi.' Duro je dao."

"Na tom sastanku u Sanstedu potpisani je sporazum kojim Srbija ustupa šest kotara budućoj Hrvatskoj u jednoj konfederativnoj ili federalnoj Jugoslaviji. Meni je taj sporazum posao Maček i ja dao štampati u 'Bosanskim pogledima'. Srpska emigracija je buna negativno reagirala.

(Pitanje: Vane Ivanović mi je rekao da je profesor Branko Pešelj na taj prvi zajednički sastanak došao sa direktivnim stavovima Vladika Mažeke!)

Zulfikarpašić: To je tačno. Maček je dao Pešelju taj prijedlog i rekao mu: 'Dragi moj Branko, to vam Vlahi nigdara ne buju potpisali.' Međutim, Srbi su htjeli da pregovaraju sa Hrvatima, htjeli su da sjednu za jedan sto da se nešto pokrene sa mrtve tačke. Bili su spremni da to potpišu, ali da se to ne publikuje. (...) Mi iz Demokratske alternative smo smatrali da se Jugoslavija ne može podijeliti bez krvi i rata i zbog toga smo tražili rješenje za cijelu Jugoslaviju. (...) Pešelj je čak u svojoj knjizi otvoreno rekao da je razdvajanje izvodljivo samo ratom."

"Mi (smo) tada u Jugoslaviji slovili kao prononsirani neprijatelji režima. Recimo, jedan od bivših funkcionera Udbe u Bosni i Hercegovini objavio je knjigu u kojoj citira jedno pismo Alije Izetbegovića u kome Alija moli da se skine ljaga sa njegovog imena. Ljaga je bila ta što je on čitao emigrantsku štampu."

(Pitanje: "Kako je Maček reagovao na inaugurisanje pojma 'Bošnjak' u emigraciji?"

"Maček je bio čovjek koji nikada nije učio druge narode pameti. On je bio nezainteresiran za muslimane, pošto je on sa Srbima rješio problem stvorivši Banovinu Hrvatsku, čime je dobio pola Bosne. Juraj Krnjević, kojega sam smatra svojim osobnim prijateljem, rekao mi je: 'Znate, vi ste Hrvati i na jednom plebiscitu vi ćete se opredijeliti kao Hrvati, jer ćete morati da birate između nas i Srba.' Odgovorio sam mu da mi nećemo morati nikada da biramo. Nažalost, dogodilo se i gore od toga. Nijesam bio uvrijeđen što nas Krnjević smatra Hrvatima, jer je on bio demokrata koji je samo želio da se plebiscitom treba izjašnjavati o takvim pitanjima. Ako se Muslimani proglaše Bošnjacima, naravno većinom, on će to rešenikirati."

(Luka Mičeta: Sudbina Bošnjaka, Svedočenje Adila Zulfikarpašića, (čir.) Specijalni dodatak NIN-a, br. od 25. srpnja 1997.)

DRUGA IZBORNA SKUPŠTINA PODRUŽNICE HDPZ-A ZAGREB

Zagrebačka podružnica Hrvatskog društva političkih zatvorenika održala je u Kongresnoj dvorani Zagrebačkoga velesajma, u subotu, 18. listopada 1997., svoju drugu izbornu skupštinu. Na skupštinu je pozvan 1531 član Podružnice. Mnogi nisu mogli doći, bilo zbog sprječenosti ili zauzetosti drugim obvezama, bilo zbog bolesti, starosti i nemoći, znatan broj onih, koji nisu mogli doći, izpričao se telefonom ili pismeno, poput jedne naše članice, čije pismo izpriče i dobrodošlu objavljujemo kao ilustraciju. U radu skupštine sudjelovala su 654 člana, od kojih su 558 imali pravo glasa. Dakle, od svih naših članova, odazvalo se 39,16% onih s pravom glasa. Zanimljivo je spomenuti, da su naznačni naši članovi izdržali ukupno 1.853 godina robije, što je 40,13% robije koju su ukupno izdržali svi članovi Podružnice.

Baš one, koji su najviše odležali, predsjednik Podružnice, g. Jure Knezović, predložio je u radno predsjedništvo. Prijedlog je, razumljivo, jednoglasno prihvaćen, pa su u radnom predsjedništvu bili:

Jure Zovko, s izdržanih 20 godina, Filip Madžar, s izdržanih 19,5 godina Krešimir Parać, s izdržanih 15 godina Drago Pezer, s izdržanih 14 godina,

dok je radnim predsjedništvom predsjedao g. Ivan Brizić, s izdržanih 7 godina robije. Izvešće o radu Podružnice u predhodnemu mandatu podnio je predsjednik g. Knezović, a izvešće o finansijskom poslovanju predsjednik Nadzornog odbora, g. Toma Burić. Nakon pozdravnih govorova gostiju i diskusije, oba su izvešća jednoglasno prihvaćena, a dosadašnje je predsjedništvo razriješeno.

Većina diskusija bavila se težkim socijalnim stanjem bivših hrvatskih političkih uznika. To sumorno i mučno nabrajanje golih činjenica i dojmova, koje se ne može i ne smije izbjegći i zaobići, a koje tako zorno svjedoči o

tome, gdje je danas Hrvatska, možda i opet ostane zatvoreno unutar četiri zida. Većina robiša kao da je izgubila nadu, da bi - čak i u svojoj državi - mogla dočekati pravdu...

Skupština je, inače, protekla u miru i bez izpada. Članovi fantomskoga "Poticajnog odbora" su, doduše, prijetili nereditima, ali je članstvo to onemogućilo. Moglo se čuti, da te osobe jednostavno treba ignorirati.

Ipak, idiličnu su sliku pomutila dva "grguraša", pjesnik Joja Ricov i pravnik Stjepan Herceg. Obojica se, protivno Statutu, založile za prijam u Družtvu i "dobrih" Staljinovih sljedbenika, "ibeovaca". Prijedlog je gladko odbijen: nikomu u Družtvu nije palo na pamet, zanijekati "ibeovcima" svojstvo političkih uznika. Tek, njima u Hrvatskome družtvu političkih zatvorenika, u družtvu hrvatskih političkih uznika, jednostavno nije mjesto. Zakon im dopušta organiziranje, pa neka utemelje vlastitu udrugu. Mi tamo ne ćemo hrliti: mislili smo različito, djelovali različito, borili se za različite ciljeve i svrhe, pa smo i robijali na različite načine. Ne vidi se, zašto bismo danas bili skupa, u istoj udruzi...

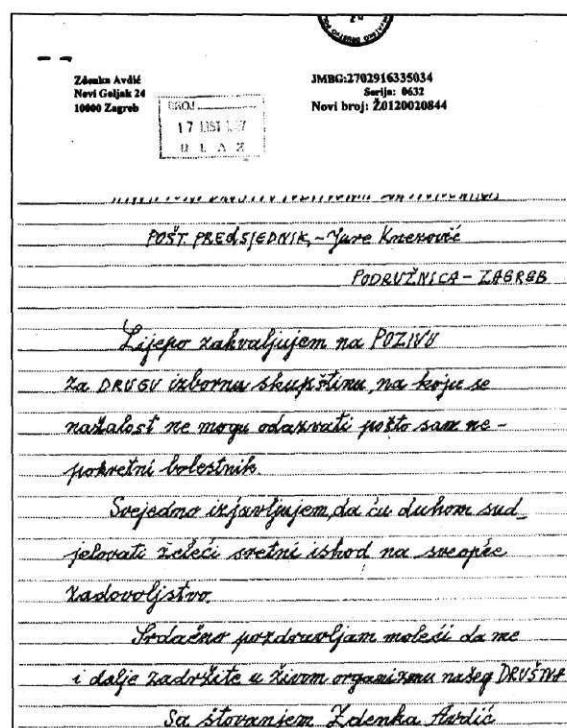
Drugi je izpad izazvala upadica iz publike, kad je jedna članica Družva dovkurnula kako su za sve hrvatske nevolje krivi Židovi. Predsjednik Podružnice g. Knezović i drugi iztaknuti članovi, poput g. Ivana Gabelice, istoga su se trenutka s govornice ogradiili od takve izjave, iztičući da se nijedan narod ne može tako paušalno obturativati, te dodajući da su hrvatski Židovi ravnopravni hrvatski građani koji su, što više, puno pridonijeli hrvatskoj kulturnoj raznolikosti i bogatstvu, pa i međunarodnom priznanju naše države.

U izbornome je dijelu skupštine jednoglasno izabrano vodstvo Podružnice u idućem mandatu. Predsjednikom će i dalje biti g. Jure Knezović, dok su dopredsjednici g. Jure Zovko i Miroslav Ivanišević. Tajnikom ostaje g. Vladimir Naglić, a članovi Upravnog odbora su: Ivan Brizić, Josip Dugandžić, Zvonimir Dusper, Ljubomir Gotovac, Ljerka Loušin, Ante Ravlić, Dragutin Šela, Ana Veček i Zorka Zane.

Članovi Nadzornog odbora su Toma Burić, Andelka Franičević i Stjepan Zerec.

Na kraju, izabrani su sabornici za 4. redoviti Sabor HDPZ-a, koji će se održati 15. studenoga 1997., u Zagrebu. Popis sabornika obuhvaća, prema Statutu, 89 članova.

Nakon izbornoga dijela, aklamacijom je donesena odluka da, s obzirom na novi Zakon o udrugama, Podružnica HDPZ-a Zagreb izgubi svojstvo pravne osobe, u korist Središnjice, a sve u interesu stabilnosti Hrvatskoga družtva političkih zatvorenika, te sloge i jedinstva bivših hrvatskih političkih uznika.

Druga izborna skupština HDPZ-a - Podružnice Zagreb

(Uvodno izlaganje predsjednika Podružnice, g. Jure Knezovića)

Dragi prijatelji, bivši politički uznici, poštovana gospodo!

Dvije su godine prošle od naše prve izborno skupštine, koja je ujedno bila ute-meljiteljska, dajući svima nama na taj način čast, da budemo suutemeljiteljima ove časne udruge.

Naša je podružnica među onima koje su osnovane kasno, ali je zato, razumije se, najveća. Ona okuplja sve naše članove, koji žive u gradu Zagrebu, na području Županije zagrebačke, ili žive odnosno još uvek robuju u inozemstvu. Broj se, na žalost, još uvek povećava, a u inozemstvu još tamnije i rekorder po broju izdržanih godina - Zvonko Bušić. Iza njega je 21 rođaška godina.

Broj naših članova možda najbolje svjedoči da nismo mali narod, jer samo veliki mogu prinijeti velike žrtve. A mi smo za svoju slobodu doista prinijeli žrtve, kojima je malo primjera u povijesti.

I baš zbog toga se moramo oslobođiti kompleksa male nacije, te se odlučnije suprotstaviti svjetskim moćnicima. Ne valja previše sagibati koljena, reče jednom kardinal Kuharić!

Osvrnamo se i pogledajmo, što je na-pravila naša podružnica tijekom ovih dviju godina.

Jedna mije draga osoba rekla, da ništa ne slavimo. Stoga nije zadovoljna podružnicom.

Istina je: ne slavimo. Nemamo kada. Stalno smo u trci s vremenom, možda i goranjeg stope ostatak svijeta: vjerojatno, naime, nema segmenta pučanstva, koji brže umire od nas...

Ne želim svu krivicu svaljivati na prethodna vodstva, ali - zbog ljudi koji su ovdje provodili dane i noći - ne smijem prešutjeti, da smo napravili mnoge stvari, koje su mogli napraviti i oni prije nas, samo da su temeljiti osluškivali bilo našeg članstva i našeg naroda.

Muče nas brze smrti, zdravstvene tegobe, sramotno niske mirovine...

Evo jednoga svježeg primjera: prije tri dana, jedna je majka došla tražiti pomoći za svojih dvoje djece, otac kojih je bio politički zatvorenik. On je umro, a ona ne može sastaviti kraj s krajem. Napisao sam pismo ministru rada i socijalne skrbi, moleći za pomoći. Nazvali su i rekli da im je neugodno i teško reći majci kako joj ne mogu pomoći, jer da nije "socijalni slučaj", budući da su djeca školarci, pa nemaju za knjige. Neka se obratim Ministarstvu znanosti...

Zar nemogućnost školovanja djece ne spada u "socijalne slučajeve"? zar djeca bivših političkih uznika moraju biti fizički radnici? Kojem je udbaš ponestalo novca

za školovanje djece? Tko sve prima mirovinski dodatak zaslужnih građana i ima li među njima danas, nakon smrti gospode Olge Hebrang, ijdno političkog zatvorenika?

Mi smo ponosni što smo, od Petra Svačića, preko Zrinskih i Frankopana, do Eugena Kvaternika i haških zatočenika, sebe ugradili u hrvatsku državnu neovisnost, trpeći zbog svoje ljubavi prema Hrvatskoj i zbog borbe za njezine interese na svakom koraku, od Lepoglave i Stare Gradiške, preko Gologa, Svetoga Grgura, Mitrovice, Zenice i Foče, do Stolca i drugih mučilišta u domovini i izvan nje.

Mnogi od onih koji su nas tamo mučili, i danas uživaju u blagodatima vlasti, a mi smo na rubu društva.

Mi čekamo da se Hrvatska oduži lučonošama svoje pobjede.

Tražimo da se tim lučonošama osigura pristojna mirovina, zdravstveno osiguranje, rješeno stambeno pitanje, smještaj u domove i slično, dakle, samo najsposobnije, a ne da budemo na teret i porugu sebi, svojoj okolini i svojoj državi.

Tim problemima nikako da dođe kraj!

Stoga je zagrebačka podružnica ocijenila, da je najvažnija zadaća izraditi Prijedlog zakona za izmjenu i dopunu Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika.

Starije zakon, kako tvrdi njegov auktor, sastavljen za tri sata, uz kavicu, u društvu s bivšim predsjednikom HDPZ-a. On je skrojen na pretpostavkama baštinjenim iz komunizma: prije odlaska u mirovinu, povisi se plaća, pa se na temelju visoke osnovice iz te posljednje godine, dobije visoka mirovina.

Stoga taj zakon izravno diskriminira one, koji su otigli u mirovinu prije 1991. godine, a takvih je među političkim uznicima 86%. Upitajmo se onda, zašto ti "milosrdni zakonotvorci" brane stari zakon, tvrdeći da je on dobar!

Oni koji danas odlaze u mirovinu, odlaze s povoljnijim osnovicama, te uživaju bolji položaj.

Mi takve razlike ne želimo, jer one nisu pravedne ni moralne!

Država mora težiti pravednosti, da bi mogla postići unutarnju stabilnost i mir, a mir nije moguć, ako se zaborave žrtve i ako se, štoviše, između samih žrtava pravi razlika i jaz.

A upravo to se nama događa!

Pred našim očima se osniva neko tijelo za tzv. pomirenje Hrvata i Srba. To tijelo žuri pozvati one, koji su nas do jučer klali i ubijali, da se potuže, ako u čemu nisu zadovoljni hrvatskom državom, dok prognani Vukovarci ne samo da se ne vraćaju u

Vukovar, nego jedva smiju i u Zagreb.

Zato smo dužni s ovoga mjesta podići naš glas, te upozoriti hrvatsku javnost, da je konačno prispjelo vrijeme da se bar u hrvatskoj državi žrtve izjednače s progontiteljima, s onima koji su se od 1918. i od 1941. borili protiv Hrvatske, bivajući za to bogato nagrađeni.

Prionuli smo, dakle, izradi Prijedloga zakona. Nakon popisa i analize našega socijalnog stanja, u čemu su sudjelovali mnogi naši članovi - na čemu im se i sada zahvaljujem - posao je preuzeo pravnici odbor, u koji su se odazvali mnogi naši ugledni i vrsni pravnici. Nisu svi, dakako. Neki su bili zaokupljeni sudjelovanjem u vlasti, pa za nas nisu imali vremena.

Punu godinu dana trajao je rad na tom prijedlogu, a konačni smo tekst, nakon konzultacija s ostalim našim podružnicama, objavili u "Zatvoreniku" br. 52/53, za srpanj-kolovož 1996.

U isto je vrijeme Središnjica dostavila Vladu taj prijedlog. Obećano nam je, da će Prijedlog ići u saborsku proceduru početkom 1997. To se, na žalost, do dana današnjega nije dogodilo, unatoč višekratnim našim molbama i požurivanjima!

I dalje je, dakle, 90% našeg članstva nezbrinuto.

Ostarjele naše supatnike ne možemo smjestiti u domove, ne da nismo povlašteni, nego smo diskriminirani, jer je osoblje u domovima uglavnom iz jugoslavenskoga komunističkog razdoblja, pa zazire od hrvatskih političkih uznika. Tražili smo da nam se dodijeli 5.000 m² u zagrebačkoj Dubravi, gdje bismo napravili dom. Mjerdavni se oglušiše, a prostor i danas zjapi prazan. Uzet će ga netko, vjerojatno onaj, tko i bez njega ima dosta, kako to obično biva.

Sve se to događa unatoč obećanja s najvišeg mjesata.

Neka ostane zabilježeno, da nismo tražili nečije deložiranje, nego objekt u vlasništvu grada Zagreba, objekt V. Zemaljska konferencija Komunističke partije Hrvatske. Sam nam je Predsjednik Republike obećao, tim prije što ispunjenje ne prijeći nijedan propis.

Razumijemo mi, da Vlada ima dosta posla oko smještaja invalida Domovinskog rata, prognanika, udovica i siročadi, ali - neka nam se ne priča da mi ne možemo doći na red, kad iz dana u dan vidimo kako se rješavaju druge, nepotrebne stvari!

Ništa nas ne može uvjeriti, da se Vlada Republike Hrvatske prema nama ne ponaša diskriminatorski.

Stoga zahtijevamo, da se naš Prijedlog zakona za izmjenu i dopunu Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika odmah

uputi u saborsku proceduru.

Upozorili smo Predsjednika Republike i istaknute Vladine dužnosnike, da ne ćemo javno prosvjedovati, ali razmišljanje o tom obliku skretanja pozornosti na naš položaj, biva sve češće. Neka nas oni, koji nisu ništa poduzeli da se taj revolt sprječi, ne osuđuju zbog mogućih posljedica.

U našem je mandatu, poštovana gospodo, prošle godine počela i isplata naknade za vrijeme provedeno u zatvorima. Radi pomanjkanja novca, odlučeno je da isplata akontacije u iznosu od svega jedne četvrtine, započne od starijega prema mlađemu, s tim da su nasljednici isključeni. Žalim, što u te nasljednike spadaju i udovice, jer dobro znam kako je moja majka teško skrbila za sedmoro djece, istodobno nastojeći spasiti mužu glavu od smrte kazne. Dobro pamtim, kako sam s njom stajao pred "kapijom", da bi nam, nakon duga čekanja, rekli: "Nije više ovdje..."

Ipak, odluka je donesena i valja je poštivati.

Izuzetaka nije bilo. Bilo je, doduše, nekih "karizmatskih osoba", koje su mislile kako imaju više prava od drugih, pa su - zlorabivši svoj položaj - isposlovali rješenja koja ste vidjeli u predposljednjem "Zatvoreniku".

Mi smo se usprotivili takvim zlopobrama i izrazili nezadovoljstvo nad činjenicom da su u tome sudjelovala i dva ministra, koja su sudjelovala u izradi Naputka, objavljenog u "Narodnim novinama". Što očekivati, kad ministri ne poštuju odluku Vlade u kojoj sjede?

Do jučer su isplaćene 1.224 naknade, u ukupnom iznosu od 22,853.623,50 Kn.

Rješenja, koja se odnose na ovogodišnju isplatu, poslana su za 1009 korisnika (752 muškarca i 257 žena). Do sada je utvrđeno da je 101 osoba od njih umrla, pa se šalju rješenja od 24. godišta. Ušlo se u 1924. godište, do 8. travnja.

Vi imate i nove iskaznice.

U njima je, kako vidite, unesen i podatak, iz kojeg se vidi iz koje ste županije, u kojem ste zatvoru bili, s tim da je naveden samo jedan od zatvora - onaj, koji ste vi naveli na prvome mjestu.

Nadalje se vidi, i jeste li djelo, za koje ste optuženi, doista počinili, ili su vas lažno optužili.

To je važan podatak, jer su jugoslavenske vlasti, kao što nam je poznato, i izmisljale afere, kako bi opravdale svoje represalije. Iz toga se može približno ocijeniti, koliko je bilo onih koji su se doista djelatno borili protiv Jugoslavije, a koliko je posve nedužnih žrtava. Posljednje četiri znamenke predstavljaju vaš stari broj, ako smo ga imali, ili redni broj, ako staroga nismo imali.

Mi smo izradili iskaznice za čitavo Društvo, pa se kartoteka članstva vodi u Središnjici. Težeći potpunom redu, na taj način izbjegavamo da se isti broj dodijeli,

recimo, u Osijeku i u Rijeci. Pridruženi, pak, nisu dobili iskaznice zbog vremenjskog tjesnaca, jer njihove iskaznice vizualno moraju biti različite od iskaznica za punopravne članove.

Ne smijemo, na koncu, prešutjeti da se tijekom ove godine pojavila šaćica uzurpatora, koja je nelegalnim putem pokušala isforsirati izvanredni Sabor HDZ-a. Nije im pošlo za rukom zavesti članstvo lažnim i gusnim optužbama, pa su - umjesto potrebnih 10% - dobili potporu svega 0,81% članstva. Unatoč tomu, ne posustaju sa svojim napadima i objedama. Hoće stvoriti dojam, da Društvo vlada kaos. U Društvu je, međutim, sve u redu, a one - koji su tu paklenu igru zamislili i započeli - čeka sud. Postupci su zametnuti i ne će utrnuti, a pravna će država kad-tad početi dje-lovati.

U toj je svojoj podrivačkoj djelatnosti ta skupina najviše napadala mene. Htjeli su me staviti u poziciju da ja moram dokazivati da sam nedužan, a ne da oni dokazuju kako sam krv. To je recept iz boljevizma. Stoga sam ih stalno pozivao da pokažu bar jedan dokaz protiv mene. Nisu mogli, niti će ikada moći.

Koristeći se ovom prigodom, zahvaljujem svima, koji su me čitavo to mučno razdoblje bodrili i sokolili, ne nasjeđajući provokatorima. Velika vam hvala!

Napominjem i to, da je u dva navrata Ured Predsjednika tražio da predložimo naše članove za odličja. Učinili smo to, a našao se netko, tko je naš prijedlog tako osakatio. Zaključujemo stoga, da ima netko, tko nas želi i na ovaj način međusobno posvadati. Posjećujući ponovo Predsjednika, doznali smo tko je ta osoba. Ponovili smo prijedlog, i opet je taj iz sjene bio uspješan: opet nam je osakatio prijedlog, lako nam se to stalno događa, ne odustajemo od naše težnje da se odličje dodijeli svima, koji to zasluzuju, te istodobno izražavamo zgražanje, što se takve stvari događaju bivšim političkim zatvorenicima.

Kad smo prije dvije godine ute-mljili podružnicu, imala je 1.627 članova. Danas nas je 2107. Pora-sli smo za 29%

S obzirom na to da smo počeli voditi temeljitu evidenciju o članstvu i sređivati dokumentaciju, radi neplaćanja članarine duljeg od dvije godine, najprije smo poslali opomene, a potom smo - sukladno propisima - iz članstva izbrisali 293 osobe. Da je takvima malo stalno do članstva, pokazuje i činjenica, da su žalbe izjavile samo dvije osobe.

Ispisali smo iz članstva i 54 osobe, koje nisu tamnovale radi hrvatske državne samostalnosti, ili nisu uopće bile u zatvoru. Većina

njih su bivši informbiroovci. Mi im ne po-ričemo da su i oni politički uznici, samo - nisu hrvatski politički uznici. Stoga ne spa-daju u naše društvo i bezrazložno nas na-padaju. Zašto hoće u drugu kojoj ni po čemu ne pripadaju? Neka utemelje svoju udrugu!

I konačno, recimo još i ovo.

Hrvatska se nalazi u teškom i sudbo-nosnom trenutku, razdoblju najtežem nakon okončanja Domovinskog rata. Mi smo bili za Hrvatsku onda, kad mnogih nije bilo briga za nju. Nakon nas, došli su oni, koji su Hrvatsku obranili i oslobođili. Svi zajedno ćemo je graditi i izgraditi.

Mi ne ćemo skrenuti s našeg puta, bez obzira na sva podmetanja, jer smo puno teže otprjeli i pretrpjeli.

Stoga još više žalimo, što nas ne razu-miju oni, koji bi nas trebali i morali razum-jeti...

Mi vjerujemo u Hrvatsku!

I dalje ćemo isticati slogu i jedinstvo, poštenje i razumijevanje u radu našeg Društva. Među nama ne smije biti od-baćenih, jer smo svi zajedno pripadali jed-nom stroju vojnika, koji se borio za slobodnu, neovisnu državu Hrvatsku.

Hvala!

KANDIDAT ZA PREDSJEDNIKA

1, Jure Knezović

KANDIDATI ZA DOPREDSJEDNIKE - 2

1 Jure Zovko

2 Miroslav Ivanišević

KANDIDATI ZA UPRAVNI ODBOR - 9

1. Ivo Brizić

2. Josip Dugandić

i Zvonimir Dusper

4. Ljubomir Gotovac

5. Ljerka Loušin

6. Ante Ravlić

7. Dragutin Šela

8 Ana Veček

9. Zorka Zane

KANDIDATI ZA NADZORNI ODBOR - 3

i. Toma Burić

z Andelka Franičević

3. Stjepan Zerec

KANDIDAT ZA TAJNIKA - 1

i, Vladimir Naglič

REPUBLIKA HRVATSKA
HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA
PODRUŽNICA ZAGREB, Zagreb, Masarykova 22
NADZORNI ODBOR

FINANCIJSKO IZVJEŠĆE ZA 1996. godinu, te informacije o ostvarivanju prihoda i rashoda za 9. mjeseci 1997. godine

I - Uvod

Temeljem Uredbe o računovodstvu neprofitnih organizacija ("Narodne novine", broj 112/93.) i Pravilnika o knjigovodstvu i računskom planu neprofitnih organizacija ("Narodne novine", broj 20/94.), knjigovodstvo podružnice Zagreb, HDPZ-a vodi dnevnik, glavnu knjigu i pomoćne knjige - analitiku, tj. knjigu blagajne, knjigu ulaznih i izlaznih računa, evidenciju dugotrajne imovine i sitnog inventara u kojima se nalaze svi potrebeni podaci o nabavnim vrijednostima i ispravku vrijednosti.

Popis - inventura sredstava obavila je komisija sa danom 31. prosinca 1996. godine, te sačinila zapisnik.

Nadzorni odbor podružnice Zagreb je u tijeku svog mandata, stalno i aktivno sudjelovao u radu podružnice, kroz sastanke Upravnog odbora podružnice Zagreb. Tako da su sve odluke u svezi finansijsko-materijalnog poslovanja bile u skladu statuta HDPZ-a i svih zakonskih propisa.

Vođenje knjigovodstva je povjerenio temeljem ugovora vrlo stručnoj i časnoj osobi, inače članu naše podružnice, tako da sa provedbom svih važećih propisa možemo biti zadovoljni, jer su sve isprave i podaci uredni i ažurni, vjerodostojni i točni, pregledani i odloženi u pismohranu. Posebna važnost se polaze na blagajničko-gotovinsko poslovanje, te žiralno - bezgotovinsko. Zatim se vodila briga o štedljivosti troškova i izdataka, što je vidljivo u prikazu analitike troškova, kako je izkazano na računima rashoda.

Prema tome može se zaključiti da je sva pregledana dokumentacija računovodstveno-finansijskog sadržaja, od strane Nadzornog odbora u skladu sa svim propisima navedenim u uvodu ovog izvješća.

II-Stanje aktive na dan 31.12.1996. g. (novčana sred.), te analitika (tabelarni dio) prihoda i rashoda.

Stanje novčanih sredstava na dan 31. prosinca 1996. god. je 136.329,88 kuna, dok je razlika prihoda i rashoda ili višak prihoda 110.283,74 kuna. Razlika od 26.046,14 kuna se odnosi na kratkoročne obveze, koje su izvršene u siječnju 1997. godine.

ANALITIKA PRIHODA I RASHODA

1. Prihodi

Prihodi od članarine	59.336,39
Prihodi od lista PZ	60.385,00
Prihodi od transfera	751.360,00
Prihodi od kamata	8.119,39
<u>Ostali prihodi</u>	<u>10.251,00</u>
Ukupno prihodi	889.451,78

2. Rashodi

Uredski materijal i materijal za čišćenje	23.961,68
Ispravak vrijednosti sitnog inventara	15.904,57
Struja	1.093,73
Prijevozničke usluge	11.018,56
Telefonske usluge i poštarija	15.216,88
Održavanje sredstava rada	29.924,62
Usluge najma	1.584,50
Ugovor o djelu	13.500,00
Grafičke usluge	1.039,50
Komunalne i ostali vanjski izdatci	6.056,04
Brutto plaća zaposlenika	40.902,54
Ostali izdatci	3.557,00
Troškovi sastanaka i proslava	4.910,72
Pomoći članovima iz sredstava transfera	522.358,80
Provizije ZAP-u	1.597,69
Stručna literatura	381,69
Usluge servisa	7.203,51
Vrijednost kupljenih sredstava	78.956,01
Ukupni rashodi	779.168,04

III-Prijedlog Skupštini podružnice HDPZ Zagreb, da se ovo izvješće prihvati u cijelosti uz informaciju o ostvarivanju prihoda i rashoda za razdoblje od 1. siječnja do 30. rujna 1997. godine.

U Zagrebu, 17. listopada 1997.

NADZORNI ODBOR:

Toma Burić
Andelka Franičević
Stjepan Zerec

RAČUN PRIHODA I RASHODA

za razdoblje od 1.01. do 30.09.1997. godine

I PRIHODI

Sredstva doznačena ili ustupljena od	
Središnjice	87.235,00 kn
Sredstva od članarina	86.120,00 kn
Sredstva od kamata	60.078,42 kn
Sredstva od prodaje suvenira	350,00 kn
<u>Sredstva od pomoći i Dotacija</u>	<u>6.357,00 kn</u>
Ukupni prihodi	340.140,42 kn

II-RASHODI

Uredski materijal i sredstva za čišćenje	12.135,78 kn
Struja-plin	3.221,20 kn
Ispravak vrijednosti sitnog inventara	248,85 kn
Prijevozničke usluge	3.349,80 kn
Telefonski i poštanski izdatci	12.654,46 kn
Troškovi održavanja sredstva rada	2.950,48 kn
Najamnina	1.272,22 kn
Komunalne usluge	1.177,34 kn
Ostale usluge	1.519,50 kn
Plaće - Bruto	49.246,16 kn
- doprinos na bruto plaće	10.144,79 kn
.....	59.390,95 kn
Ostali izdatci/vijenci i drugo/	11.005,00 kn
Izdatci kod sastanaka, sjednica i proslava	3.224,77 kn
Provizija ZAP-u	922,30
Pomoći članovima društva	28.700,00 kn
Knjigovodstvene usluge - bruto	10.700,00 kn
Usluge čišćenja - bruto	5.235,60 kn
Troškovi održavanja - bruto	1.570,68 kn
Pomoći za tiskanje knjige	17.035,77 kn
Naknada za administrativni rad bruto /ispomoći/	9.816,75
Nagrade Tajnika /Bruto 13.628,62 i 17.717,20/	31.345,82 kn
Nagrade za ispomoći /bruto/ 8.517,90 i 11.073,25/	19.591,15 kn
Ukupni rashodi	237.068,42 kn
Razlika - višak prihoda	103.072,00 kn

VINKO KOS - NAJMILOZVUČNIJI LIRIK HRVATSKOG PARNASA TRIDESETIH I ČETRDESETIH GODINA NESTAO U BLEIBURGU

(POVODOM PRVE KNJIGA SABRANIH DJELA VINKA KOSA, MH ČAKOVEC, 1997.)

Vinko Kos (Vučetinec, Sv. Juraj na Bregu, 10. VII. 1914. - Bleiburg, svibanj 1945.), najmilozvučniji lirik hrvatskog Par-nasa tridesetih i četrdesetih godina, ob-javljinjem prve knjige njegovih **Sabranih djela** konačno je, nakon pede-set i dvije godine šutnje i prisilnog zabo-rava, po drugi put rođen kao pjesnik. Nestao je negdje u bleiburškim klancima, u jednoj od najvećih tragedija i grobnica u povijesti hrvatskog naroda. Nitko ne zna točno gdje. Malo je onih - osim Mate Marčinka - koji mogu o tim posljednjim danima njegova života svjedočiti. Kosov život prekinut je u naponu njegovih stvara-lačkih sila. Prva knjiga njegovih **Sabranih djela**, koja obuhvaća njegove četiri knjige pjesama - **Vodopad**, **Kipar**, **Šišmiš** i **Lađa** - pokazuje ne samo visoki doseg

Piše:

Zvonimir BARTOLIĆ

njegove poezije. Ta njegova prva knjiga **Sabranih djela** istodobno otvara hrvatskoj kritici i hrvatskoj povijesti književnosti mnogobrojna pitanja koja se uvijek logično postavljaju: što je sve hrvatska književnost Kosovom smrću izgubila?

Vinko Kos provo je od jedanaestero djece Petra i Jane (r. Bistrović) Kos. Rođen je 10. srpnja 1910. u selu Vučetinec, župa Sveti Juraj na Bregu, u idiličnom vinorodnom i voćarskom kraju gornjeg Međimurja, u Hortusu Croatiae, gdje se od propasti vinograda koncem 19. stoljeća konstantno teško živjelo, pa je i Vinko Kos već od ranog djet-injstva očutio nedaće života hrvatskih seljaka toga kraja, ali i lijepo dane koje su dijelila djeca mnogobrojnih seljačkih obitelji. Mnogo toga Kos će kasnije pre-točiti u nostalgične kajkavske stihove svoje zbirke **Lađa**.

Polazeći školu u Svetom Jurju na Bregu, kao darovito dijete, na sreću, Kos biva zapažen od župnika Zvonimira Juraka, koji ga je preporučio da je bio primljen godine 1927. u konvikt varaždinskih kapucina. Tu se u đačkom listu **Zora** javlja i prvim stihovima. U to je doba u Varaždinu postojala poznata franjevačka klasična gimnazija koju je pohađao i Vinko Kos. Prema do sada poznatoj ar-hivskoj građi Franjevačke klas-ične gimnazije u Varaždinu, koja je djelovala do konca Drugoga svjetskog rata, Kos je u prvi razred bio upisan šk. god. 1927/28. Novicijat izvršava u Škofjoj Loki 1934/35. Nakon toga vraća se u Varaždin gdje kontrahirano polaže sedmi i osmi razred gimnazije. Bogo-

sloviju kraće vrijeme studira u Škofjoj Loki, a godine 1937. studij bogoslovije napušta i prelazi u Zagreb. Dolaskom u Zagreb Vinko Kos, surađujući u velikom broju hrvatskih listova i časopisa, rekao bih, na velika vrata ulazi u hrvatsku književnost. Godine 1940. upisuje se na Filozofski fa-kultet, ali, zbog intenzivnog uključivanja u književni život studij ne završava. Bio je su-radnik **Hrvatske revije**, **Hrvatske pros-vjete**, **Hrvatske straže**, **Hrvatske smotre**, **Luči**, **Doma i škole**, **Hrvatskog jedinstva**, **Glasnika sv. Ante**, **Hrvatskog ženskog lista**, **Omladine**, **Seljačke omla-dine**, **Jutarnjeg lista**, **Morgenblata**, **Hrvatskog sjevera**, **Obitelji**, **Hrvatske mlađosti**, **Hrvatske misli**, **Hrvatskog go-dišnjaka** i **Plave revije**. Također je bio i urednik **Seljačke omladine**, **Hrvatskog sjevera** i hrvatskog dječjeg lista **Ustaška uzdanica**. Osim već spomenute četiri

JOŠ UVIEK ISTI ŠUM

Još uvijek isti šum tog vodopada,
padanje satova, misli i nada.
Još uvijek to lutanje staro u poznatom kraju
i stara pjesma starih violina.
Još uvijek iza dola brdo i ptičji pjev u gaju,
i upitnik velik od zemlje do visina.
Kad će doći utjeha svih lutnja,
kraj svih smutnja i svršetak slutnja?
Odlazak iznad sviju laži,
straha i posrtanja i ludih očekivanja
u vedra, vječna bivanja?
Pruži djevojčicama pod prozorom
jabuke dvije,
spusti zastor. Treba se u mir skriti,
otići onamo gdje svakidašnjost nije
i iz čaše samoće veliki smisao piti.
Reci drugima mjesto mene, da nisu
tako zli, ko što misle oni,
za sve iz dola imade mjesta na visu,
na zemlji nije jedno nego su milijoni.
Nesreća se rađa često iz nehaja za srećom,
zlo je samo protivno dobroti.
Sitnice se vide pod mikroskopskom lećom
i vječno ne strepi nikad pred životom.

MLINSKO KOLO

Klopoće kolo, kruže dani, minute,
mrvi se zrnje i sipi mekano nešto.
Pada voda na kolo i šumno šumi,
što šuti i brašno nastaje vješto.
Mrvi se crni kukolj, mrvi se sitno kamenje.
Klopoće kolo i kruže dani, minute,
os teško škripi i stenje.
Mrve se osjećaji, mrve se misli i čežnje,
mrvi se sve što se mrvti dade,
i izlazi nešto što puni trenutke i dane,
i izlaze sile, junaci i nade.
Zrnje, što ispadne i nikad pod kolo ne dođe,
leži i čeka i mlinski ga miševi jedu.
Vodopad satova pada
i tjeru kolo u jednakom slijedu.
Ratovi dugi, demonstracije, revolucije, pokolj,
teror, prijetnja, napadaj, bitka,
nadanja luda, razočaranja mrve na mrvice male
sve, što je pod kamen došlo do mraka od
ranog osvítka.
Sve što pod kamen ne dođe iz toga brašna
nema,
leži i čeka, i mlinski ga miševi jedu,
sat je kom se kazaljke nikad ne miču
i nešto gdje nije sve sasvim u redu.
Mrvit se, mijenjan oblike, služiti svojemu cilju,
padati, mrijeti, nikad ne žaliti truda.
Zauzeti svoje mjesto u kozmosu pravo,
i znak svojega puta sa sobom nositi svuda.

knjige, takozvane velike poezije, Vinko Kos objavio je za života i četiri knjige za djecu: zbirku pjesama **Zlatna jabuka** i tri zbirke dječjih priča **Božične zvjezdice**, **Dušenka** i **Planinski dječak**. Živeći kao pjesnik s brojnim obvezama, na žalost, Vinko Kos vrlo često nije imao vremena brinuti se da za svojega kratkog života objavi još gdjekoji svoje djelo. U ostavštini nalazi se njegova zbirka pjesama **Zaokrećem za svijet**. Isto tako, u njegovoj se ostavštini nalazi i više pjesama koje nisu uvrštene niti u jednu njegovu zbirku. Zapravo govoreći o njegovoj poeziji može se reći da osim već spomenute njegove četiri zbirke koje su ušle u prvu knjigu njegovih **Sabranih djela** postoji čitav niz neobjavljenih pjesama, kao i čitav niz njegovih pjesama razasutih po hrvatskim časopisima i novinama. U Kosovoj ostavštini nalazi se i nekoliko dramskih tekstova: **Srdce i kralj**, **Svemotna zemlja**, **Ivek junak**, **Vječnost samoće** i **Skid**.

Vinko Kos bio je vrlo plodan dječji pisac, svojedobno jedan od najplodnijih hrvatskih dječjih pisaca uobče. Dječje radeove objavljivao je pod vlastitim imenom, ali i pod pseudonimom Vincel Kos i Čika Nika. Osim već spomenutih dječjih knjiga, Kos je pisao i dječje igrokaze. Radeći u Zagrebu u Dječjem gradu nastojao je i na području dječje književnosti, vrlo često zadovoljiti dnevne potrebe. Tako su nastali njegovi dječji igrokazi: **Božična zvjezdica**, **Zlatna priča** i **Mala Ninivi**. Govoreći u cjelini o posthumu Vinka Kosa možemo reći da će se potpuna ocjena njegova književnog stvaralaštva moći izreći tek tada kada budu objavljena u cjelini njegova **Sabrana djela**. To možemo kazati i usprkos činjenici što su okvirne granice Kosove poezije najvećim dijelom naznačene ovom knjigom njegovih **Sabranih djela**, odnosno zbirkama koje ona sadrži.

Vinko Kos pripada onom naraštaju hrvatskih pisaca koji je ulazio u književni život sredinom tridesetih godina, a prve zrele plodove počeo je davanati početkom četrdesetih. Valja pri tome reći da se o tim godinama kao i čitavom razdoblju između dvaju ratova relativno mnogo pisalo, ali jednostrano, tako da niti jedna povijest hrvatske književnosti, nakon Ježićeve (1944.), Vinka Kosa ne samo da nije spominjala nego ga nije niti valorizirala, iako on po estetskim dosezima ulazi u sam vrh hrvatske međuratne i ratne lirike. Tek u najnovije doba spomenuo ga u svojoj povijesti hrvatske književnosti Dušan Jelčić (1997.). Gdje su uzroci tomu? Uzroci su ideološki i estetski. Naime, Vinko Kos i tada kada se pojavio - a

vidi se da u tomu nije imao dostojnog nastavljača - bio je za svoje doba atipičan. U jednom občem valu interesa za socijalno - što dakako nije bilo bez razloga - Kos se predavao tišini, meditaciji, traganju za absolutnom ljepotom i dobrotom. Nije bio slijep ni gluhi niti za težkoće života malog čovjeka, niti na strahote rata. Ali i tada, kada je govorio o patnjama ljudi zbog bijede, i tada kada je govorio o avetima zla, kao u zbirici **Šišmiš**, Kos nije posezao za jakim riječima. Ostao je dosljedan sam sebi, što je njegovu poeziju spasilo od hira potroška dnevne estetike i pomodarstva. Istina je da Kos u hrvatskom pjesništvu nije bio bez uzora, a nije bez uzora niti u svjetskoj lirici (Verlain, Rilke, Tagore). Nu, bili bismo nepravedni naprama njemu, ako bismo njegovu liriku po nekoj šablioni sveli samo na recepciju hrvatskih i svjetskih uzora, kako jedan dio kritike čini.

Niti na ovom mjestu nije moguće

prešutjeti njegovu hrvatsku kajkavsku zbirku **Lađa**. Iako je imao u pripravi malu dijalektalnu zbirčicu **Viže z Mure** još 1939., zbirka **Lađa**, objavljena 1944., nije samo izraz njegovih radosti i tuga vezanih za zavičaj. Ta je zbirka ujedno i svojevrsni protest protiv madžarske okupacije Međimurja.

Ne će biti pretjerano reći ako se kaže da upravo ova prva knjiga **Sabranih djela** Vinka Kosa, koja sadrži bitni korpus njegove poezije, cijelovitošću i samosvojnošću svjedoči o jednoj izrazito lirskoj fisionomiji, jednom od najvrjednijih pjesnika u hrvatskoj književnosti prve polovice 20. stoljeća.

DOBROTA ZEMLJE

i.

O tople zemljine grudi u bujanju zelenila
I strujanju mirisa procvalih jabuka i šljiva,
u vama je začeta svaka naša misao,
u vama je niknula svaka živa klica
i u vama svi su zalasci stvari
i zadnja snivanja ljudi.

Kolaju sokovi svježi
prastarim žilama tvojih gora
za svakoga kome si život dala,
zemljo, naša velika majko.
Uz trn si postavila ružu, iz visova
spustila dol, u noći zapalila zvjezde,
i svoju veliku dušu podijelila svima.

Ti si prekrasan dar na ispruženom dlanu,
potlonjen dar svim vječkovima i narodima,
i svim usponi i posrtaji naši
cijeliju ruku dobrovorku.

Padni, sva suprotnosti, iz zakona i
institucija,
padni, sva suprotnosti, srca,
i neka svi jednaki dio režu na hlebju
vjekova.

II.

Izmjenjuju se nad tobom, zemljo,
proleća i zime.
I umorni zamah ruku s odmorom u sjeni,
i sve opet tone u tišinu tvoju,
gdje svaki trud spokojsvom svečan čas
pokriva.

Ti nosiš, zemljo, sva rođenja naša
kao mlađice šljiva što sunce teže.
Prekidaš dane u rosnatom kutu neba,
plašljivom sljepicu daješ zaklon u
svježem plastu.
T izmjenom doline i brda čežnje budisti
nam u oku
i daješ djeci u ruke zelene grančice ljeske.
Paranje plugom u brazde podnosiš kao
majka poljubac djece
i teško poklanjaš klasje pod srpove
žetelaca.

Zbog ljubavi, kojom tebe orač ljubi,
radi pjesme u sumračju kasna,
ko prastara knjiga zboriš nam o nebu
i o zrenuću zadnjem pšeničnoga klasja.
Zemljo, ti imaš mnogo bregova i gora
odakle je bliže k svijetu i toplini,
u mlade klince novi sok pošalji
i svakoj stvari podaj ravnotežu.

Ne plaši li te ova mračna zvier, što noću
naraste u tornju, i sav prostor krilima izpuni
cvileć tako sablastno i crno.
Nije li možda i sjaj samih zvezda
pogled njenog oka, što zuri u nas stalno
kao upit vječni za smjer naših želja.
Pandze su joj spremne, da se nama
zariju u kosu, stoje nekad svjetla bila
ko taština naša. Šišmiš noću
u svakom tornju bdije i vlada zlodjelima.

CESTE

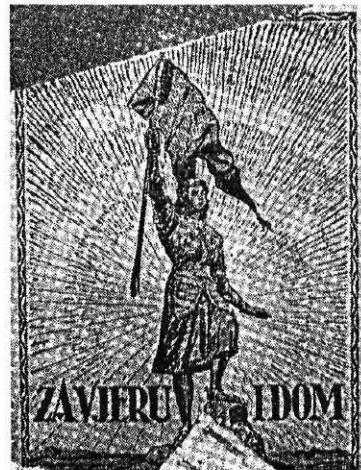
Mati zemlja, Međimorje,
zemlja lepa ti i draga,
jablanov si tenkih puna.
Kam bežiju tvoje ceste?

- Moje ceste ti bežijo
črez gorice, črez ravnice,
prek črez polja i kuruze,
črez dolice za gajice. -

Tvoje ceste, mati zemlja,
mi bežijo mimo doma,
pod oblokom, mimo cvjetja,
prek črez srce i črez dušu.

KAJA PEREKOVIC O MARICI STANKOVIC

MARICA STANKOVIC - četrdeset godina kasnije

Osmi listopada ove godine navršilo se punih 40 godina od smrti sestre Marice Stanković.

Mi političke uznice, koje smo s njom zajedno trpele robijaške dane u Slavonskoj Požegi, sjećamo se blagoga izgleda prosijede mladolike osobe, na čijem se licu, u grču bola, osjećala životna nevolja i nepravda, nanesena toj nježnoj duši, koja je čitav život posvetila uzdizanju vjerske i nacionalne svijesti hrvatskoga ženskog naraštaja pod geslom "Za Vjeru i Dom".

Težko je pisati o s. Marici, jer je njezin životni put od mladih dana usječen u njezin životni ciklus vjere i domoljublja.

Svi oni, koji s. Maricu sad želete postaviti i prikazati samo u ozračju vjere, čine krivo, jer je ona, kao neumorna suradnica dr. Merza, stvarala orlovstvo, koje je imalo u osnovi podpun preporod hrvatske mladeži, kako u vjerskome, tako i u nacionalnom pravcu. Kad pročitamo njezinu knjigu "Mladost vedrine", sa svake stranice izbjiga njezina zauzetost da se žensku mladež odgoji u čestitu osobu u ozračju gesla "ŽRTVA-EUHARISTIJA-APOSTOLAT". S. Marica je svu svoju mladenačku energiju utkala u to da privoli mlade djevojke na čestitost, iz koje bi potekla vrijednost majke-roditeljice novih naraštaja za Hrvatsku. Neumorno je širom Hrvatske i Bosne i Hercegovine držala predavanja i osnivala križarska sestrinstva, nakon što je karadorđevičeva vlast zabranila orlovstvo. Glasilo, koje je izdavalо Veliko križarsko sestrinstvo stizalo je u mnoge krajeve i kuće, i bilo je lučonošom ideja od kojih je satkano gornje geslo.

Ona je u određenom vremenu bila karizmatska osoba, koja se u međuraču žrtvovala za obnovu vjerskoga života u Hrvata, pa je stoga sasvim prihvatljivo da je nedjeljiva po obćim zaslugama za mladost vedrine. S ponosom iztičem, da sam i sama rasla i razvijala se u ozračju gesla "Za Vjeru i Dom" pod sestrinskom skrbi s. Marice Stanković, čiji je poticaj usmjerio moj život, pa u osvitu 1945. odabirem svoj pravac i uklapam se među mladež NDH, jer osjećam da sam potrebna na braniku Domovine, u onome ratnom vihoru, koji je uzkovitlan na prostorima mlade hrvatske države.

Sjećam se kako smo na nastupima i manifestacijama gordo pjevali križarsku himnu: "Zastave gore, križarski rode, / Za vjeru svetu naprijed u boj! / Križevi bijeli neka nas vode, / Iz mladih grudi nek' jeknepoj. / Lugovi šumećprigiblju glave, / Urliče burnih vihora bies, A Križar gleda u vis bez strave, / Ne plaši njega gromova tries. / Hrvatska mati, srdcem junaka, / Ljubite kršni Križar, tvoj sin, / Za krst narod volja nam jaka, / Spremni smo sveđna junački čin."

A s. Marica na strani 98. u knjizi "Mladost vedrine" piše: "Ne, za nas uz "Lijepu našu" nema ljepše himne od križarske. Znam jednu križanicu, koja ju je umirući pjevala. Uz rieči križarske himne gasio

se jedan mladi život, da nastavi na zemlji nedovršenu himnu u vječnosti, pred Božjim licem." Ako polistamo njezine "Zapisne iz Požege" osjećamo koliko je ona patila ne samo fizički, nego još više psihički, jer se našla u sredini okrutnih i prostačkih stražarica, partizanki, kojima ništa nije bilo sveto. Stankovića tako plastično opisuje mnoge situacije kroz koje su prolazile zatvorenice. Na mjestima izbjiga tuga zbog nemoći da se bar dobrotom utječe na surovost stražarica. Evo nekih fragmenata iz tih zapisa.

"Jest, opisat će život u logoru bez traga mržnje, to je dokument vremena. Značajna stranica u novovjekom martirologiju Crkve. Sjećaš li se Marije (govori Marija Maršić, o.p.) kasnih večeri u kolovozu 1948. godine? Ljetno nebo bilo je posuto rijetkim zvjezdama, a plavi obrisi Papuka gubili su se u daljini. Ah, te plave daljine! Kako su divne i privlačne kad se gledaju iza rešetaka jedne male sobice u II. katu Kazneno-popravnog doma u Sl. Požegi.

"Ne! Neće u njima biti mnogo smjelih ljetova u visine! Ne će biti ponosnih tvrdnja! Neće biti pobijedonosnih kličaja. Bit će to ispojivest običnog čovjeka. Dizanje i padanje jedne duše. Jecaji jednog slabog srca. Ali, ipak bez mržnje, bez prijetnje, bez želje za osvetom".... Tako započinje s. Marica Stanković svoju priču "Teška Šala", kada je prvoga travnja 1948. u Požegu, u KPD, stigla, da odrobija odmjerenu kaznu "U ime naroda": 5 godina strogoga prisilnog rada. Govori o prvim dojmovima u susretu s držkom stražaricom Ljubom. "Ljuba je grozničavo pregledavala moje stvari, a kad je naišla na Sv. Pismo na njemačkom jeziku, upita - što će ti to? - dreknu, razdare knjigu i baci je u zid, gdje su već bile razbacane stvari drugih logorašica. Tu je bilo škarica, malih nožića, knjiga i krunica.

Ta duša "svijetlih visina", koja je kroz život lebdjela na pahuljama dobra, a ne mržnje, evo je sad u surovoj stvarnosti one druge suprotnosti, stvarnosti poniženog roba. S. Marica je na svome životnom putu, uza sve osobne tegobe, ipak išla samo uzlaznom putanjom i nije upadala u vrtlog ljudske nevolje, u koju je sad uvodi osuda na zatvorsku kaznu i krutost zatvorskih dana. Neshvatljivo je što se rasplače kad, recimo, Dara Bursać u svakodnevnome žargonu, uz prostačke psovke, dobacuje - bez obzira na dob i stručnost - svakoj ženi bez razlike "Što je, babo?". U takvim situacijama bila je mnogo realnija i čvršća naša pokojna prof. Vlasta Arnold. Ona bi znala reći s. Marici: "Kaj cmizdriš, Marice, pa time im daješ još više priliku da budu grublje i bezobraznije..."

Marica se u svojim zapisima prisjeća odgojiteljice Ružice Devčić, prozvanje po malodobnicama "Baba-repa". Koliko je od nje doživjela poniženja i nekulturnih zadjevica, jer eto, ona je postavljena za preodgojiteljicu, a mlade djevojke (nekadašnje

križarice) okupljaju se oko Vlaste i Marice. To je bio vrlo često uzrok, da se uleti u samicu na 10 ili 21 dan. Imala sam priliku zajedno s Maricom jednom biti u samici. Naravno da nam je bilo lijepo, jer smo mogle razgovarati do mile volje. Obnoviti prošlost i planirati budućnost. Svakako je molitva krijeplila duh, da ne klone ili, ne daj Bože, posrne. Na jednome mjestu u svojim zapisima Marica veli: "A zapravo se na sve to treba priučiti u logoru. A, onda i najednosatnu 'mrtvu' šetnju po krugu, uvijek u istom krugu, da tise sve vrtjelo u glavi, na zatvorena (zaključana) vrata nastambe, na stajanje u repu za onu oskudnu hranu, na 'milozvučne'proste glasove milicionarki ili na ukočeni stav Mirno dok prolazi upravitelj zatvora, drug Jovan Radić, kojeg su žene prozvale japanski car". I dalje veli Marica: "Neću zaboraviti kako su jednog jutra dotrčale Verica Vincijanović, Olga Ugarković i Vera Augustin. Bile su sve zajapurene od trčanja i straha. Objesile su mi se oko vrata, tepeale toliko dragih riječi, kada se začuo glas milicionarke Ljube Čavić. Negdje je vrebala iz kuta, ali nije ih vidjela, i one su, zaokruživši sve barake, ipak na vrijeme iza njezinih leđa ušle u svoju zgradu. A bilo je i takvih logorašica s kojima sam se mogla vidjeti samo kroz rešetke prozora, za vrijeme šetnje u krugu. Bile su to zatočenice u tzv. "Rebeki"- posebna izolacija. Iza prozora bivše kupaonice gledale su nas za vrijeme šetnje Marija Maršić, Kaja Pereković, Miljenka Herceg, Darinka Badanjek, Đurđa Kiljan i tolike druge drage djevojke. Ja sam sa strahom i zebnjom gledala na njihove drage likove, žalila ih, a da nisam ni slutila kako će brzo doći u tu izolaciju." Čitam na stranici 18. i 19. stoje sve proživjela u samici. Stankovićka je dijete grada i nije nikad imala motiku u rukama. A sad ju poslaše okapati kukuruz. Marica piše: "Kad je upravitelj, koji je promatrao tu grupu primijetio da sam odložila motiku, jer su mi pribitile neke da se sa mnom pozdrave, dreknuo je. Djevojke su se razbjjezale a ja ostala sama bez motike u rukama. Povikao je: 'Tko je bio s vama, Stankovićka?' oštrom glasom počeo je Jovan. 'Nitko' - odgovorim. 'Nitko, a bili ste usred kruga!' 'Ali taj krug nije bio radi mene'.. 'Dosta! Vi ste najbezobraznija i najdrskija osoba u logoru! 14 dana samice. Nastup odmah!' A sad evo me u njoj. Trebalо je najprije priučiti se na mrak da se bar nešto razabere. Samica je bila vrlo visoka, ali uska i kratka. Najviše se 3-4 osobe moglo smjestiti u nju. Pod betonirani, u kutu kibla, samica bez okna, bezraka. Stisnula sam se u kut i zaplakala. Bilo je to upravo u blizini blagdana Krista Kralja. Da li sam bila što kriva? Ništa! Glas Jovanovje drhtao i dobacio mije riječ bezobraznice. To me je progonio do mog izlaska iz logora. Pa ipak sam ja bila kulturna žena. Prema svakome korektna"... Znam da nije moguće puno toga prenijeti sa stranica "Zapis iz logora", već će trebati u nastavcima objaviti čitavu ovu "istoriju". Nu, sad evo još samo ovo, što piše o svojim supatnicama. "Nastambe žena bile su dosta velike, i one u zgradu i one u barakama, ali ipak jako natrpane. 80-120 žena u jednoj sobi, već je to dosta za živce. Žena raznih navika, raznih naravi, raznoga odgoja, raznog socijalnog položaja, a u neposrednoj blizini. Na krevetima, u kojima i 2-3 zajedno spavaju, a negdje su tako natrpane da su sastavljeni kreveti, pa se u njih ne može ulaziti sa strane, nego samo sprijeda. Ako u ovakvoj sobi od 120 žena, 100 žena šuti, a samo 20 galami, buka je velika. A to je ono, što izjeda živce: nikada sami, ni časa sami, uvijek u buci. A što da tek rekнемo o raznim mirisima, gdje je toliko ljudi u istoj sobi. To se tek u noći zapaža, kad jedne hrču, druge pusu, kad jedne jecaju, druge glasno govore, a kibla cijelu noć radi. Naime, iza večere zaključaju se vrata, i sad počinje ordinirati kibla. Zapravo, dvije kible stoje u dva suprotna dijela sobe. Kad je još svijetlo, žene se stide, pomažu se dekama da se zaklone, da ih druge ne vide. Kad se u 21 sat utrne svijetlo, onda počinje ordinacija. Možete si zamisliti kad 120 žena jedna za drugom isprážnjuje mjeđuh i crijeva. Kakvi su to mirisi, kakvi zvukovi, kakva muzika. I tako cijelu noć! Badava su prozori otvoreni, kad je žena toliko. A uostalom ti prozori su odvijek bili kamen smutnje. Neke bi hjele imati otvoreno, a druge koje su do prozora zatvoreno".... Evo, vidimo iz ovih par odломaka, kroz koliku su nevolju prolazile žene robijašice. A što onda razmišljati o težkoćama s. Marice, koja je svoj život prolazila u sjeni grada i uzstaljenoga pristojnog života neumorne intelektualke, koja zapravo nikad i nije imala konkretnoga dodira s običnim svjetom.

Ovih sam nekoliko misli i citata pribrala, da se sjetimo naše s. Marice (tako smo ju sve zvali i u logoru i na slobodi) jer je ona, prema križarskim načelima, bila sa svim doista sestra.

ŠTO JES ODVEDENIMA U NIŠ?

Zovem se Ferdinand Penava, umirovljenik sam, rođ. 17.V.1913., sa stanom u Bugojnu, Omladinska 16/11.

Obraćam se Naslovu radi sljedećeg. Sudionik sam Križnog puta 1945. Kao takav stigao sam od Dravograda preko Maribora sve do Novog Sada. Negdje krajem mjeseca svibnja formirana je jedna radna brigada od 150 zarobljenika, u kojoj je bilo ustaša, domobrana i oružnika. Kao takovi, pod stražom, stigli smo preko Beograda i Niša do Zaječara, a odatle u rudnik ugljena zvani Tresibaba. Tu smo razvrstani u 3 smjene i radili smo kao pomoćna radna snaga. O radnim uvjetima u tomu rudniku ne bih želio ništa reći, već samo toliko da nisu bili čovječni, čemu se u to vrijeme nismo mogli ni nadati.

Međutim, negdje polovicom mjeseca kolovoza, došla je iz Niša neka vojnička, partizanska komisija i počela zarobljenike izpitivati gdje je tko služio vojsku, kakav, je li tko bio častnik ili dočastnik kad je stupio u vojsku, tko je bio zapovjednik postrojbe gdje je on služio i još raznih detalja koji su im bili potrebni. Zarobljenici su bili vrlo otvoreni. Izpričali su im iskreno sve o sebi, nadajući da će to pomoći da ih prije puste kući. Nakon što je ta komisija sve popisala i nakon njihova odlaska, za par dana došla je neka patrola i odvela oko 40 zarobljenika u Niš. Mi ostali zarobljenici, koji smo tu ostali, amnestirani smo početkom rujna i pušteni kući. Do toga datuma nije se nitko vratio od zarobljenika koji su odvedeni, i ja nikada nisam uspio doznati za njihovu sudbinu. Nikoga od njih nisam srelo kasnije u životu. Pošto se o tomu poslije nije smjelo ništa pisati ni izpitivati, ostala mije obterećena savjest što je bilo s tim ljudima.

Mislim da je Vaš list vrlo pogodan da se preko njega nešto dozna o tim ljudima, je li netko, tko nešto znade o tim ljudima, još živ. O ovom slučaju ne bi znao više nikakvih podataka ili kućnih adresa, jer od tih ljudi nije nitko bio iz moga kraja.

Ako mislite da je o ovome korisno nešto doznati preko Vašeg lista, ja Vas molim da nađete mesta i ovo objavite. Ako bi se netko javio, da nešto znade o ovome slučaju, bilo bi mi draga da me o tome obavijestite i pošaljete adresu toga sretnika, kako bi se mogao s njim upoznati.

U nadi da ćete ovo moje sjećanje objaviti, zahvaljujem Vam se i najsrdačnije Vas pozdravljam.

U Bugojnu, 22. V. 1997.

IZ USPOMENA JEDNOGA HRVATSKOG ROBIJAŠA (I)

Ovim svojim uspomenama želio bih upotpuniti vrlo oskudnu mozaik-sliku svih onih beskrajnih stradanja hrvatskog naroda u posljednjih sedam desetljeća, a koja su do sada ostala potpuno nepoznata, (posebno svjetskoj javnosti). Treba već jednom razbiti onu strašnu famu koju su, o nama Hrvatima, lansirali naši porobljivači i koja u neupućenoj i sebičnoj javnosti još uvijek dominira, zapisao je u uvodu svojih uspomena sad već, nažalost, pokojni Augustin Tomlinović-Samac. Uredništvo će objaviti i drugi dio njegovih uspomena. Prvi je dio objavljen tijekom prethodne godine.

Jauci porobljenih naroda možda dopiru do neba, ali vrlo teško do ušiju gospodara svijeta. Njih ti jauci zapravo i ne zanimaju, oni su gluhi za njih, a do šire javnosti toga "demokratskog" svijeta oni i ne dopiru, jer su se okupatori i zainteresirani "demokrati" za to pobrinuli. Umjesto tih jauka, oni su svjetskoj javnosti beskrajnim ponavljanjem laži i poluistina, uspjeli nametnuti neku svoju istinu, pripisujući svoje zločine svojim žrtvama. Istina jednog malog porobljenog naroda teško se probija jer je za to potrebno mnogo novca i kadrova, a pobjednici su prigrabili i jedno i drugo. Treba dakle biti pobjednik; oni nikada nisu zločinci.

Misljam kako neće biti suvišno, da već na početku podsjetim kako su ovo uspomene, a ne roman. Tu ima svega: činjenica i razmišljanja, ružnih i lijepih, prostačkih i plemenitih, molitava i psovki. To nije priča s razrađenom radnjom: udom, razvojem, zapletom, raspletom, happy-endom itd. To je život, okrutan, nepredvidljiv; ne možemo od njega očekivati logičnost, statičnost, mrtvilo. Inače, to ne bi bio život. Ja sam imao tu "sreću", da taj život upoznam neposredno, a ne tek po pričanju drugih.

Uspomene sam podijelio na dva dijela:

Prvi dio odnosi se uglavnom na mene, i drugi, koji obuhvaća mnogo širi krug ljudi i uglavnom nešto kasnije razdoblje, t.j. poslije mog izlaska iz samice, u jesen 1954. Ovakvu podjelu učinio sam iz dva razloga: prvi je stope materijal vrlo opširan. Drugi važan razlog je što znam da neke osobe još uvijek ne bi željele, da se njihova imena pojavljuju u javnosti. Čak i korištenje pseudonima ne bi mnogo promjenilo situaciju, jer bi opisom njihovih sudsibina i okolnosti njihov identitet bio otkriven. Zato bih najprije od njih morao dobiti pristanak i prikupiti još vrlo opširan materijal, što je velik i delikatan posao.

NAIVNI HRVATI ŽELE JUGOSLAVIJU

Mali slavonski gradić Novu Gradišku osnovala je 1748. carica Marija Terezija za potrebe Vojne Krajine. Nalazi se oko 140

Piše:

Augustin Tomlinović-Samac

km istočno od Zagreba, uz staru cestu, i kasnije izgrađenu željezničku prugu Zagreb-Zemun.

Moji su roditelji u Novu Gradišku došli iz obližnjih sela, oženili se i rodili petero djece: tri dječaka i dvije djevojčice. Otac se rano propio i sva briga oko podizanja nas djece pala je isključivo na majku. Spadali smo u posljednju gradsku sirotinju, bez ikakvih izgleda na neki društveni uspjeh. Međutim, majka i sama strogo religiozno odgojena, nastojala je i nas slično odgojiti, tako da smo ipak stekli status pristožno odgojene djece. Bili smo u prosjeku i dobri daci.

Ja sam rođen 20. 01. 1929. Bio sam dosta nježne tjelesne konstitucije i u djetinjstvu krhkog zdravlja, nižeg rastas, neugledne vanjštine. Osnovnu školu svi smo završili u N. Gradiški. Starija sestra Marija, rođena 1926., na opće čuđenje i nevjericu učiteljice i učenika, prijavila se za upis u gimnaziju. Do 1944. završila je četiri razreda gimnazije i položila malu maturu.

Odmah zatim zapošlila se kao službenica u novogradiškoj bolnici. Mi ostali također smo pohađali gimnaziju. Brat Mirko, iako mlađi od mene godinu dana, pošao je u osnovnu školu zajedno sa mnom i tako smo išli u isti razred i sjedili u istoj klupi sve do petog razreda gimnazije, kada je on istjeran.

Kao sirotinska djeca, bili smo prisiljeni rano sudjelovati u skrbi za svoj život. Činili smo razne sitne usluge susjedima, čuvali svinje, pribavljali ogrjev, radili u vrtovima.

Unatoč tome, bili smo kroz cijelo djetinjstvo više gladni nego siti. Ponešto smo dobili i od dobrotvornih društava, tako da smo nekako preživljivali.

Pamćenje mi seže u dosta rano djetinjstvo. Kao i kod svih ljudi, djetinjstvo je ono što najbolje pamtim i čega se i najradije sjećamo. Nije uvijek sve bilo tako crno. Bilo je i djetinje igre i veselja. Zažimirilo se i zaboravilo ponekad i na glad i na dronjke. U ranom djetinjstvu, razumije se, nismo ni

bili svjesni svog mizernog društvenog statusa, a i odgojeni smo u vjerskom duhu: "Prijе će deva proći kroz iglene uši, nego bogataš uči u kraljevstvo nebesko."

N. Gradiška tada je bila malo mjesto, s oko 5000 stanovnika. Bilo je oko 85% Hrvata i oko 10% Srba. Ali rano smo uvidjeli, da tih 10% imaju u životu grada daleko veći utjecaj, nego što bi im pripadao po brojnosti.

Mi Hrvati živjeli smo stoljećima u zajednici s Madžarima i Austrijancima i bili smo nezadovoljni, jer su nam i jedni i drugi nametali svoje gospodarstvo i jezik. Zato se dosta rano kod Hrvata pojavila želja za oslobođenjem od Austrougarske. Neki naši stari političari smatrali su da bi za nas bilo bolje, da smo u državnom i političkom suvezu sa slovenskom braćom: Srbima, Slovincima i Crnogorcima, koji su nam bili bliski po jeziku i porijeklu. I tako su Hrvati kroz par stoljeća dali čitav niz jugoslavenskih imena: Križanića, Štrosmajera, Račkog, Trumbića, Šupila, Meštrovića. Tako je npr. 1866. u Zagrebu osnovana i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, dakle JAZU, a ne HAZU, kako bi to bilo normalno i očekivano. Glavni osnivač JAZU bio je đakovački biskup J. J. Štrosmajer, a prvi predsjednik Franjo Rački.

Hrvati su, dakle, bili idejni začetnici jugoslavenstva, za koje su se snažno, ali naivno borili. Nu, ta činjenica, tj. da su Hrvati bili zatočenici jugo-ideje i nije bila tako bitna; bitno je kako je ta ideja realizirana.

Za razliku od Hrvata, Srbi nikada nisu ni sanjali o nekoj Jugoslaviji. Njima je pred očima bila samo velika Srbija, što se najbolje vidi iz djela Ilje Garašanina "Načertanje", Vuka Stefanovića Karadžića i drugih srpskih političara.

Srbi nikada nisu dali niti jednog autentičnog Jugoslavena. Oni su samo za nuždu i iz taktičkih razloga prihvatali jugoslavensko ime, a pritom su uvijek mislili samo na veliku Srbiju.

Za pokojnog diktatora kralja Aleksandra Karađorđevića su objavili da je u posljednjim časovima svog života, poslije attentata u Marseille izgovorio "povijesne

riječi": "Čuvajte mi Jugoslaviju"! Međutim, drugi to poriču i kažu da su mu posljednje riječi, po balkanskom običaju, glasile: "U... m...", stoje mnogo vjerojatnije.

Za jednog drugog Aleksandra (Rankovića), zvanog Marko, isto tako "velikog Jugoslovena", V. Dedijer u svojoj knjizi "Prilozi za biografiju J. B. Tita", kaže otprilike: Kad je (za vrijeme II. sv. rata) Marko tada pod nadimkom Leka, pao u ruke njemačkog Gestapoa, podvrgli su ga tako žestokom batinanju, daje ubrzo pao u nesvijest. Njegovi drugovi, koji su također bili s njim u zatvoru, čuli su kako Marko u bunilu stenje i izgovara isto tako "povijesne riječi": "Srbija, majko, pobedićemo". Dakle, za razliku od velikog imenjaka kralja Aleksandra, ovom velikom "Jugoslovenu" ni u svijesti, ni u podsvijesti, nije bilo mesta za Jugoslaviju, a on je desetljećima bio visoki partijski i državni funkcionar, ministar unutrašnjih poslova, praktički druga ličnost nove Jugoslavije. Začuduje, da se ni njegovi zatvorski drugovi pa niti drugi Dedijer nisu sjetili, da svom drugu Marku stave u usta neku Jugoslaviju, kao što su to učinili oni u Marseille.

Usput, još jedna zanimljivost u vezi s jednim drugim atentatom na kralja tada regenta Aleksandra. Odmah negdje тамо на početku stare Jugoslavije, na njega je izvršio neuspjeli atentat neki komunista Stejić, koji je uhvaćen i osuđen. Njega je njegova partija smatrala herojem i mučenikom. Međutim, kada je 1934. na tog istog kralja-zločinca u Marseille atentat izvršio V. Georgijev-Černozemski, onda je to bio zločinački gest.

Od Hrvata toliko sanjana Jugoslavija, počela je vrlo žalosno. Ubrzo je zaredao teror srpske soldateske, batinanjem i ubijanjem seljaka i građana, a kao kruna svega ubojstvo i ranjavanje prvaka i poslanika HSS-a u beogradskom parlamentu. 20. 06. 1928. dvorski agent i poslanik vladine srpske Radikalne stranke u beogradskom parlamentu, smisljeno i bez ikakvog povoda, mirno je pucao i na mjestu ubio prvake HSS-a Đuru Baričeka i Pavla Radića, a smrtno ranio Stjepana Radića, koji je ubrzo umro, dok su poslanici Grandić i Pernar preživjeli ranjavanje.

Taj nečuveni zločin odjeknuo je u cijelom svijetu, ali od toga za Hrvate nije bilo velike koristi. Ubijanje parlamentaraca na samoj sjednici parlamenta bilo je nezamislivo bilo gdje drugdje u svijetu, osim u srpskom parlamentu. Svakom je laiku lako zamislivo kako su se tek nepismeni srpski žandari ponašali prema hrvatskim seljacima, negdje u provinciji, odakle nisu stizale vijesti u svjetsku javnost. To je toliko nanelektriziralo hrvatsku javnost, da je za-

prijetila oružana pobuna, pa je kralj - samodržac 6. siječnja 1929. uveo vojnu diktaturu.

Stara Jugoslavija rađala se u mukama za vrijeme I. sv. rata. Hrvati su bili inicijatori. Osnivali su Jugoslavenski odbor na čelu s Trumbićem, Supilom i Meštrovićem. Odbor je donekle uživao podršku i srpske vlade na čelu s Nikolom Pašićem. Nu, ubrzo se pokazalo, da postoje velike razlike u gledanju na ustrojstvo buduće države. Hrvati i Slovenci su novu državu zamišljali kao federaciju, dok su Srbi bili za unitarističko uređenje. Oni su zapravo u toj novoj tvorevini vidjeli samo veliku Srbiju. Zbog tih neslaganja, Frano Supilo je istupio iz Odbora. S. Radić je upozoravao Hrvate: "Ne srljajmo u novu državu kao guske u maglu". Ali, naivnim i nestrpljivim Hrvatima bilo je dosta Austro-Ugarske, pa su se žurili da se pošto-poto ujedine sa "braćom" Srbima. A bila je tada i prilika, koja se možda neće tako brzo ponoviti. Nu, najvažnije je bilo to, što je silama Antante odgovaralo razbijanje Austro-Ugarske, pa su podržavale stvaranje Jugoslavije. I tako je stvoren balkanski monstrum: Jugoslavija, koja je za Hrvate bila porazna. Hrvati su skupo platili svoju naivnost, zanemarujući Radićeve savjete o čistim računima i dugoj ljubavi. Posebno pogubna okolnost bila je velika sličnost jezika, što je davalо velike mogućnosti za manipuliranje "bratstvom" i uopće zamagljivanje svih ostalih odnosa. Ovu maglu, o jednom narodu sa tri plemena, oni su osobito uspješno plasirali pred stranim svijetom, dok kod kuće ta magla nije imala veliki uspjeh. A radilo se tu o dva sasvim različita svijeta, o dva različita mentaliteta, o dvije različite kulture, što nikako nije išlo skupa. Bio je to neuspjeli pokušaj spajanja Istoka i Zapada. Što dalje, postajalo je to sve evidentnije, ali natrag pa niti naprijed, više se nije moglo.

Policjsko nasilje postajalo je sve prisutnije. Uz policiju postajala je i žandarmerija, koja je terorizirala uglavnom seljake. Za razliku od policije, žandari su "isledivali" i batinali seljake uglavnom na terenu, tj. u njihovim domovima i stajama, na očigled njihovih ukućana. O sudskom nalogu za takve postupke nitko se nije usuđivao ni pitati. To je bilo u isključivoj ovlasti lokalnih žandarskih zapovjednika. Zatvori su bili sve puniji Hrvata, što desne, što lijeve orientacije.

U škole su sve češće postavljeni učitelji porijeklom iz Srbije, koji su sve više namatali svoj srpski jezik, povijest i mentalitet.

U gospodarstvu je bilo slično, svuda su nametani Srbi. Oni su bili direktori, upravitelji, činovnici, policajci. Hrvati su prednost sačuvali jedino u zatvorima.

Hrvatska je u Jugoslaviju ušla kao najrazvijenija, gospodarski najjača jedinica. Odmah po osnutku nove države, Srbi su započeli sustavnom pljačkom. Već kod zamjene novca za jugodinare, Hrvati su opljačkani nepovoljnim tečajem krune i dinara. Sve ostalo je bilo u istom stilu. Hrvatsko gospodarstvo nazaduje, a Beograd se izgrađuje i od turske palanke postaje velegrad.

Hrvatska se povijest i kultura potiskuju, a nameću se srpske povijesne i mitske ličnosti i događaji. Kraljević Marko, iako turski vazal, postaje legendarni srpski junak. Katastrofalni poraz na Kosovu polju postaje bojna slava Srba. Hrvati se sve manje usuđuju opirati takvima pojavama, jer zatvori se sve više pune buntovnicima.

Osim već postojeće tri oružane formacije, vojske, policije i žandarmerije, postepeno se formira i četvrti poluvojna organizacija, naoružani četnici. Oni će u II. sv. ratu odigrati veliku krvavu ulogu. Tijekom rata će nastupati, što pod četničkim što pod partizanskim imenom. Ta dvojba: četnici-partizani sve do kraja rata nije bila potpuno raščišćena, jer im je politička osnova uvijek bila ista: antihrvatstvo; sve ostalo bilo je sekundarno, barem u Hrvatskoj. O tome sam se osobno uvjerio u kontaktu sa nekolicinom "partizanskih" boraca, koji ni nakon rata (II. svjetskog) nisu znali jesu li bili više četnici ili partizani, iako su primali masne prvoboračke (partizanske) mirovine.

Poslije mučkog ubojstva Stjepana Radića i ostalih u beogradskom parlamentu, Radić je na čelu HSS-a zamijenio Dr. Vlatko Maček. Ali, kralj Aleksandar uvodi vojnu diktaturu i parlamentarni život zamire. Zatvori se još masovnije pune hrvatskim rodoljubima HSS-ovcima, a donekle i komunistima. Međutim, komunisti u narodu nikada nisu imali većeg utjecaja i oslonca. KPJ je II. sv. rat dočekala sa kojih desetak tisuća članova, dok je HSS brojala na stotine tisuća članova i simpatizera, a glasove dobivala ne samo u Hrvatskoj nego i u BiH, pa čak i u Srbiji. ("Od Zagreba pa do Čačka, glasat ćemo svi za Mačka").

U međuvremenu, rat se sve više nadvija nad Europu, pa i nad Jugoslaviju. Kad je konačno 06. 04. 1941. počeo napad na Jugoslaviju, ona se sramno raspala za 10 dana, što nije bilo nikakvo čudo budući da je bila balkanska tamnica hrvatskog i drugih naroda, koji nisu bili zainteresirani za njenu obranu. Obzirom na sve ovo, nije čudo da su Nijemci kod većine Hrvata dočekani kao oslobođitelji. Ali, idila nije mogla dugo potrajati. Četnici i ostaci Jugovojne počeli su napadati hrvatsku državu vršeći progone hrvatskog i muslimanskog

pučanstva. Već 13.-15. travnja 1941., dakle svega par dana nakon proglašenja NDH, četnici su u Čapljini i okolnim selima popalili stotinjak hrvatskih kuća i pobili 120 Hrvata i muslimana i to bez ikakvog povoda, tim prije što Hrvati nisu bili naoružani, dok su četnici još prije rata naoružani i pripremani za obračun sa svim nesrpskim stanovništвом. Vremenom su se četnici počeli pojavljivati i u drugim krajevima Hrvatske, pa i u brdskim selima Slavonije.

U staroj Jugoslaviji Srbi su svuda bili privilegirani, a pojavom NDH oni su shvatili daje njihovim privilegijama došao kraj, pa su se zabrinuli. Nu, ta njihova zabrinutost ne bi bila nikakav problem, da četnici nisu već bili naoružani i pripremljeni za oružanu pobunu, to jest za ostvarivanje njihovog vjekovnog sna o velikoj Srbiji. Kako su Hrvati rat dočekali nenaoružani, a i po prirodi su bili miroljubivi i radini ljudi, nisu se mogli odmah uspješno obraniti, pa su već na početku rata pretrpjeli velike žrtve. Ali, s vremenom su se i Hrvati naoružali i sve uspješnije se branili od četničkih napada.

Nu, uskoro, nakon Hitlerovog napada na SSSR, pojavila se još jedna neprijateljska skupina, komunisti-partizani, koji su, potaknuti od SSSR-a, također počeli napadati hrvatsku državu. Komunisti, kao stari ilegalci, školovani u SSSR-u i španjolskom građanskom ratu, uspjeli su se nametnuti i jednom dijelu četnika, pa su zajedno s njima nastavili napadati sve što je hrvatsko, čineći strašne pokolje i palež hrvatskih sela i protjerivanje stanovništva. Hrvatima je preostalo samo to da se jednako brane i od jednih i od drugih. Postupno se rat sve više rasplamsavao i uzajamne borbe i klanja poprimile su sve strasnije razmjere i stradanja civilnog stanovništva i na jednoj i na drugoj strani, što je, razumije se, za svaku osudu.

Kako je ratna sreća sve više okretala pleća silama osovine, te su srbokomunisti postajali sve agresivniji. Čitava sela u Lici, Baniji, Kordunu, Bosni bila su opljačkana i popaljena, a stanovništvo protjerivano i pobijeno.

Da bi što više omasovili svoje redove, srbokomunisti su sve češće krišom dolazili u mirna slavonska sela, vršili diverzije i ubijali njemačke časnike i vojnike, koji su onda za odmazdu ubijali mirno domaće stanovništvo. To je izazvalo strah i negodovanje domaćeg stanovništva, pa su neki u tom strahu i nesigurnosti bježali u šume, gdje su silom prilika prihvaćali ponude i ucjene da se priključe partizanima, jer drugog izlaza gotovo i nije bilo.

Početkom svibnja 1945. počelo je masovno povlačenje hrvatske i njemačke vojske, zajedno sa stotinama tisuća civila.

Bilo je strašno i žalosno gledati te nepregledne kolone, koje su se danima slijevale prema zapadu. Najviše je bilo civila, od starača pa do žena i male djece. To je hrvatski narod bježao od svojih "osloboditelja". Bježali su prema Sloveniji i Austriji, nadajući se da će ih savezničke armije prihvati i spasiti od partizanskog pokolja. Znali su da ih, u slučaju predaje partizanima, čeka mučilište i smrt. Međutim, "Saveznici" su ih sramno izručili natrag partizanima, koji su izvršili neviđene masovne pokolje nad njima. Ubijali su ih diljem cijelog Križnog puta, tj. od Bleiburga do Bele Crkve i Skopja, kamo su ih tjerali u kolonama pješice kroz srpska sela, gdje su se nad njima izživljivali i žene i djeca. Osim vojnika, Saveznici su izručili partizanima i veliki dio civila, koji su također prošli isti Križni put i mnogi ostavili svoje kosti duž magistralnih cesta i usputnih jama. I kad su stigli u svoja rodna mjesta, mnogi su zatvoreni u razne logore bez suda.

Odmah poslije rata, bilo je suđeno desecima tisuća Hrvata za "ratne zločine", od kojih većina nikada nije vidjela ni tužitelja ni suca. Jednostavno su postrojeni i nasumice odbrojani u tri skupine od kojih je prva bila "osuđena" na smrt vješanjem, druga na smrt strijeljanjem, a treća na doživotnu robiju. Presude su često priopćene samo usmeno, a ponekad niti usmeno. Osim toga, započela je hysterična hajka za svima onima, koji su izbjegli zarobljavanje, pa su se krili po štagljevima i šumama. Takvi su također završavali uglavnom u plitkim rupama obližnjih šumara, "jer da nisu bili krivi, ne bi se skrivali". Za suđenje svima nije bilo dosta vremena ni sudaca.

Godine 1941. ja sam imao 12 godina i bio sam politički prilično nepismen. Znao sam samo za HSS, za Radića, Mačeka, kralja Petra, a pred sam rat čuo samo za ustaše i četnike. To je bilo uglavnom sve. Za proglašenje NDH doznao sam od gradskog bubenjara.

Bili smo siromašni, nismo imali radio-aparat, a za novine također nismo imali novaca.

Te 1941. brat i ja pošli smo u gimnaziju. Isprra je školovanje bilo redovito, ali postupno je vojska zauzimala sve više školskog prostora i nastava je bivala sve oskudnija. Kad su 1944/45. učestali napadi savezničkog zrakoplovstva, nastava se još više poremetila. Ipak, nešto se učilo i naučilo. Profesorski kadar bio je kvalitetan.

Živjelo se teško, sirotinjski, ali prave gladi, osim za nas sirotinju, u Slavoniji ipak nije bilo.

"OSLOBOĐENJE"

"Osloboditelji" su u Novu Gradišku ušli bez borbe, rano jutrom 24. 04. 1945. N. Gradiška ih je dočekala iza zaključanih vrata, spuštenih zastora, u podrumima i skloništima. Ulice su danima bile prazne. Pred "oslobodioce" je izašla samo šaka ulizica i nekoliko simpatizera. Povremeno su se čuli pojedinačni pucnji i rafali, ali mi nismo znali što se događa. Tek kasnije smo doznali, da je tih prvih dana odvedeno nekoliko desetaka ljudi, koji su netragom nestali. Sve su to bili civili, vojska se je već ranije bila povukla.

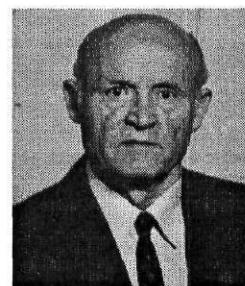
Tada, 1945. imao sam 17 godina. U našoj obitelji nije bilo vojnika, mi smo bili mлади, nismo se nigdje politički eksponirali, smatrali smo da nismo krivi, pa nismo bježali prema Austriji. A bili smo zapravo i svjesni, da će to bježanje biti mučan i opasan put, iako baš nismo mislili da će biti Križni put. O tom Križnom putu kasnije smo od naših susjeda i znanaca slušali brojne stravične priče. Ne samo vojnici, nego i civili, bili su bezdušno tjerani i batinani bez hrane i vode, a oni koji su iznemogli bili su jednostavno kraj puta ubijeni. Nas osobno "osloboditelji", bar u početku, nisu dirali.

(nastavit će se)

U spomen

AUGUSTIN TOMLINOVIĆ

27.11.1994.-27.11.1997.

Sjećanje na Tvoju ljubav, plemenitost i pravednost daje nam snage da nastavimo živjeti.

Najdraži naš, Tvoje će mjesto u našim srcima ostati sveto zauvijek.

Tužni

supruga Ana, sestra i braća

OPROŠTAJ S POŠTOVANIM PRIJATELJEM MSGR. NIKOLOM SOLDOM

Dana 19. X. o. g. Stvoritelj je odlučio k sebi pozvati msgr. Nikolu Soldu bivšega političkog osuđenika u KPD Stara Gradiška, s matičnim brojem 1. Rodio se 30. svibnja 1971. u Hrasnom u Hercegovini, od oca Ilike i majke Jele r. Buntić. Osnovnu školu polazio je u Brštanici, a realnu gimnaziju započeo je u Dubrovniku, te, nakon prve godine, nastavio u Mostaru, gdje je položio maturu. Nakon toga, došao je u Zagreb i upisao teologiju na Bogoslovnome fakultetu. Za svećenika zagrebačke nadbiskupije zaredio ga je nadbiskup Alojzije Stepinac 21. lipnja 1942. Svećeničko djelovanje počinje kao kapelan i vjeroučitelj u Petrinji, gdje ostaje do dolaska partizana i uhićenja. Tu je, od 1943. pa do kraja rata, uređivao lokalni list "Hrvatska zemlja", u kojem je pisao članke protu srpskomužnizu.

Partizani su mu priredili suđenje u kinodvorani u Petrinji, a tužitelj gaje obtuživao kao nekog srboždera. Za vrijeme suđenja, Nikola se obratio publici riječima "Je li ikomu poznato, da sam ja za vrijeme boravka od tri godine ovdje u Petrinji povrijedio bilo kojeg Srbinu, Židova, Roma, makar i jednom riječju?" Nitko se nije javio s bilo kakvom primjedbom.

Uzprkos svemu osuđen je po nekom "Zakonu o nacionalnoj časti" na doživotnu robiju koja mu je zamijenjena kasnije s 20 godina prisilnog rada.

Svoju je robiju započeo 5. srpnja 1945. i nastavio do 5. srpnja 1960. u Staroj Gradiški izdržava, dakle, punih 15 godina. Svi tih 15 godina bio je savjestan i uzoran. Čuvalo je dostoјanstveno ugled kataličkoga svećenika, ne popuštajući svim nastojanjima Uprave da od njega naprave svoje sredstvo, što im je bilo obće nastojanje, pogotovo kada se radilo o svećenicima, intelektualcima i uglednim političkim uznicima. Slovio je kao jedan od najuztrajnijih i najuzornijih svećenika - robijaša. O svome mučeničkom robijanju kaže jednom zgodom dopisniku lista "Mi", M. Krajini, sljedeće: "Ja sam u početku bio godinu 1 pol soboslikar. Okrečili smo cijelu kaznionicu iznutra i izvana. Poslije sam radio 6 godina u Košaračiji, te pleo razne stolove i stolice, dječe krevete... Neki su nas radovi posve iscrpljivali, npr. izvažanje tačkama na obalu rasutoga građevinskog materijala iz šlepova na Savi; Sava je ljeti bila niska, a kako strmi puteljak vodio je gore na obalu. Drugim se putem silazilo na šlepove, tako da smo bez zastoja vozili cijele dane.

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

Odmor nam je dolazio tek kad je netko klonuo od umora, pa se nije moglo pokraj njega proći s tačkama.

Slično smo prevozili rasuti materijal u krugu kaznionice i okolo nje. Osnovana je bila i kaznena ekipa (Strafbataljun) u kojoj su probrani osuđenici mjesecima, usiljenim maršem prevažali razne materijale. Milicajci su postavljali na čelo mlade i snažne robijaše koji su ostalima diktirali iscrpljujuću jurnjavu sa punim tačkama. Dakako, da je od svega bilo najteže iskapanje oko 900 leševa 1946. Iskapali smo neke civile iz Zemuna; neki su imali u džepu i legitimacije, pa smo ih lako identificirali; rodbina im je došla, pa ih je prevozila u njihova mjesta. Bilo je dosta i Roma za koje se pričalo da su opljačkali Topolu nakon što je iz nje izbjeglo stanovništvo prije nego što su je partizani osvojili. Nisam provjeravao što je od toga istina. Iskopali smo i grupu njemačkih vojnika s Urlaub-scheinima u džepovima. Dr. Premru, profesor sudske medicine iz Zagreba, koji je stručno vodio cijelo iskapanje, bio je u neprilici kazati tko je i zašto poubijao te Nijemce. U taj jezivi posao bili su izabrani politički osuđenici i dvadesetak mlađih svećenika. Bilo je proljeće i dosta toplo i zadar truljenja ljudskih tijela bio je neopisiv. Neki su povraćali i bježali iz rovova, a stražari su ih surovo tjerali natrag. Leševi su bili povezani žicom, pa smo ih morali odvezivati da bismo ih mogli iznijeti iz rovova. Jedini alat koji su nam dali bili su krampovi, lopate, i nekoliko kliješta kojima smo presijecali žicu. Začudo, nitko nije mogao predvidjeti koji će robijaši lakše podnijeti to iskušenje. Neki slabasnji ljudi lakše su to podnosili nego pravi atlete. Kad smo se navečer vraćali u kaznionicu, smo zaudarali po leševima; na dvorištu smo se skidali do gola i prali hladnom vodom, koliko se to dalo."

Na robiji je dakle proživo težke dane, prvo kao katolički svećenik, a drugo kao čvrst značaj. Uprava kaznionice upotrebljavala je sve metode da polomi takve kakav je bio on, pa su se služili težkim fizičkim radom i raznim drugim metodama. U toku robije, u trenutcima slobodna vremena proučavao je Marxov "Kapital". Tu knjigu mu nisu oduzeli, jer im

je bilo draže da to čita nego brevijar, kako kaže sam Nikola. On je bio mišljenja da bi svećenike trebalo to zanimati, jer komunizam ne može biti poražen, dokle god stotine milijuna građana svijeta vjeruju u "Kapital" kao mi kršćani u "Bibliju", pa kaže "Treba još znati da su te stvari od rata do danas učile u Jugoslaviji stotine tisuća srednjoškolaca i studenata jedino iz priročnika koji su vjerni sažeci "Kapitala". Zato su nam danas neki dobri Hrvati, vodeći ljudi u družvenom i gospodarskom životu, osvijedočeni marksisti i u ekonomskoj teoriji. Pa i od jednoga našega uglednog teologa mogli smo čuti na televiziji kako on, pored svega, još uvijek osjeća "nostalgiju za samoupravljanjem". Po mome, samoupravljanje je socijalizam koji je osudio Lav XIII na prvim stranicama svoje enciklike Rerum Novarum".

On misli da bi katolici koji se bave družvenim životom trebali znati da crkva osuđuje određeni socijalizam. Trebaju znati zašto! Stoga je utrošio nekoliko godina pišući kritiku Marxova "Kapitala", koju je ostavio u rukopisu.

U mlađim godinama upoznao je dr. Petra Čulu kao oštroumna i sposobna profesora na gimnaziji u Mostaru kojega je cijenio čitav život. Posebno ga je cijenio zbog njegove duše, srca, karaktera, principijelnosti, poštenja, dosljednosti i mučenja za crkvu i svoj narod, za vrijeme tamnovanja u KPD Zenica, gdje je proveo više godina. Drugi uzor bio mu je dr. Alojzije Stepinac nadbiskup zagrebački, a kasnije kardinal. Za njega kaže: "On je kao svećenik bio uzor. To je dobar razlog da ga proglašavaju svecem, ali ne smije se zaboraviti da je on cijelim svojim autoritetom stao iza hrvatske države. To je ono što će ući u povijest. To je svima imponiralo. To što je on svetac veliko je, ali ima i drugih svetaca kod Hrvata. Važno je da on u pitanju hrvatske države nije uzmakao ni za milimetar. To je ono što je Stepinca uzdiglo. On je u povijesnom času stao iza hrvatske države, a to je bilo veliko junashtvo. Pustio je da bude osuđen i zatvoren. Bio je svjestan da su ga mogli mučiti poput Krista, ubiti negdje u mukama, a da nitko za to ne zna. Hrabrost je bila živ se predati u zločinačke ruke, jer moglo se dogoditi i gore. Njegov nastup na komunističkom sudu u Zagrebu je veliki kapital za hrvatski narod i mi mu moramo odavati dužno priznanje."

Msgr. Soldo se ovdje ne upušta u patnje i mučenjstvo pok. kardinala Stepinca, ni u to je li otrovan ili ne, što će svakako vrijeme pokazati. On zapostavlja to za sebe i druge, jer on živi za velike i uzvišene ciljeve, kao što su i njegovi uzori radili. Sva zbivanja gleda odozgora u jednome širem kontekstu događanja. Uvijek traži bitno. U već spomenutome intervjuu kaže: "Kakvo je to bilo povijesno dostignuće Nezavisna Država Hrvatska za naš narod, nije trebalo mnogo pisati, to su ljudi općenito znali". Kaže da neki od togu nisu držali, te su otisli u partizane i borili se za Titovu Jugoslaviju. Međutim, i na tom su putu mnogi nazirali današnju državu Hrvatsku, za koju se bori ujedinjeni hrvatski narod kao nikad do sada. Zahvaljuje Bogu da smo se okupili oko državnoga hrvatskog programa i slobodnoga družvenog života. Nastavlja, pa kaže: "Moj cilj je oduvijek bila slobodna država, a zatim oživljavanje tradicionalnih vrednota, ponajprije kršćanske korijene. Taj je cilj sada postignut, a uz to i demokratski poredak. Svi smo željeli demokratsku Hrvatsku sa svojim narodnim predanjima. Dr. Tuđman je to ostvario i to jako uspješno. On dolazi od komunista i na scenu dovodi lijeve snage koje žele državu, a mi smo uvijek bili tu s tim nakanama. On je na taj način ujedinio narod, stoje bio preduvjet za sve drugo. Mobilizirao je komuniste, nacionaliste, kršćane i nekršćane, i to je pozitivno. Ne znam da li bi netko drugi to uspio napraviti. Zapad više uvažava one koji su se borili za Engleze u prošlom ratu. Čiste nacionalističke stranke, pa bile i katoličke, ne bi nikad uspjеле probiti svjetsko javno mjenje.

Tuđmanovo pozivanje na antifašizam više je koristilo nego da smo se pozivali na stotinu svetaca. Na koncu, Tuđman je odgovorio u povijesnom trenutku, dajući Crkvi slobodu, jer ona samo to i traži. Crkva ne traži vlast nego slobodu i demokratičnost. To pitanje je li katolik ili nije, za nas je sekundarno. Ne možemo mi to ni od koga tražiti. Nama je dovoljno da vodeći ljudi vole Hrvatsku i ne prave nam neprilike. Ova vlast je, čak, išla i na ruku Crkvi. Ja ću kao svećenik podržati ovu državotvornu liniju, jer njeni nositelji su počinjali da nešto mogu i znaju. I drugi se moraju najprije dokazati, jer kormilo hrvatske države ne smije se dati bilo kome u ruke. Ovo je prvi put da se nešto veliko dogodilo, a da Hrvati ne pučaju jedni u druge. To valja poštovati."

Soldo je do kraja državotvoran, što izražava na sljedeći način: "Temeljni cilj nam je bio hrvatska nezavisna država i obnova hrvatske narodne tradicije, za koju bi se, barem ja, borio uz pomoć Engleza, Nijemaca, Rusa, Kineza - bilo koga..."

Nakon izdržane robije, pomoćnik je župnika u Krapini od 1960. do 1966. Pomišljao je poći u isusovce, ali to se zbog propisa o dobnoj granici nije moglo ostvariti. Nadbiskup dr. Šeper imenovao je msgr. N. Soldu prebendarom Prvostolne crkve zagrebačke i tajnikom Biskupske konferencije. Nižu se brojne titule i dužnosti. Od 1967. postaje začasni prisjednik Nadb. duh. stola, nastavnik vjeroučitelja na Salati od 1969., a od 1972. kanonik je Prvostolnoga kaptola zagrebačkog. Postao je arhiđakon čazmanski i dubički od 1972. do 1979., potom gorski i gorički od 1979. do 1981., a katedralni od 1981. do 1989. Na Nadb. duh. stoluje ref-

Msgr. Nikola SOLDO

erent od 1980. do 1990., a delegat je u Svećeničkom vijeću zagrebačke nadbiskupije od 1971. do 1974. Sv. Otac Papa imenovao ga je prelatom 1975. Izmoren težkim životom, iz zdravstvenih razloga odlazi u mirovinu 1. XII. 1990, te preseljava u Svećenički dom na Kaptolu, gdje je proveo zadnje godine života.

On se poslije robije vrlo malo javlja u javnosti sa svojim političkim, nacionalnim i državotvornim stavovima, zato ovdje i obilno koristim dragocjeni razgovor koji je dao novinaru lista "Mi", te isto tako mišljenje dr. Stjepana Kožula u knjizi "Spomenica žrtava ljubavi Zagrebačke nadbiskupije". Dr. S. Kožul u spomenutoj knjizi sažeto piše: "U životu jednostavan, u radu neumoran, dosljedan, ustrajan i uspravan! Spada u žive spomenike naše Crkve, u dosljedne i nepotkuljive

svećeničke likove koji služe Bogu, Crkvi i narodu, bez granica i bez interesa! Za njega se može reći da su mu kasnije titule pratile život i rad, pa nisu ostale prazne." Msgr. Soldo je bio kompletan intelektualac, vrlo obrazovan, načitan s vrlo širokim pogledima i kulturnom dimenzijom. Vladao je s pet stranih jezika - francuzkim, engleskim, njemačkim, talijanskim i latinskim. Obogaćen je bio čovječnošću, hrabrošću i spremnošću na trpljenje i žrtvovanje.

Nikao u hercegovačkom krštu, bio je njegov dio. Premda je skoro cijeli život proveo na sjeveru Domovine, zadržao je u svojoj nutrini sve one lijepo kvalitete koje se stječu u hercegovačkoj sredini i na njedrima mučeničke hercegovačke majke. Kad ste u razgovoru spomenuli nešto iz Hercegovine, odmah je našao tematiku u vezi s tim. To mu je bila osjetljiva točka. Međutim, nikada nije imao lokalističkih, šovinističkih i drugih sličnih poriva, pa su mu takvi i stavovi prema Srbima. Nije mrzio nikoga, a koliko god mu je izgled bio strogi, toliko je imao lijepu dušu i lijepu riječ prema svakome tko mu je pristupio. Od tvarnih dobara sebi je ostavljao minimum za egzistenciju, a sve ostalo dijelio je potrebnima. Pomagao je svoje bivše supatnike koji su se našli u ekonomskim težkoćama i siromaštvu nakon izlaska iz zatvora, i inače, koji su kasnije težko živjeli. Isto tako, volio je djecu i mladež, a posebno studente. Svima je na razne načine pomagao. Živio je asketski, ali njegov asketizam nije proizlazio iz takvog nazora na svijet, već iz ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Pomagao je ljudi, ali posebno one koji su u svoje životne ideale ugradili ljubav prema Bogu i Domovini i zato patili.

Na kraju ovog tužnog oprštanja od Tebe, našeg supatnika - robijaša, ostajemo Ti zahvalni svi zato što si svojim držanjem na robiji podizao naš duh. Posebno Ti ostaju zahvalni oni, koje si na razne načine pomagao. Ti nisi stvarao bogatstva, da bi ih se dijelilo poslije smrti. Ti si ostavio svoju bogatu dušu svima nama, a pogotovo onima mladima, na koje si imao prilike utjecati.

Nastavi moliti za Hrvatsku pred licem Stvoritelja! Nadamo se da ćemo se opet susresti, ali na puno boljem mjestu, koje je Tebi i nama mnogima bio konačni cilj.

Laka Ti bila hrvatska zemlja koju si neizmjerno ljubio. Zbogom, naš dragi Nikolai!

PRELAT NIKOLA SOLDO

U arkadi Prvostolnog kaptola zagrebačkog na Mirogoju pokopan je 22. listopada 1997. Prelat Nikola Soldo. Sprovod je vodio zagrebački nadbiskup Mons. Josip Bozanić, koji je zahvalio pokojniku za njegovo svećeničko služenje i životnu žrtvu u Crkvi zagrebačkoj. Sv. Misu zadušnicu u crkvi Krista Kralja na Mirogoju predvodio je uzoriti gospodin kardinal Franjo Kuharić, zajedno s nadbiskupom Mons. Bozanićem, varaždinskim biskupom Mons. Markom Culejem, vojnim biskupom Mons. Jurjem Jezerincem, članovima Prvostolnog kaptola i Prebendarskog zbora i svećenicima. Kardinal se u homiliji oprostio od pokojnog svećenika Nikole. Lijep broj svećenika, redovnika i redovnica, te rodbine, prijatelja i znanaca došli su na sprovod i sv. Misu.

Od pokojnika su se oprostili civilni robijaši: Dr. Hrvoje Šošić, zatim Jozo Dugandžić u ime Društva hrvatskih političkih zatvorenika; Prof. Radovan Grgeč u ime Hrvatskog književnog društva Sv. Ćirila i Metoda, odnosno Sv. Jeronima, te u ime Zagrebačke nadbiskupije i Prvostolnog kaptola zagrebačkog Dr. Stjepan Kožul, kanonik i tajnik nadbiskupije.

In memoriam: PRELAT NIKOLA SOLDO, svećenik Zagrebačke nadbiskupije, kanonik Prvostolnog kaptola zagrebačkog i dugogodišnji tajnik Biskupske konferencije.

Poštovana braćo i sestre!

Kralju vjekova kojemu sve živi, ovim ispraćajem i molitvom izručujemo dušu uzornog svećenika Crkve zagrebačke Nikole Soldo, prelata i kanonika Prvostolnog kaptola zagrebačkog; dugogodišnjeg tajnika Biskupske konferencije; koji je umro u nedjelju 19. listopada ove godine u bolnici "Sestre milosrdnice" u Zagrebu, nakon "teške i kratke bolesti".

Prelat Soldo dijete je kršćane Hercegovine. Rodio se 30. svibnja 1917. u Hrasnom, župi ti-sučljetne sirotice i mučenice Trebinjske biskupije. Ljubav prema Crkvi i domovini usadili su mu bogobojazni roditelji Ilija i Jela rođena Buntić. Osnovnu školu polazi u Brštanici, a realnu gimnaziju u Mostaru, gdje je 1936. godine položio ispit zrelosti. Tu mu je ostao u nezaboravnoj uspomeni kao profesor i vjeroúitelj Dr. Petar Čule, mlađi svećenik Mostarske biskupije. Soldo će dr. Čulu cijeniti čitav život, ne samo zato što je postao biskup i kasnije nadbiskup Crkve, nego zbog njegove duše i srca, zlogodišnjeg tajnika Biskupske konferencije; koji je umro u nedjelju 19. listopada ove godine u bolnici "Sestre milosrdnice" u Zagrebu, nakon "teške i kratke bolesti".

Soldo je nakon ispita zrelosti, darovit i otvoren, pošao u Zagreb, stupio u Bogosloviju i upisao studij na Katoličkom Bogoslovnom Fakultetu Hrvatskog sveučilišta. Bio je očaran filozofskim pitanjima, traženjem istine, posebice problemom spoznaje, rado je surađivao s prof. Dr. Zimmermanom. Za svećenika Zagrebačke nadbiskupije zaredio ga je zagrebački nadbiskup Mons. dr. Alojzije Stepinac 21. lipnja 1942.

Svećenički život Nikole Solde ima nekoliko značajnih razdoblja pastoralnog služenja, žrtve

Piše:

Dr. Stjepan KOŽUL

do mučeništva i marnog djelatnika u značajnim crkvenim ustanovama.

Već u kolovozu 1942. imenovanje kapeljanom u Petrinji, gdje ostaje od 1943. do 1945. g. i kao vjeroúitelj. Surađivaо je u tamоšnjem listu "Hrvatska Zemlja", pišući vjerski i domoljubno. Dva su članka bila označena kao državotvorna, jer je ustvrdio da svaki narod ima pravo na svoju državu, pa tako i hrvatski. No, iza rata komunističke vlasti dale su ga uhiti. Bio je osuđen na doživotnu robiju, koja je promijenjena u 20 godina vremenske kazne. Robiju je proveo, kao i brojni svećenici Crkve u Hrvata, samo iz Zagrebačke nadbiskupije njih oko 150, u zloglasnom logoru Stara Gradiška od 5. srpnja 1945. do 5. srpnja 1960., punih 15 godina. Proces, krivu osudu i logor - shvatio je kao vrijeme žrtve i svjedočenja za istinu, za Crkvu i Domovinu Hrvatsku, iako je stanje u logoru bilo užasno u svakom pogledu, kao robijaš bio je savjestan i uzoran, u radu marljiv, bez obzira da li su kopali kanale i vozili zemlju, ili radili zanatske poslove, od krečenja prostorija do pletenja raznih predmeta od šiba.

U kolovozu 1966. kardinal Šeper imenovao je Nikolu Soldu prebendarom Prvostolne crkve zagrebačke, koju službu vrši do 1972. godine. Redovito je propovijedao na večernjoj sv. misi u katedrali i bio rado služan. Dugogodišnji je tajnik Biskupske konferencije, od 1967.-1982. Punih 15 godina savjesno, marljivo i predano vršio je povjerenje tajničke dužnosti. Začasni je prisjednik NDS u Zagrebu od 1967. god., vjerouúitelj na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji na Salati od 1969. godine, a kanonikom Prvostolnog kaptola zagrebačkog imenovan je 1972. godine. Bio je pratioc nadbiskupa i kasnije kardinala Franje Kuharica i marljivo radio u upravi Nadbiskupije kao kanonik: Arhidiakon je čamanski i dubički od 1972.-1979., gorski i gorički od 1979.-1981. i katedralni od 1981.-1989. godine. Bio je kanonik-lektor Prvostolnog kaptola zagrebačkog. Referent je Nadbiskupskog duhovnog stola za razna pitanja, u okviru sjednica Konzistorija od 1980. do 1990. g. Delegat je Prebendarskog zbora u svećeničkom vijeću Zagrebačke nadbiskupije od 1971. g., a kraće razdoblje je i Predsjednik Hrvatskog književnog društva Sv. Ćirila i Metoda (Sv. Jeronima) 1971.-1978., kada sudjeluje u pisanim prilozima u "Danici" i "Maruliću". Služio se francuskim, engleskim, njemačkim i talijanskim jezikom, uz latinski, što mu je osobito dobro došlo u službi tajnika BK. Sv. Otac Ivana Pavao II. imenovao ga je PRELATOM 1975. godine.

Radi zdravstvenih razloga zatražio je mirovinu i 1. prosinca 1990. preselio se u Svećenički dom na Kaptolu, gdje je živio do svoje predsmrte bolesti.

Braćo i prijatelji! Prelat Nikola Soldo, u životu jednostavan i skroman, u radu neumoran, u prosudbama pronicljiv i miran, u idealima dosljedan, ustrajan i uspravan pred svakim! Spadao je u žive spomenike naše Crkve; u vjерne i nepotukljive svećeničke likove Crkve zagrebačke, koji su služili Bogu i narodu bez pridržaja, bez svojih primisli i interesa! Za njega se može reći da su mu kasnije u životu titule pratile rad i žrtvu, pa nisu ostale prazne; da je sve spomenute službe i nadnevke založile služenjem, predanom žrtvom, susama i krvlju, i tako se utkao u postojanje i rast naše Crkve.

Prelat Nikola Soldo, ostavljam nam svjedočanstvo mučeništva, evanđeljem očujećenog karaktera i velikog rodoljuba. Crkvi i domovini odan do žrtve vlastitog života, bio je čovjek i svećenik prožet vjerom, molitvom, Evanđeljem; otvoren za potrebe siromašnih i potrebnih, a da o tome nikada nije govorio ili pisao.

Zato u ime Zagrebačke nadbiskupije i Prvostolnog kaptola zagrebačkog ovim želimo izraziti pohvalu tom dosljednom i svjedočkom životu, kojim je dao "lijepo svjedočanstvo vjere" i čovjekoljublja u susretu s nečovječnim i bezbožnim režimima ovog stoljeća koje je na zalazu!

Da, neka zalazi, neka zađe zauvijek ovo stoljeće, tako puno neispravljenih nepravdi i nepriznatih žrtava; puno suza, zločina i krvi. Neka ostanu trajno blistati kao ideali naših duša, ovako Bogu i čovjeku predani likovi, kakav je bio Prelat Nikola Soldo. Hvala mu i počivao u miru Božjem. Amen.

Držao se svećenički, bez popuštanja, bez potpisivanja zahtjeva ili molbi. Bio je među najustrajnijima i najuzornijima svećenicima robijašima, i kao takav je pamćen i kod civila i kod svećenika robijaša diljem Hrvatske. Soldo je postao sinonim za čestitost, vjernost i žrtvu! Ponikao iz kamenog temelja, upisao je svoj život i povijest u "tvrdu stinu" života, i ostao ponos svoje obitelji i Crkve zagrebačke.

Nakon robije ponovo djeluje kao poslužitelj Evanđelja i djelitelj svetih Tajna u Krapini, od 1960-1966. godine, kao subsidijar uz župnika preč. Josipa Orlića, kojeg je veoma cijenio iz zajedničkih robijaških dana. Ondje je davao u slobodno vrijeme učenicima instrukcije iz raznih predmeta. Uvijek je volio knjigu i znanje, bio je bistar i miran u prosudbama. Tada je pomisljao poći u isusovce, o čemu postoji prepiska između njega, zagrebačkog nadbiskupa kardinala Franje Šepera i isusovačkog provincijala dr. Ivana Fučeka. Ta mu se želja nije ostvarila zbog propisa o doboj granici, koju je prešao, a kardinal Šeper imao je s njime druge planove.

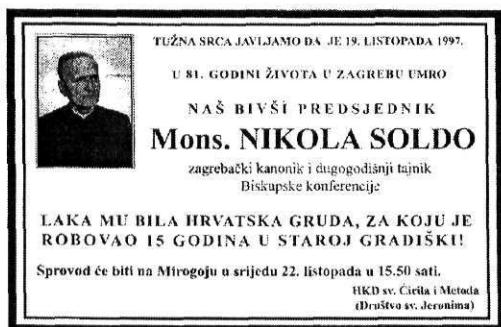
Mons. Nikola Soldo

/1917-1997/

Piše:

Radovan GRGEĆ

Plemenito srce bivšeg predsjednika HKD sv. Ćirila i Metoda /sv. Jeronima/ prestalo je kucati 19. listopada 1997. u Zagrebu. Nakon dr. Ivandije otišao je tako s ovoga svijeta još jedan od hrvatskih Mandala. Mons. Soldo, naime, proveo je 15 godina života na robiji, lako je bio visoki crkveni dostojanstvenik, zagrebački kanonik i prelat, do kraja života ostao je jednostavan i skroman čovjek koji je svojom požrtvovnošću zadužio Crkvu i Hrvatsku kao i sve one kojima nikad nije prestao iskazivati svoja velikodušna dobročinstva. Pretrpio je mnoge nepravde i poslije robije, ali se nikada nije tužio.

dugogodišnji suradnik kard. Kuharica i tajnik Biskupske konferencije. Na Kaptolu je ostavio svoj dobročinitelski trag kao i nekada naš veliki biskup Lang.

I kao mladi pastoralni radnik u Krapini i u Petrinji /gdje je bio i novinar/ i kao ugledni svećenik /umro je nakon 55 godina svećeništva/ i kao robijaš u Staroj Gradiški Soldo je svagdje pokazivao svoju požrtvovnost i altruizam i prema podčinjenima i prema pretpostavljenima. Kao predsjednik HKD-a dao nam je mnoge korisne savjete i poticaje u našem izdavaštvu jer se razumio i u suvremenu literaturu, koju je ažurno pratio. Kao i njegov prijatelj Ivandija, podržao nas je u vrijeme najvećih progona, kad su nas povlačili po sudovima a mnoge naše publikacije proglašavali "šundom", dok su istodobno slične institucije dobivale subvencije za "društveno vrijednu knjigu".

Nikola Soldo ostavio je iza sebe svjetao trag i kao robijaš, i kao svećenik, i kao rodobljub, čiji su uzori bili kardinal Stepinac i otac domovine dr. Ante Starčević. Funkcija predsjednika HKD-a za njega nije bila prvenstveno počasna i "paradna", nego časna i radna. Pratio nas je u teškim trenucima naše povijesti kao suborac, a uredništvu "Marulića" dao je mnogo korisnih uputa i informacija. Iстicao se strpljivima podnošenjem boli i nepravda ne samo u zatvoru, nego i nakon njega. Nikad se nije tužio ni ogovarao one koji su mu te nepravde nanosili svjesno ili nesvesno. U tom je bila njegova kršćanska vrlina.

Ravnatelj HKD-a prof. Radovan Grgeč oprostio se tim rječima od njega 22. X. ispred mrtvačnice. Tu su govorili još kanonik Stjepan Kožul, dr. Hrvoje Šošić i Vladimir Naglić, a uvodnu riječ je izrekao zagrebački nadbiskup Josip Bozanić. Nakon sprovoda misu zadušnicu služio je kardinal Kuharić i izrekao prigodnu homiliju. Naš dnevni i vjerski tisak izvjestio je o smrti toga uzornog svećenika i patnika.

NAD OTVORENIM GROBOM

Mons. Nikole Solde

Piše:

Jozo DUGANDŽIĆ

Zagreb, 22X1997.

Težka mije, ali neminovna dužnost, oprostiti se u ime HDPZ od našeg supatnika, prečastnoga gospodina Nikole Solde, uzornoga svećenika, viteza vjere, gorostasa dobrote, čovjekoljublja i rodoljublja.

U simfoniji vedrine hercegovačkoga neba i žarkoga sunca, ugledao si svjetlo života prije osamdeset godina. Tvoji prvi koraci bili su po kamenu i drači - simbolima škrte zemlje i nagoještaju ne baš lakoga životnog puta. Tvoji roditelji uputiše Te na staze kršćanskog života, a Tvoja oštromnlost brzo Te nauči lučiti dobro od zla, ljudske vrijednosti od ljudskih zabluda. Promatrajući vrleti i litice Veleža i Čvrsnice, kako odolijevaju svim burama i olujama, shvatio si da samo ljudska postojanost u dobru ima pravi smisao života. A taj smisao za Tebe je bio svećenički poziv i navještanje Evandjela, u ljubavi prema Bogu, bližnjemu i svomu narodu. U tom pozivu ostvario si nepogrješive putokaze kroz cijeli svoj 80-godišnji život, koji su Te proveli kroz sve Scile i Haribde Tvoga života i zvanja, i pomogli Ti razbiti sve magle balkanske kaljuže i bezbožnoga komunizma.

Završivši blagoslovne znanosti prije 55 godina, zaređen si u Zagrebu za svećenika i ubrzo imenovan kapelanom župe u Petrinji. Svojom osobnošću, taktom i neposrednošću, ubrzo si stekao simpatije i povjerenje petrinjskog puka, a posebno mlađeži. Po dolasku partizana u Petrinju, 1945., te Tvoje kršćanske i ljudske vrline postale su u njihovim očima "zločin" protiv naroda i zamalo Te nisu stajale glave. Nekakav divljii sud "za zaštitu nacionalne časti" osudi Te na doživotni prisilni rad kao narodnog neprijatelja. Zauzimanjem mnogih poštenih Petrinjaca, preinačuju Ti kaznu na 15 godina prisilnog rada i upućuju na izdržavanje kazne u Staru Gradišku, kamo si stigao među prvim osuđenicima. Svojim si očima vidio tragove zločina, koje su partizani počinili. Budući da je trebalo što prije ukloniti tragove zločina, određen si da s drugim robijašima radi ličilačke poslove, koje si obavljao dosta dugo, tako da si postao pravi majstor. Nu, u petnaestgodišnjem robovanju obavljao si svakojake druge, i najteže, poslove.

Svoju tragičnu spoznaju vlastitog stradanja i stradanja svog naroda, pretvorio si u karizmu, te u trenutcima beznađa postao svjetionikom nade i utjehe najbjednjima. Tu Tvoju karizmu uzora, mirnog i dostojanstvenog otpora svakovrsnim maltretiranjima, spoznali su bezdušni logorski upravljači i progonitelji, pa si im postao trn u oku i sva svoja umijeća šikaniranja i ponizavanja, uperili su na Tebe. Postigli su suprotan učinak, jer su Tvoja nepokolebljiva mirnoća i dostojanstvo čovjeka i svećenika još više postali primjer kako se treba držati pred neprijetljem.

Čak i najokorijeljiji kriminalci imali su poštovanje prema Tebi, jer si bio prijatelj i brat svakome, i u dobru i u zlu. Ni trunka mržnje prema svojim progoniteljima nikad nisi pokazao. U intimnim razgovorima znao si reći da je ovih teških 15 godina robovanja bila za Tebe prava univerza za shvaćanje filozofije ljudskog života i poniranja u Božanske tajne. Petnaest godina težkih stradanja, u kojima su prisilno živio, pretvorio si u radost življenja kroz čvrstu vjeru i univerzalnu spoznaju, da se izplati živjeti kršćanski i pošteno, na diku svomu zvanju i svomu rodu.

- Dragi supatnici Nikola, neka Ti ovaj tužni izpraćaj bude kap naše zahvalnosti za sva dobra, kojima si nas darivao u trenutcima robijaških stradanja i beznađa.

Počivaj u miru Božjem na grudi hrvatskoj, za koju si nevin trpio, nemilosrdno proganjani, ali nepobijeđen.

SMAKNUĆE 25 HRVATA U GOSPIĆU 20.VII.1945.

Draga braćo i sestre,

Među 25-oricom smaknutih bio je i Marko Kranjčević iz Kompolja 207, vlasnik mlina u Švici (kod Otočca), rođen u Pazarištu 1890.

Iza njega ostala je i udovica Mara (rođ. 1905. u Ličkom Lešcu) sa sedmoro djece i 80-godišnjim svekrom Lukom Kranjčevićem.

Pred zimu 1945/46. otjerali su najstarijeg sina Josipa u Velebit na prisilnu sječu, po kiši i smrzavici, gdje je uhvatio težku upalu pluća i ubrzo umro. Maltretiranje, kroz koje je prolazila Mara-(pranje rublja za vojsku, borba protiv konfiskacije, itd.) to je priča za sebe.

Zadnja, koja je vidjela Marka Kranjčevića, u zajedničkoj zatvorskoj prostoriji u Otočcu, s dvadesetak zatvorenih, bila je najstarija kći, također Mara (r. 1925., udana Suknaić, živi u Zagrebu, tel. 685-866).

Zatvorenici su u jednom stanju tjerani do Gospića, gdje se do njih više nije moglo, ali je Mara donosila hranu i oprano rublje, dok joj jednog dana nisu rekli da više ne dolazi, jer je otac strijeljan.

Neki kažu da su smaknuti pokopani u zajedničkoj jami na kraju ili iza groblja (mr. Nikola Bićanić); drugi kažu da su bačeni u jamu Jadovno (Toma Dasović, iz Švice, sada umir. veterinar, živi u Otočcu, 1945. pripadnik partizana).

Imena smaknutih javno su obznanjena do zadnjeg zaseoka, preko občinskih bubenjara, da se narodu utjera strah u kosti, pa je vjerojatno daje taj popis iztaknut i u partizanskom tisku.

Prema jednom predplatniku "Vile Velebita", o tom ste važnom događaju i vi pisali.

Evo zašto Vam pišem:

1) Tragamo za tvarnim dokazom da je Marko Kranjčević bio među 25-oricom ubijenih, što bi bila dovoljna pravna osnova za udovičku mirovinu, te velika moralna pobjeda i utjeha za ovu devedesetidvogodišnju hrvatsku majku i patnicu i njezinu brojnu obitelj.

2) Želim vas zainteresirati za razgovor s tom još uvijek bistrom i žilavom ličkom korjenikom, koju čitava Požega poznaće, poštuje i od milja zove "Baba Lička". Kraj rata 1945. I poslijerače zavio je u crno stotine ličkih majki, od kojih je danas majka, baka i prabaka Mara Kranjčević među posljednjim živućima.

3) Da se ime Marka Kranjčevića upiše na spomeniku, koji će zasigurno biti podignut onoj dvadesetpetorici mučenika na gospičkom groblju.

Za vaš odgovor i vezu:

- Mara Kranjčević, 34000 Požega, Arslanovci 50
- Mara Suknaić r. Kranjčević, Zgb, tel. 685-866
- Julijana Bogović r. Kranjčević, Zgb, tel. 681-186

prof. Zvonimir Erjavec

U SPOMEN

Mons. Nikola Soldo

Zagrebački kanonik i dugogodišnji tajnik Biskupske konferencije

Laka mu hrvatska gruda!

U SPOMEN

Slavoljub-Mišo Rogan

Preminuo 16. listopada 1997. u 77. godini života

Laka mu hrvatska gruda!

U SPOMEN

Prof. Juraj Đuro Lončarević

Pokopan 28. listopada 1997. na Mirogoju.

Laka mu hrvatska gruda!

NAFTALAN IVANIĆ GRAD!!!

Lječenje, rehabilitacija, odmor i rekreacija!!!

"Naftalan" specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Ivanić Grad, danas poznata kao jedinstveno lječilište u Hrvatskoj i u Europi za liječenje kožnih i reumatskih bolesti i rehabilitaciju, iako najmlađa zdavstvena ustanova u Hrvatskoj, iza sebe ima zapažene rezultate u liječenju i rehabilitaciji:

- kožnih bolesti kao što su psorijaza, psorijatički artritis, ekzem, neurodermitis, sklerodermia,
- reumatskih oboljenja,
- u rehabilitaciji posttraumatskih i postoperativnih slučajeva, posebno nakon operacije kukova, kralježnice i sl.

Liječenje kožnih bolesti provodi se prirodnim medijem - ljekovitom naftalom, čije je izvorište u neposrednoj blizini Ivanić Grada, svega oko 40 kilometara od Zagreba, jedino izvorište u Europi i drugo u svijetu.

Specijalna bolnica "Naftalan" Ivanić Grad djeluje od 1989. godine i do sada je u liječenju kožnih bolesti kao što su psorijaza, psorijatički artritis, ekzem, neurodermitis, sklerodermia, postigla zapažene medicinske rezultate.

Medicinski program liječenja i medicinska rehabilitacija za kožne i reumatske bolesti i postoperativna rehabilitacija provode se u pravilu u trajanju od 21 dan, a samo lakši stupnjevi oboljenja kroz 7-14 dana.

Čitatelji koji žele saznati nešto više o liječenju u lječilištu "Naftalan" Ivanić Grad, mogu to dozнати i na INTERNETU, na našoj WWW stranici:

URL: <http://WWW.tel.hr/naftalan>,

E-mail:naftalan@sk.tel.hr

Za čitatelje časopisa POLITIČKI ZATVORENIK, "Naftalan" specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Ivanić Grad nudi posebno povoljne cijene svojih lječilišnih programa.

POGODNOSTI I POPUSTI:

- Popust na cijene iz programa od 5%
- Mogućnost odgođenog plaćanja na tri rate
- Mogućnost korištenja ostalih medicinskih usluga po posebnom Cjeniku
- Rezervacije termina najmanje 15 dana unaprijed

PROGRAMI	TRAJANJE PROGRAMA	DNEVNA CIJENA
PUNI PENSION - Hotelska usluga - dvokrevetni smještaj	preko 3 dana	142,00 kn
PUNI PENSION na bolničkom smještaju	preko 3 dana	141,00 kn
ZDRAVSTVENI PROGRAM za liječenje kožnih bolesti	preko 7 dana	256,00 kn
ZDRAVSTVENI PROGRAM za liječenje reumatskih bolesti i rehabilitaciju	preko 5 dana	234,00 kn
AMBULANTNO LIJEČENJE - bez pansionskih usluga	preko 5 dana	115,00 kn
PROGRAM PREVENTIVNOG LIJEČENJA reumatskih bolesti	preko 5 dana	156,00 kn
PROGRAM ODRŽAVANJA TJELESNE KONDICIJE	preko 5 dana	165,00 kn
ZDRAVSTVENI PROGRAM ZA UMIROVLJENIKE	preko 2 dana	125,00 kn
PROGRAM REKREACIJE sa jednodnevnim izletom	preko 2 dana	176,00 kn
PROGRAM REKREACIJE kroz božićne blagdane	od 22. do 31.XII.1997.	140,00 kn
PROGRAM REKREACIJE kroz božićne i novogodišnje blagdane	od 22.XII. do 5.I.1998.	136,00 kn
PROGRAM REKREACIJE kroz novogodišnje blagdane	od 30.XII. do 5.I.1998.	150,00 kn

PROGRAMI UKLJUČUJU: puni pension, pregled i kontrolu liječnika specijalista, fizikalne terapije, dnevno korištenje bazena s termalno-slanom vodom, dnevni liječnički nadzor

OBAVIJESTI I REZERVACIJE: tel.: 01/2881-471, Fax: 01/2881-481

LJUBO BABIĆ: *Proglašenje Zagreba slobodnim i kraljevstvenim gradom - Muzej grada Zagreba*

Lj. B.